

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Γεγονότα της Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας μέσα από την Παιδική Λογοτεχνία

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια

Κώστα Μαριάνθη

A.M.: 475

Εξεταστική επιτροπή

Επιβλέπων Καθηγητής: Γεώργιος Δ. Καψάλης, Καθηγητής του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Ιωαννίνων

Μέλη: Σμαράγδα Παπαδοπούλου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Ιωαννίνων

Μαριάννα Σπανάκη, Επίκουρη Καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Ιωαννίνων

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2019

Στη γιαγιά μου

Περιεχόμενα

Περίληψη	6
Abstract.....	7
Εισαγωγή	8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος	11
1.1 Τα ιστορικά γεγονότα	12
1.2 Παρουσίαση βιβλίων	15
1.3 Προσέγγιση κατά συγγραφέα των ιστοριών των αφηγημάτων	24

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Εμφύλιος πόλεμος.....	28
2.1 Τα ιστορικά γεγονότα	29
2.2 Παρουσίαση βιβλίων	32
2.3 Προσέγγιση κατά συγγραφέα των ιστοριών των αφηγημάτων	41

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3. Η δικτατορία του 1967.....	45
3.1 Τα ιστορικά γεγονότα	46
3.2 Παρουσίαση βιβλίων	50
3.3 Προσέγγιση κατά συγγραφέα των ιστοριών των αφηγημάτων	58

Συζήτηση- Συμπεράσματα.....	62
Παράρτημα- Εικόνες	68
Βιβλιογραφία	80

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιδιώκει να προσεγγίσει, να μελετήσει και να παρουσιάσει τα γεγονότα της νεότερης ελληνικής ιστορίας υπό το πρίσμα της ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας. Ειδικότερα, οι χρονικές περίοδοι, στις οποίες εστιάζει, αποτελούν σημεία αναφοράς για τη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Προσεγγίζει, λοιπόν, τις περιόδους του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και της Κατοχής, του Εμφυλίου πολέμου και της δικτατορίας του 1967. Τα βιβλία, που επιλέχθηκαν, είναι σχετικά με τη θεματολογία της κάθε περιόδου και με βάση την αναγνωρισιμότητα του συγγραφέα, αφού αυτό καθιστά πιο πιθανό να επιλεγθούν τα βιβλία αυτά από κάποιο παιδί. Κάθε ιστορική περίοδος εκπροσωπείται μέσα από δύο λογοτεχνικά έργα, ώστε ο αριθμός να είναι ίσος για όλες. Αρχικά, πραγματοποιείται μία παρουσίαση των ιστορικών γεγονότων. Στη συνέχεια, αφού παρουσιαστούν πλήρως τα λογοτεχνικά έργα, γίνεται μία προσπάθεια ερμηνείας του τρόπου που ο κάθε συγγραφέας μιλά στα παιδιά για την εκάστοτε ιστορική περίοδο, αλλά και για όλες συνολικά. Με τη σύγκριση των βιβλίων τόσο με τα ιστορικά γεγονότα όσο και μεταξύ τους, καθίσταται δυνατό να καταλήξουμε σε διαπιστώσεις: α) για τη συνδεσιμότητα των λογοτεχνικών έργων με την πραγματικότητα, β) για τον τρόπο που περιγράφεται η κάθε ιστορική περίοδος από δύο διαφορετικούς συγγραφείς και γ) για τον τρόπο που οι συγγραφείς παιδικής λογοτεχνίας προσεγγίζουν τα ιστορικά ζητήματα, σε γενικότερο πλαίσιο.

Λέξεις- κλειδιά: Ελληνική παιδική λογοτεχνία, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, Κατοχή, Εμφύλιος πόλεμος, δικτατορία 1967, Ιστορικό παιδικό βιβλίο

Abstract

Through the present dissertation we focus at approaching, studying and presenting events of modern Greek history from the aspect of the Greek children's literature. Especially, the time periods, who we focus, are benchmarks for the modern Greek society. So we approach the time periods of World War II and the German occupation, the Civil war and the dictatorship of 1967. The books, which we have choose, are relative with the topic of every time period and with the recognition of every writer, as that makes more possible that they will be chosen by a child. Every historical period is represented by two literature books, so the number is equal for everyone. Firstly, we present the historical events. To continue, after the complete presentation of the literature books, we try to interpreting the way that every writer talks to children for each historical period, and for all of them too. Through the comparison of the books between them and with the historical events, it is possible to reach to conclusions about: a) the relativity of the literature books with the historical reality, b) the way every historical period is described by two different writers, c) the way writer of children's literature approach the historical matters, in a general purview.

Key- words: Greek children's literature, World War II, German occupation, Greek Civil war, dictatorship of 1967, Historical children's book

Εισαγωγή

«Ιστορικό είναι το μυθιστόρημα που έχει ως θέμα πρόσωπα και γεγονότα μιας περασμένης εποχής και δημιουργεί το ιδιαίτερο χρώμα τόπου και χρόνου»¹.

Μέχρι και το 1880 τα περισσότερα μυθιστορήματα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας είναι ιστορικά. Ο ελληνικός λαός φέρει τα τετρακόσια χρόνια υποδούλωσης στην Οθωμανική αυτοκρατορία αλλά και τις μνήμες του Βυζαντίου και της αρχαίας Ελλάδας. Οι συγγραφείς της εποχής, εμπνευσμένοι από το παρελθόν της χώρας αλλά και την κρίση εθνικής ταυτότητας που περνά ο λαός στα χρόνια μετά την Επανάσταση, ασχολούνται κυρίως με αυτό το είδος της Λογοτεχνίας.

Ωστόσο, κανένα από τα μέχρι τότε λογοτεχνικά έργα δεν αποτελεί μέρος της Παιδικής Λογοτεχνίας. Ως το 1880 κανένα έργο δεν γράφτηκε για παιδιά. Από το 1880, όμως, και μετά το κλίμα αλλάζει και οι πρώτοι συγγραφείς της Παιδικής Λογοτεχνίας κάνουν την εμφάνισή τους. Ο Α. Πάλλης, ο Ζ. Παπαντωνίου, ο Γ. Ξενόπουλος και η Π. Δέλτα είναι από τους σημαντικότερους συγγραφείς που έδωσαν το έναυσμα στη λογοτεχνία για παιδιά. Η Δέλτα αποτελεί, επίσης, και μία από τις πρώτες συγγραφείς που ασχολούνται με το ιστορικό μυθιστόρημα για παιδιά. Τα βιβλία της «Στα μυστικά του βάλτου» (1937), «Για την πατρίδα» (1909) και «Στον καιρό των Βουλγαροκτόνων» (1911) είναι τρία από τα πιο γνωστά ιστορικά μυθιστορήματα της Δέλτα με θέματα από το Βυζάντιο και τον ελληνοβουλγαρικό πόλεμο.

Στα χρόνια που ακολουθούν μετά τον Παγκόσμιο Πόλεμο, θερμός υποστηρικτής και σταθμός στην πορεία του ιστορικού μυθιστορήματος, αποτελεί η Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά. Η Συντροφιά στις προκηρύξεις της για τα λογοτεχνικά βραβεία επισημαίνει στους συμμετέχοντες συγγραφείς να κινούνται μέσα στην ελληνική πραγματικότητα.

Ειδικοί, επιστήμονες και μελετητές, θέτουν, όμως, ένα φλέγον ζήτημα απέναντι στο ιστορικό μυθιστόρημα, που αφορά τη χρονική απόσταση του συγγραφέα από την εποχή που διαδραματίζεται το λογοτεχνικό του έργο. Κάποιοι από τους μελετητές του είδους υποστηρίζουν πως ο συγγραφέας που επιλέγει να γράψει ένα ιστορικό μυθιστόρημα, θα πρέπει να μην έχει βιώσει τα γεγονότα στα οποία αναφέρεται και

1. Βλ. Απόστολος Σαχίνης, *Το ιστορικό μυθιστόρημα*, εκδ. Δίφρος, Αθήνα 1957, σ. 28.

«να έχει ως σκοπό την αναδημιουργία μιας εποχής που δεν έζησε»². Αν ο συγγραφέας επιχειρήσει να γράψει για μια κοντινή ιστορικά περίοδο τότε το έργο για τους μελετητές αυτούς θεωρείται μαρτυρία και όχι ιστορικό μυθιστόρημα³.

Άλλοι μελετητές υποστηρίζουν πως η χρονική απόσταση του συγγραφέα από τα γεγονότα στα οποία αναφέρεται δεν είναι απαραίτητη⁴. Τα ιστορικά γεγονότα αποτελούν ιστορικά γεγονότα είτε τα έχουμε βιώσει είτε όχι και η αλήθεια πρέπει να μεταδίδεται ατόφια στα παιδιά.

Οι περισσότεροι από τους συγγραφείς που θα μελετήσουμε έχουν ζήσει τις εποχές και τα γεγονότα για τα οποία γράφουν. Σήμερα, βέβαια, τα χρονικά κοντινά τότε γεγονότα της Κατοχής, του εμφυλίου πολέμου και της τελευταίας δικτατορίας φαντάζουν μακρινά. Για τα παιδιά του 2019, τα γεγονότα αυτά αποτελούν ιστορία.

Επομένως, ιστορικά ή μη, τα έργα της Παιδικής Λογοτεχνίας που θα ασχοληθούμε αλλά και τα θέματα που προσεγγίζουν, έχουν μεγάλο ενδιαφέρον. Η ματιά των ιστορικών γεγονότων και η παρουσίαση τους μέσα από την Παιδική Λογοτεχνία, αλλά και ο τρόπος που κάθε συγγραφέας επιλέγει να μιλήσει στα παιδιά για όσα συνέβησαν, φανερώνουν έναν νέο κόσμο, που φέρνει σε άμεση επαφή το παιδί με την Ιστορία και του δείχνει κάθε της πλευρά.

Ξεκινώντας μία τέτοια μελέτη, αρχικά, επιλέξαμε να προσανατολιστούμε προς συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα της νεότερης ελληνικής ιστορίας. Αν και η επιλογή των περιόδων αποδείχθηκε δύσκολη, τελικά επικεντρωθήκαμε στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την Κατοχή, στον Εμφύλιο πόλεμο και την δικτατορία του 1967. Οι ιστορικές αυτές περιόδους επιλέχθηκαν γιατί, κατά την κρίση μας, αποτελούν τα θεμελιώδη γεγονότα και ζητήματα που απασχόλησαν, επηρέασαν και καθόρισαν την Ελλάδα και τον ελληνικό λαό στην νεότερη ελληνική ιστορία.

Τα λογοτεχνικά έργα, που πρόκειται να παρουσιάσουμε, αφορούν τρεις χρονικές περιόδους και στιγμές της νεότερης ελληνικής ιστορίας. Για την περίοδο του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου και της Κατοχής επιλέξαμε τα βιβλία «Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου» και «Ο καιρός της σοκολάτας», καθώς τα θεωρήσαμε ως τα πιο

2. Βλ. Ηρακλής Εμμ. Καλλέργης, *Προσεγγίσεις στην παιδική λογοτεχνία*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1995, σ. 58.

3. Βλ. Ηρακλής Εμμ. Καλλέργης, *ό.π.*, σ. 59.

4. Βλ. Μένη Κανατσούλη, *Εισαγωγή στη Θεωρία και Κριτική της Παιδικής Λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής ηλικίας*, εκδ. UNIVERSITYSTUDIOPRESS, Θεσσαλονίκη² 2007, σ. 173.

χαρακτηριστικά της περιόδου αλλά και ως τα πιο δημοφιλή, γεγονός που καθιστά πιο πιθανό να αγοραστούν και να διαβαστούν από ένα παιδί.

Στην περίοδο του Εμφυλίου πολέμου επιλέξαμε τα βιβλία «Οι νικητές» και «Οι δραπετές του καστρόπυργου», καθώς ήταν και τα μόνα παιδικά λογοτεχνικά βιβλία που βρήκαμε να αναφέρονται σε εκείνη την εποχή. Τέλος, στην περίοδο της Δικτατορίας του 1967 επιλέξαμε τα βιβλία «Μια χαραμάδα φως» και «Οι πελαργοί θα ξανάρθουν», καθώς καλύπτουν όλη την χρονική περίοδο και δεν αναφέρονται μόνο στα γεγονότα του Πολυτεχνείου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος είναι μια σελίδα της παγκόσμιας Ιστορίας που περιλαμβάνει και την Ελλάδα. Ξεκινώντας από τον ελληνοϊταλικό πόλεμο στα βουνά της Αλβανίας και συνεχίζοντας στη γερμανική Κατοχή του ελληνικού χώρου, κάθε πτυχή της περιόδου αυτής είναι ένα μεγάλο κομμάτι της Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας, που έχει επηρεάσει τη χώρα και τους ανθρώπους της σε κάθε επίπεδο. Συνολικά, από τον ελληνοϊταλικό πόλεμο και την Κατοχή, η Ελλάδα έχασε περίπου 391.800 ανθρώπους και υπέστη ζημιά 27.452.262 χρυσές λίρες Αγγλίας⁵.

Οι φρικαλεότητες που παρακολούθησε και βίωσε όλος ο ανθρώπινος πληθυσμός από τη φασιστική Γερμανία με τον Χίτλερ και τους συμμάχους του, Ιταλούς και Βούλγαρους, σοκάρουν μέχρι και σήμερα. Η μαζική γενοκτονία των Εβραίων σχεδόν όλης της Ευρώπης και οι άκριτες και αδικαιολόγητες μαζικές εκτελέσεις και λεηλασίες πόλεων και χωριών συγκλόνισαν την παγκόσμια κοινότητα και αποτελούν ως και σήμερα σημείο αναφοράς επιστημόνων, λογοτεχνών και καλλιτεχνών.

Για την Ελλάδα η κατοχή από τον Γερμανικό στρατό ήταν η σκληρότερη και η πιο μαύρη σελίδα για το Έθνος. Η χώρα υπέστη βαρύ πλήγμα τόσο στις απώλειες της όσο και στο ηθικό της. Οι αρχικές νίκες του ελληνικού στρατού στα βουνά της Πίνδου απέναντι στους Ιταλούς επισκιάστηκαν με τον χειρότερο και σκληρότερο τρόπο με την εισβολή του γερμανικού στρατού και την αναγκαστική παράδοση.

Φυσικά, από τα γεγονότα της εποχής δεν θα μπορούσε να μην επηρεαστεί και η Λογοτεχνία. Τα βιβλία που αναφέρονται στα όσα συνέβησαν τότε είναι πολλά και ένα μεγάλο μέρος τους ανήκει στην Παιδική Λογοτεχνία. Οι συγγραφείς επέλεξαν και επιλέγουν την δημιουργία έργων που μέσα από την φαντασία, την γλαφυρότητα και την παιδική ματιά ταξιδεύουν τα παιδιά στην σκληρή εποχή του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

5. Βλ. Σπύρος Γ. Γασπαρινάτος, *Η ΚΑΤΟΧΗ*, εκδ. Ι. Σιδέρη, τόμ. Α΄, Αθήνα 1998, σ. 59.

1.1 Τα ιστορικά γεγονότα

Το 1939 ξεσπά στην Ευρώπη ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, που φτάνει στην Ελλάδα στα τέλη του 1940. Ο τότε πρωθυπουργός Ιωάννης Μεταξάς και ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄ αντιτάσσονται στην επίθεση των φασιστικών δυνάμεων, απαντώντας αρνητικά στο τελεσίγραφο, που στέλνει για την παράδοση της χώρας, ο Ιταλός πρεσβευτής Γκράτσι, τα ξημερώματα της 28^{ης} Οκτωβρίου. Μετά την αρνητική απάντηση του Μεταξά, περίπου στις 5.30 το πρωί, ηχούν στην Αθήνα οι σειρήνες του πολέμου. Ο λαός αντιδρά στον ήχο τον σειρήνων με ενθουσιασμό και στην έναρξη του πολέμου με ισχυρή αυτοπεποίθηση και εθνική έξαρση⁶.

Η έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου βρίσκει τον ελληνικό στρατό να προχωρά αήττητος, καταλαμβάνοντας την Ήπειρο, τη Βορειοδυτική Μακεδονία και μεγάλο μέρος της Βορείου Ηπείρου. Ωστόσο, ο βαρύς χειμώνας του 1940- 41 προβάλλει δυσκολίες και καθιστά την κατάσταση στάσιμη μέχρι τον Μάρτιο. Την άνοιξη ο ελληνικός στρατός βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση, με τους Ιταλούς να μην μπορούν να αντιδράσουν.

Η αδυναμία αυτή του ιταλικού στρατού αφενός ανησυχεί τον Μουσολίνι και αφετέρου αναγκάζει τον Χίτλερ να στείλει εκπρόσωπο, προκειμένου να εξετάσει την κατάσταση. Παρ' όλα αυτά, ο Μουσολίνι αρνείται τη γερμανική παρέμβαση. Το αρχικό σχέδιο του Χίτλερ είναι η κατάληψη της Βόρειας Ελλάδας και του Θερμαϊκού. Όμως, στη συνέχεια, και μετά την προσχώρηση της Βουλγαρίας στο Τριμερές Σύμφωνο, αποφασίζει την κατάληψη όλης της χώρας⁷.

Την ίδια περίοδο, η Ελλάδα με πρωθυπουργό τον Α. Κορύζη, μετά τον θάνατο του Ι. Μεταξά, προσπαθεί να οργανωθεί. Ωστόσο, η έλλειψη συνεννόησης της πολιτικής και στρατιωτικής πλευράς της χώρας με τους Άγγλους, αλλά και η άρνηση του στρατηγού Παπάγου να μεταφέρει τον ελληνικό στρατό, που βρίσκεται στο Αλβανικό μέτωπο, στην περιοχή της Μακεδονίας, οδηγούν σε αλλεπάλληλες ήττες και προσχώρηση των Γερμανών στην Ελλάδα.

Τα γεγονότα που ακολουθούν είναι καταλυτικά. Στις 16 Απριλίου 1941, ο Παπάγος, με τη σύμφωνη γνώμη του βασιλιά Γεωργίου Β΄, διακόπτει τη συμμαχία

6. Βλ. Σόλων Ν. Γρηγοριάδης, *Εποποιία και Κατάρρευση: Από την Αλβανία στην Κατοχή*, εκδ.

Φυτράκη, Αθήνα 1976, σσ. 137-138.

7. Βλ. Σόλων Ν. Γρηγοριάδης, *ό.π.*, σσ. 22-23.

της χώρας με την Αγγλία και διώχνει τους Άγγλους εκπροσώπους από την Ελλάδα. Στις 18 Απριλίου 1941, ο πρωθυπουργός, Α. Κορύζης, αυτοκτονεί. Μετά τον ξαφνικό θάνατο του πρωθυπουργού, η αδυναμία του βασιλιά να ορίσει άμεσα νέα κυβέρνηση δίνει τον χώρο στον στρατηγό Τσολάκογλου να υπογράψει το πρωτόκολλο, με το οποίο η Ελλάδα παραδίδει τα όπλα στους Γερμανούς, στις 20 Απριλίου 1941⁸.

Η περίοδος της Κατοχής ξεκινά. Ο χειμώνας που ακολουθεί, ο χειμώνας του 1941-42, είναι η περίοδος της μεγάλης πείνας για την Ελλάδα. Περισσότερο πλήγονται τα αστικά κέντρα, και κυρίως η Αθήνα και η ευρύτερη περιοχή της Αττικής, καθώς δεν έχει μεγάλη αγροτική παραγωγή.

Ο χωρισμός της Ελλάδας σε τρεις ζώνες, χωρίς να μπορεί να διακινηθεί εύκολα εμπόρευμα από τη μία ζώνη στην άλλη, καθώς κάθε ζώνη έχει το δικό της νόμισμα, η κατάσχεση εθνικού πλούτου, η καταστροφή μονάδων παραγωγής, ο μεγάλος αριθμός ανθρώπων στα αστικά κέντρα, ο μαυραγοριτισμός, η αδυναμία εισαγωγής προϊόντων από το εξωτερικό και η εξάντληση των ήδη υπάρχοντων οδηγούν σε κατάσταση λιμού όλη τη χώρα⁹.

Ο λιμός ξεκινά στην πρωτεύουσα και επεκτείνεται στην επαρχία. Εκατοντάδες άνθρωποι πεθαίνουν στον δρόμο από την πείνα και στοιβάζονται σε ομαδικούς τάφους.

Την περίοδο αυτή οι θάνατοι στην Αθήνα αυξάνονται στο εξαπλάσιο. Υπολογίζεται ότι συνολικά την τετραετία 1941 - 44 η Ελλάδα έχασε περίπου 300.000 ανθρώπους από την πείνα και τις στερήσεις¹⁰.

Τα πρώτα συσσίτια σε Αθήνα και Πειραιά δίνονται από την Εκκλησία και τον Ε.Ο.Χ.Α. (Εθνικός Οργανισμός Χριστιανικής Αλληλεγγύης) το 1941 - 42¹¹. Η διανομή γίνεται αρχικά σε παιδιά προσχολικής ηλικίας και μετά και σε άπορες οικογένειες. Η επισιτιστική βοήθεια για όλο τον ελληνικό πληθυσμό ξεκινά να έρχεται μετά τον Μάρτιο του 1942, πρώτα από τις δυνάμεις του Άξονα και στη συνέχεια από τον Διεθνή Ερυθρό Σταυρό.

Οι δύσκολες συνθήκες επιβίωσης στην Ελλάδα γεννούν το φαινόμενο του μαυραγοριτισμού. Τον πρώτο χειμώνα της Κατοχής στον μαυραγοριτισμό εμπλέκεται

8. Βλ. Σόλων Ν. Γρηγοριάδης, *ό.π.*, σ. 126.

9. Βλ. Σπύρος Γ. Γασπαρινάτος, *ό.π.*, σ. 46.

10. Βλ. Πολυμέρης Βόγλης, *Η ελληνική κοινωνία στην Κατοχή, 1941-1944*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010, σ. 45.

11. Βλ. Πολυμέρης Βόγλης, *ό.π.*, σ. 49.

το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της χώρας. Οι κάτοικοι της πρωτεύουσας βρίσκουν προϊόντα από την επαρχία και τα πουλούν προκειμένου να εξασφαλίσουν κάποιο εισόδημα. Σταδιακά, όμως, η αύξηση της παραγωγής και η κατάσχεση των προϊόντων από τους Γερμανούς περιορίζουν τον μαυραγοριτισμό σε ένα μόνο μέρος του πληθυσμού, το οποίο συνεργάζεται με την κατοχική κυβέρνηση ή τους Γερμανούς.

Εκτός από τον μαυραγοριτισμό, μια άλλη μορφή συνεργασίας με τους Γερμανούς κατακτητές είναι η κατάδοση Ελλήνων που αντιτάσσονται στην πολιτική τους. Οι Έλληνες εκείνοι που καταδίδουν τους συμπατριώτες τους χαρακτηρίζονται ως δοσίλογοι ή προδότες. Αντίθετα με τις λίγες αυτές περιπτώσεις της συνεργασίας με τους κατακτητές, το μεγαλύτερο ποσοστό των Ελλήνων τάσσεται ενάντια στους Γερμανούς.

Στα πρώτα χρόνια της Κατοχής, και ιδιαίτερα τις χρονιές 1941 και 1942, όπου η πείνα θερίζει την πρωτεύουσα, δημιουργούνται οι πρώτες αντιστασιακές οργανώσεις με σκοπό την απελευθέρωση της χώρας. Βέβαια, οι αρχικές κινήσεις των οργανώσεων αυτών είναι πιο αυθόρμητες. Κυρίαρχο ρόλο έχουν οι διοργανώσεις απεργιών, τα αντάρτικα και τα πλιάτσικα. Μια από τις πιο χαρακτηριστικές και μνημονευμένες πράξεις των πρώτων χρόνων της Αντίστασης αποτελεί η υποστολή της σβάστικας από την Ακρόπολη, τη νύχτα της 30^{ης} Μαΐου 1941, από τους Απόστολο Σιάντα και Μανώλη Γλέζο¹².

Η πείνα, οι στερήσεις, οι συλλήψεις και οι εκτελέσεις των κατακτητών είναι καταλυτικοί παράγοντες για το μέγεθος του ελληνικού πληθυσμού που χάθηκε κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Ωστόσο, μεγάλο πλήγμα για τη χώρα αποτελεί και η γενοκτονία των Εβραίων. Πριν τον πόλεμο, η Ελλάδα έχει περίπου 70.000 - 80.000 Εβραίους, με την πλειοψηφία τους να ζει στη Θεσσαλονίκη (50.000). Η Θεσσαλονίκη είναι και ο τόπος που σημειώνονται οι πρώτες βιαιότητες κατά των Εβραίων της Ελλάδας. Οι πρώτες κινήσεις των Γερμανών είναι να κατασχέσουν τις περιουσίες τους και στη συνέχεια να πραγματοποιήσουν δεκαοχτώ αποστολές προς το στρατόπεδο του Άουσβιτς.

Στις δεκαοχτώ αυτές αποστολές στέλνονται περίπου 45.000 - 48.000 άνθρωποι. Ακόμα 4.058 στέλνονται από την ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας και της Θράκης και 1.725 από τα Ιωάννινα (περίπου το 95% της εβραϊκής κοινότητας της πόλης).

12. Βλ. Σπύρος Γ. Γασπαρινάτος, *ό.π.*, σ. 83.

Στην Αθήνα το μεγαλύτερο μέρος του εβραϊκού πληθυσμού δέχεται βοήθεια από τις αρχές και τους συμπολίτες τους, οι οποίοι τους κρύβουν. Οι Γερμανοί στην πρωτεύουσα συλλαμβάνουν μόλις 1.300 άτομα. Από τους 54.533 Εβραίους της Ελλάδας που στέλνονται στο Άουσβιτς, οι 41.770 θανατώνονται¹³.

Η περίοδος της Κατοχής για την Ελλάδα λήγει στις 18 Οκτωβρίου 1944 με την εγκατάσταση στην Αθήνα της κυβέρνησης εθνικής ενότητας, που σχηματίζεται στο Κάιρο, με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Παπανδρέου.

1.2 Παρουσίαση βιβλίων

«Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου», Άλκη Ζέη¹⁴.

Η Άλκη Ζέη γεννήθηκε στην Αθήνα το 1923. Τα παιδικά της χρόνια τα πέρασε στη Σάμο μαζί με την μεγαλύτερη αδερφή της. Επιστρέφοντας στην Αθήνα το 1937 φοίτησε στην ιδιωτική Ιόνιο Σχολή, όπου γνώρισε τη Ζώρζ Σαρή, και στην ιδιωτική Σχολή Αηδονοπούλου. Τα χρόνια αυτά γνώρισε και τη σύζυγο του θείου της Πλάτων Σωτηρίου, τη Διδώ Σωτηρίου, η οποία υπήρξε και η μεγαλύτερη επιρροή της Ζέη ώστε να ασχοληθεί με τη συγγραφή.

Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, στη Δραματική Σχολή του Ωδείου Αθηνών και στο Κινηματογραφικό Ινστιτούτο της Μόσχας, στο τμήμα σεναριογραφίας. Έζησε ως πολιτική πρόσφυγας σε Ρωσία (1954-1964) και Γαλλία (από το 1967 και μετά). Όσο βρισκόταν στη Ρωσία μια σειρά από παιδικά διηγήματα της δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό για νέους «Νεανική φωνή».

Στις πρώτες τάξεις του Γυμνασίου ξεκίνησε να γράφει κείμενα για κουκλοθέατρο δημιουργώντας τον Κλούβιο, που έγινε αργότερα ο ήρωας του γνωστού κουκλοθέατρου «Μπαρμπα-μητούσης». Το πρώτο της μυθιστόρημα, το «Καπλάνι της βιτρίνας», το έγραψε το 1963 και ήταν αυτοβιογραφικό.

Το έργο της «Η Κωνσταντίνα και οι αράχνες της» κέρδισε το βραβείο εφηβικού μυθιστορήματος του Κύκλου Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου (IBBY), το 2003, ενώ το 2004 ήταν υποψήφια για τα βραβεία Hans Christian Andersen και Astrid Lindgren. Τα βιβλία της «Το καπλάνι της βιτρίνας», «Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου» και

13. Βλ. Πολυμέρης Βόγλης, *ό.π.*, σ. 101.

14. Βλ. Άλκη Ζέη, *Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα³⁶ 1988.

«Κοντά στις ράγες» έχουν βραβευτεί στις Η.Π.Α για το καλύτερο ξένο βιβλίο που έχει μεταφραστεί στα αγγλικά, με το βραβείο Mildred L. Batchelder.

Το 2010 της απονεμήθηκε το βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών για το σύνολο του έργου της. Το 2014 αναγορεύτηκε σε επίτιμη διδάκτορα του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και το 2015 με τον τίτλο στο τμήμα Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πατρών.

Παρουσίαση βιβλίου: Το βιβλίο αποτελείται από 263 σελίδες, αριθμός που μπορεί να είναι διαχειρίσιμος από τις ηλικίες που απευθύνεται, δηλαδή σε παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας και σε εφήβους. Το εξώφυλλο και το οπισθόφυλλο του βιβλίου είναι ελάχιστα πιο σκληρά από το εσωτερικό του, καθώς τα παιδιά είναι σε ηλικία να προσέξουν το βιβλίο τους ώστε να μην σκιστεί, όπως συμβαίνει με τα βιβλία που απευθύνονται σε παιδιά νηπιακής ηλικίας.

Εξώφυλλο: Το εξώφυλλο του βιβλίου κινείται στους τόνους του πράσινου. Ένα όχι και τόσο ζωντανό πράσινο, προς το χακί, χρώμα που ταιριάζει με το θέμα του βιβλίου, τόσο συνδυασμένο με τις πρασινωπές στολές των Γερμανών όσο και με το στρατιωτικό κλίμα της εποχής. Το χρώμα ταιριάζει, επίσης, με το θλιμμένο ύφος στο σκίτσο του παιδιού που υπάρχει στο εξώφυλλο. Στο δεξί μέρος απεικονίζεται το σκίτσο ενός νεαρού αγοριού, του Πέτρου. Το σκίτσο μοιάζει σχεδιασμένο με μολύβι και είναι σε τόνους του γκρι. Το αγόρι έχει θλιμμένα μάτια και είναι αρκετά αδύνατο. Πίσω του κυματίζει μία λευκή σημαία με το σύνθημα «Λευτεριά ή Θάνατος». Με τα χρώματα, το ύφος στα μάτια του παιδιού και το σύνθημα της σημαίας πίσω του το βιβλίο δίνει στον αναγνώστη σαφή στοιχεία για τη θεματολογία του.

Ο τίτλος του βιβλίου βρίσκεται στο πάνω μέρος του εξώφυλλου και στην αριστερή πλευρά. Η γραμματοσειρά είναι η γραμματοσειρά ενός κειμένου που έχει δακτυλογραφηθεί σε υπολογιστή ή και γραφομηχανή. Το χρώμα των γραμμών είναι λευκό. Πάνω από τον τίτλο αναγράφεται με κεφαλαία γράμματα το όνομα της συγγραφέα και στο κάτω μέρος με την ίδια γραμματοσειρά ο εκδοτικός οίκος. Χαρακτηριστικό είναι πως στο τίτλο το επίθετο μεγάλος είναι γραμμένο με κεφαλαίο Μ, πιθανότατα για να δείξει πόσο μεγάλος ήταν ο περίπατος αυτός για τον μικρό Πέτρο. Πόσο μεγάλο, δηλαδή, φάνταζε στα μάτια και τη σκέψη του το χρονικό διάστημα των τεσσάρων χρόνων και πόσο πολύ άλλαξε την προσωπικότητα και τη ζωή του, τον μεγάλωσε, τον ωρίμασε.

Οπισθόφυλλο: Το οπισθόφυλλο του βιβλίου έχει το ίδιο πράσινο χρώμα με το εξώφυλλο του βιβλίου. Στο κέντρο και στο πάνω μέρος της σελίδας αναγράφεται η περίληψη του έργου. Κάτω από την περίληψη αναφέρονται οι γλώσσες στις οποίες έχει μεταφραστεί το βιβλίο και οι εκδοτικοί οίκοι από τους οποίους έχει γίνει η μετάφραση. Κάτω από αυτό αναγράφεται το βραβείο που έλαβε το έργο για το καλύτερο παιδικό βιβλίο μεταφρασμένο σε ξένη γλώσσα, το βραβείο Mildred L. Batchelder. Στην κάτω δεξιά πλευρά του οπισθόφυλλου αναφέρεται ο εικονογράφος, Σάββας Χαρατσίδης.

Ο Σάββας Χαρατσίδης γεννήθηκε στην Αθήνα το 1924 και απεβίωσε στη Λευκάδα το 1994. Ήταν Έλληνας ζωγράφος και σκηνογράφος. Ήταν μαθητής του Πάνου Σαραφιανού, του Θεόδωρου Δρόσου και του Γιάννη Τσαρούχη. Συνετέλεσε στη δημιουργία πολλών παραστάσεων του Εθνικού Θεάτρου και του Θεάτρου Τέχνης Καρόλου Κουν.

Ως ζωγράφος ασχολήθηκε κυρίως με την τοπογραφία, την απεικόνιση εσωτερικών χώρων και την ανθρώπινη μορφή επηρεασμένος τόσο από την αρχαία ελληνική και βυζαντινή τεχνοτροπία όσο και από τις μοντέρνες τάσεις. Συμμετείχε στην πρώτη συλλογική έκθεση το 1957 και οργάνωσε την πρώτη ατομική του έκθεση το 1972.

Βιογραφικό της συγγραφέα δεν υπάρχει στο βιβλίο, ωστόσο στο πίσω μέρος της πρώτης σελίδας αναφέρονται όλα τα έργα της Άλκη Ζέη και οι μεταφράσεις που έχει κάνει η συγγραφέας. Στην τρίτη σελίδα του βιβλίου υπάρχει αφιέρωση από τη συγγραφέα στα παιδιά.

Το μέγεθος της γραμματοσειράς που χρησιμοποιείται στην αφήγηση της ιστορίας είναι μεσαίο, ώστε να είναι ευανάγνωστο στον αναγνώστη. Βέβαια, δεν χρησιμοποιούνται τα αρκετά μεγάλα γράμματα που συναντάμε σε λογοτεχνικά βιβλία για παιδιά προσχολικής ηλικίας, καθώς τα παιδιά της ηλικίας στην οποία απευθύνεται το βιβλίο είναι σε θέση να διαχειριστούν ένα πυκνογραμμένο σχετικά κείμενο.

Η εικονογράφηση στο εσωτερικό του βιβλίου είναι ελάχιστη με ορισμένα ασπρόμαυρα σκίτσα, όπως εκείνο του εξώφυλλου. Αυτό ίσως να συμβαίνει αφενός γιατί τα παιδιά αυτής της ηλικίας δεν χρειάζονται εικόνες ώστε να διατηρήσουν το ενδιαφέρον τους για ένα βιβλίο και αφετέρου γιατί η έλλειψη έτοιμων εικόνων καλλιεργεί τη φαντασία του παιδιού. Άλλωστε οι σκληρές εικόνες της εποχής που περιγράφει η Ζέη είναι δύσκολο να αποτυπωθούν σε μία εικόνα.

Περίληψη: Ο Πέτρος είναι ένα εννιάχρονο αγόρι που ζει στην Αθήνα με τους γονείς του, την αδερφή του και τον παππού του. Στις 27 Οκτωβρίου 1940, πεθαίνει το τριζόني του και ο Πέτρος αποφασίζει να το στριμώξει στη χαραμάδα ενός δοκαριού την επόμενη μέρα. Όμως, εκείνο το πρωί ξυπνά απότομα από τις φωνές της μαμάς του και τις σειρήνες του πολέμου. Ο ελληνοϊταλικός πόλεμος μόλις ξεκίνησε και ο Πέτρος, όπως και οι περισσότεροι Έλληνες, είναι ενθουσιασμένος. Έχει γνωρίσει τον πόλεμο μόνο μέσα από τα βιβλία του και οι πρώτες συντριπτικές νίκες του ελληνικού στρατού στο αλβανικό μέτωπο σκορπούν στην Αθήνα και στο σπίτι του ένα κλίμα χαράς και νίκης.

Σύντομα, βέβαια, το χαρούμενο κλίμα ανατρέπεται, καθώς οι Γερμανοί πλησιάζουν όλο και περισσότερο τη χώρα. Ο πρώτος καιρός της γερμανικής κατοχής βρίσκει τον Πέτρο φοβισμένο να κάνει βόλτες με τον φίλο του, τον Σωτήρη, ψάχνοντας να βρει διαφυγή από την τρομακτική πραγματικότητα.

Ο χειμώνας που ακολουθεί φέρνει στην Αθήνα πολύ κρύο και μαζί πολλή πείνα. Ο Πέτρος, περπατώντας στους δρόμους της πόλης, βλέπει ανθρώπους να πεθαίνουν στο κρύο και εικόνες που τον σοκάρουν. Βιώνει τον θάνατο της γιαγιάς του Σωτήρη, που τη μεταφέρουν στο νεκροταφείο με τα ίδια τους τα χέρια, βλέπει τον παππού και τον φίλο του να ζητιανεύουν. Σιγά σιγά και με τη βοήθεια του φίλου του, Γιάννη, συμμετέχει σε αντιστασιακή οργάνωση γράφοντας σε τοίχους συνθήματα για συσσώτια.

Ο Γερμανικός στρατός αναγκάζεται να υποχωρήσει όλο και περισσότερο στην Ευρώπη και οι μέρες της Κατοχής για την Ελλάδα γίνονται πιο δύσκολες. Ο Πέτρος εκείνο τον καιρό έρχεται αντιμέτωπος με δύο απώλειες. Η πρώτη είναι εκείνη του Θόδωρου, της χελώνας του, που τον πήραν οι Γερμανοί ένα βράδυ που μπήκαν για έλεγχο στο σπίτι τους. Η δεύτερη είναι εκείνη της Δροσούλας, της κοπέλας του «αρχηγού» της οργάνωσης. Τη Δροσούλα τη σκότωσαν οι Γερμανοί, όταν μπήκε μπροστά στο πλήθος της διαδήλωσης που προσπάθησαν να αναχαιτίσουν.

Όσο ο γερμανικός στρατός πλήττεται τόσο στενεύει ο κλοιός της Κατοχής. Μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας για τη λήξη του πολέμου, οι Γερμανοί συλλαμβάνουν τους μέχρι τότε συμμάχους τους. Πολλοί Ιταλοί κρύβονται σε αποθήκες, κτήρια ακόμα και σε σπίτια. Ο Πέτρος και η οικογένειά του υποθάλπουν στο σπίτι έναν Ιταλό στρατιώτη, το Γκαριμπάλντι.

Ο κλοιός των Γερμανών σφίγγει όλο και περισσότερο. Σημειώνονται εκτελέσεις, μπλόκα και μαζικές συγκεντρώσεις Εβραίων. Κάποιοι από την εβραϊκή κοινότητα ζητούν βοήθεια από τους υπόλοιπους συμπατριώτες τους και φυγαδεύονται. Σε αυτούς συγκαταλέγεται και η φίλη της αδερφής του, η Ρίτα.

Η Κατοχή τελειώνει και ο Πέτρος πρέπει να αντιμετωπίσει μία ακόμα απώλεια, εκείνη του φίλου του, Σωτήρη. Ένας Γερμανός στρατιώτης βγήκε από το αυτοκίνητό του την ώρα που αναχωρούσε και τον σκότωσε, γιατί ο Σωτήρης έτρεχε πίσω από το αυτοκίνητο πανηγυρίζοντας.

Σκιαγράφηση βασικών χαρακτήρων: Πέτρος: Στην αρχή του έργου ο Πέτρος είναι ένα αγόρι της ηλικίας του. Είναι αυθόρμητος και χαρούμενος. Αγαπάει τα ζώα του και διαπληκτίζεται έντονα με την αδερφή του, καθώς πιστεύει ότι δεν καταλαβαίνει τις ανάγκες του. Έχει αδυναμία στη μαμά του, αν και δεν κατανοεί πάντα τις κινήσεις της.

Ο καιρός της Κατοχής και η απότομη αλλαγή της καθημερινότητάς του τον αλλάζουν. Οι σοκαριστικές εικόνες που αντικρίζει και οι δυσκολίες που βιώνει τον ωριμάζουν απότομα. Αναλαμβάνει τις ευθύνες και έρχεται αντιμέτωπος με τους φόβους του μετά την είσοδό του στην Αντίσταση. Οι απώλειες της Κατοχής τον κάνουν πιο σκληρό. Η σχέση με την οικογένειά του αλλάζει. Τώρα πια όλοι τον αντιμετωπίζουν ως μεγάλο.

Αντιγόνη: Η Αντιγόνη είναι ένα κορίτσι στην εφηβεία. Ανέμελη, ονειροπόλα, αγαπάει την ποίηση και εκνευρίζεται με τον μικρότερο αδερφό της που φέρεται σαν παιδί. Έχει αγαπημένη φίλη τη Ρίτα, με την οποία μοιράζονται τα πάντα, τα ρούχα, τα μυστικά και τους εφηβικούς τους έρωτες. Μετά την κήρυξη του πολέμου και τη μετέπειτα έναρξη της Κατοχής, η Αντιγόνη αρχικά προσπαθεί, παρά τις αλλαγές, να ζήσει στην προηγούμενη πραγματικότητά της. Σιγά σιγά αρχίζει να ωριμάζει και να αντιμετωπίζει σοβαρά την κατάσταση, συμμετέχοντας και εκείνη σε πορείες και διαδηλώσεις.

Μαμά: Η μαμά του Πέτρου έχει μια καλλιτεχνική φύση. Αγαπάει πολύ τα παιδιά της και τα φροντίζει με κάθε θυσία. Είναι χαμογελαστή και ευγενική με όλους. Ωστόσο, είναι αρχικά πιο συγκρατημένη απέναντι στο κλίμα του ενθουσιασμού που επικρατεί στο σπίτι με τις νίκες του ελληνικού στρατού. Είναι προνοητική και παίρνει πρωτοβουλίες για τη συντήρηση της οικογένειας και του σπιτιού. Η Κατοχή και οι

δυσκολίες την κάνουν πιο απόμακρη από τα παιδιά της, κυρίως για να μην τους μεταδώσει την πικρία και την στενοχώρια της.

Μπαμπάς: Ο μπαμπάς του Πέτρου είναι ένας ήσυχος άνθρωπος που αγαπά τη γυναίκα του. Μετά την απόλυση του από τη δουλειά, μένει στο σπίτι, παρακολουθεί τα τεκταινόμενα από το ραδιόφωνο και τα καταγράφει. Δεν έχει τόσο καλή σχέση με τον πεθερό του, που μένει μαζί τους, καθώς δεν τον ήθελε για γαμπρό και έχει μια πιο αυστηρή κριτική απέναντί του.

Παππούς: Ο παππούς του Πέτρου μένει στο σπίτι μαζί τους. Είναι συνταξιούχος, που ανήκε στο τεχνικό προσωπικό ενός θιάσου και μιλά συνέχεια για την πρωταγωνίστρια, της οποίας το όνομα πήρε η εγγονή του. Είναι πεισματάρης και δε συμπαθεί ιδιαίτερα τον γαμπρό του. Οι δυσκολίες της Κατοχής τον κάνουν γκρινιάρη, καθώς νιώθει αδύναμος, ενώ για κάποιο διάστημα αποφασίζει να ζητιανέψει.

«Ο καιρός της σοκολάτας», Λότη Πέτροβιτς- Ανδρουτσοπούλου¹⁵.

Η Λότη Πέτροβιτς Ανδρουτσοπούλου γεννήθηκε στην Αθήνα το 1937 και μεγάλωσε στα Εξάρχεια. Σπούδασε μουσική και ξένες γλώσσες στην Αθήνα. Ασχολήθηκε με τη συγγραφή έργων για παιδιά και νέους. Έχει γράψει ως σήμερα 70 βιβλία.

Εργάστηκε για 27 χρόνια στην ελληνική αποστολή της ICEM, διεθνούς οργανισμού για την προστασία μεταναστών και προσφύγων. Το 1986 ξεκίνησε να ασχολείται με το κολάζ, με το οποίο εικονογράφησε έξι από τα βιβλία της. Το 1992 βιβλίο της αναγράφηκε στον Τιμητικό Πίνακα της Διεθνούς Οργάνωσης Βιβλίων για τη Νεότητα (IBBY), του οποίου εξελέγη μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Κύκλου Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου- Ελληνικού Τμήματος το 1978.

Διακρίθηκε με τον έπαινο Pier Paolo Virgerio από το Πανεπιστήμιο της Padova και με το βραβείο Ουράνη από την Ακαδημία Αθηνών. Αντιπροσώπευσε την Ελλάδα σε οκτώ διεθνή συνέδρια Παιδικής Λογοτεχνίας στο εξωτερικό. Αποτελεί ιδρυτικό μέλος της Λέσχης Μελέτης και Έρευνας της Παιδικής Λογοτεχνίας «Οι διαδρομές». Τιμήθηκε από την Ακαδημία Αθηνών με το βραβείο Παιδικής Λογοτεχνίας του Ιδρύματος Ουράνη (1984) και δύο φορές με το Κρατικό Βραβείο παιδικού λογοτεχνικού βιβλίου (1999 και 2009). Στο σύνολο, της έχουν απονεμηθεί δώδεκα βραβεία Παιδικής Λογοτεχνίας. Προτάθηκε δύο φορές ως υποψήφια από την Ελλάδα για το διεθνές βραβείο Παιδικής Λογοτεχνίας H.C. Andersen (1994, 2010). Τα έργα

15. Βλ. Λότη Πέτροβιτς- Ανδρουτσοπούλου, *Ο καιρός της σοκολάτας*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα⁸ 2017.

της έχουν μεταφραστεί στα ιαπωνικά, τα αγγλικά, τα αλβανικά και τα κορεάτικα. Ακόμα, πολλά από αυτά έχουν μεταδοθεί στο ραδιόφωνο, έχουν μεταφερθεί στην τηλεόραση και έχουν συμπεριληφθεί σε ξένα και ελληνικά περιοδικά.

Παρουσίαση βιβλίου: Το βιβλίο αποτελείται από 96 σελίδες, αριθμός που δεν αποθαρρύνει παιδιά και εφήβους, καθώς πολλές φορές αποθαρρύνονται από ένα πολυσέλιδο βιβλίο. Το εξώφυλλο και το οπισθόφυλλο του βιβλίου είναι σαφώς σκληρότερα από το εσωτερικό του, όμως όχι ιδιαίτερα σκληρά και ανθεκτικά, όπως εκείνα των βιβλίων για παιδιά προσχολικής ηλικίας, καθώς το βιβλίο απευθύνεται σε μεγαλύτερα παιδιά και εφήβους που ξέρουν πώς να το φροντίσουν.

Εξώφυλλο: Το εξώφυλλο του βιβλίου απεικονίζει στο κεντρικό σημείο της σελίδας ένα κοριτσάκι περίπου επτά ετών, πιθανότατα την πρωταγωνίστρια του έργου. Το κορίτσι έχει θλιμμένο βλέμμα και κοιτάει τον αναγνώστη στα μάτια, σαν να δηλώνει τη θλίψη της. Μοιάζει αρκετά αδύναμο και χλωμό, έχοντας στο πρόσωπό του χαραγμένη την ταλαιπωρία και τις κακουχίες που υπέστη στα χρόνια της Κατοχής. Φοράει μπλε μαθητική ποδιά και κρατάει στα χέρια της μία σοκολάτα. Το γεγονός πως το κορίτσι πηγαίνει σχολείο αλλά και έχει σοκολάτα παραπέμπει στην περίοδο που ακολουθεί την Κατοχή. Τις πρώτες μέρες μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας, που ο ελληνικός λαός προσπαθεί να ορθοποδήσει και να επιστρέψει στην πρότερη καθημερινότητά του. Στο φόντο πίσω από το κορίτσι υπάρχουν εικόνες που την πλαισιώνουν. Οι εικόνες αναπαριστούν στοιχεία, μέρη και πρόσωπα που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην πλοκή του έργου. Γενικά, οι χρωματικοί τόνοι του βιβλίου είναι κιτρινωποί προσδίδοντας την ωχρότητα της Κατοχής και το μούδιασμα του λαού απέναντι στον γερμανικό στρατό.

Ο τίτλος αναγράφεται σε ένα λευκό πλαίσιο που καλύπτει την εικόνα του εξώφυλλου στο πάνω μέρος του, από τη μία πλευρά ως την άλλη. Η γραμματοσειρά που χρησιμοποιείται είναι μεσαίου μεγέθους και είναι η συνήθης γραμματοσειρά ενός υπολογιστή. Το χρώμα είναι καφέ. Έτσι, ταιριάζει τόσο με τα χρώματα του εξώφυλλου όσο και με το στοιχείο της σοκολάτας που έχει κεντρικό ρόλο στο έργο αλλά και στον ίδιο τον τίτλο. Το όνομα της συγγραφέα βρίσκεται στο ίδιο πλαίσιο, πάνω από τον τίτλο με μαύρα γράμματα γραμματοσειράς μεσαίου μεγέθους.

Ο εκδοτικός οίκος αναγράφεται κάτω από το πλαίσιο και στο αριστερό μέρος του εξώφυλλου, αντίθετα με τις περισσότερες εκδόσεις βιβλίων, όπου ο εκδοτικός οίκος

τοποθετείται στο κάτω μέρος του εξωφύλλου. Στο εσωτερικό μέρος του εξωφύλλου και του οπισθόφυλλου αναγράφεται το βιογραφικό της συγγραφέα.

Οπισθόφυλλο: Στο οπισθόφυλλο του βιβλίου υπάρχει ένα καφέ χρώμα χωρίς κανένα ιδιαίτερο σχέδιο. Στην αριστερή γωνία υπάρχει μία μικρή περίληψη του βιβλίου με γράμματα σε λευκό χρώμα. Πάνω από αυτά αναγράφεται ξανά ο τίτλος του βιβλίου και η συγγραφέας. Κάτω από το όνομα της Πέτροβιτς αναφέρεται ότι έχει λάβει το Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών. Στο τέλος της σελίδας του οπισθόφυλλου βρίσκεται το όνομα του επιμελητή εξωφύλλου και ο εκδοτικός οίκος.

Το σχέδιο του εξωφύλλου που μοιάζει με ζωγραφιά επιμελήθηκε ο Γιώργος Ναζλής. Ο Γιώργος Ναζλής γεννήθηκε στην Αθήνα και σπούδασε γλυπτική και γραφιστική. Εργάζεται ως εικονογράφος και γραφίστας.

Στη τρίτη σελίδα του βιβλίου υπάρχει αφιέρωση από τη συγγραφέα στην εγγονή της, Ίριδα Παπαθεοδώρου, στα εγγόνια του Μάνου, Μιχάλη και Χριστίνα Μαυρογιάννη, Αλέξανδρο, Αναστάση και Μάνο Πέτροβιτς, στην εγγονή της Ρούλης, Κλεοπάτρα Αλεξανδράκη, αλλά και σε κάθε αναγνώστη που αγαπάει τη σοκολάτα. Μετά την αφιέρωση ακολουθεί «κάτι σαν πρόλογος», γραμμένος από την ίδια τη συγγραφέα, ενώ στο τέλος, μετά την αφήγηση της ιστορίας, η ίδια παραθέτει «κάτι σαν επίλογο». Και στα δύο η Πέτροβιτς προσπαθεί να πλαισιώσει την ιστορία της με επεξηγήσεις πάνω στη ζωή της και τα ιστορικά γεγονότα που αναφέρει.

Μετά τον «επίλογο» ακολουθεί ένα σύντομο βιογραφικό της συγγραφέα και μία λίστα με τα έργα της, ταξινομημένα ανά λογοτεχνικό είδος. Στις τελευταίες σελίδες του βιβλίου παρατίθενται έξι γνώμες και κριτικές για το λογοτεχνικό έργο.

Η γραμματοσειρά στο εσωτερικό του είναι μεγάλη, κάνοντας έτσι το βιβλίο ευανάγνωστο στους μικρούς αναγνώστες, αλλά και ευχάριστο, αφού ένα πυκνογραμμένο βιβλίο με μικρά γράμματα, συνήθως αγχώνει τα παιδιά. Το βιβλίο δεν έχει καθόλου εικόνες στο εσωτερικό του, παράλληλα με την αφήγηση, βοηθώντας, με τον τρόπο αυτό, στην καλλιέργεια και την ανάδειξη της φαντασίας των παιδιών. Όπως η πρωταγωνίστρια, μπορούν και εκείνα να φανταστούν τον δικό του τρόπο τα γεγονότα που περιγράφονται.

Περίληψη: Η πρωταγωνίστρια είναι ένα κοριτσάκι τεσσάρων χρονών που αγαπάει τη σοκολάτα και τη νοσταλγεί στα χρόνια της Κατοχής. Ζει στα Εξάρχεια με τους γονείς της και τον μεγαλύτερο αδερφό της, τον Μάνο. Όλα τότε τα βλέπει σαν παραμύθι. Παρομοιάζει τους Γερμανούς στρατιώτες με δράκους, με μαυροπράσινες

στολές, που τρώνε μεγάλους και παιδιά. Η μεγάλη πείνα σημαδεύει εκείνη αλλά περισσότερο τον αδερφό της, όταν η μητέρα τους αποφασίζει να μαγειρέψει το κουνέλι που είχαν ως κατοικίδιο.

Τα πρωινά και τα απογεύματα παίζει με τον αδερφό της και τους φίλους του στον λόφο Στρέφη. Εκείνη, δηλαδή, πιο πολύ κάθεται κάτω από ένα δέντρο και πλάθει παραμύθια με το μυαλό της. Τα αγόρια δεν την παίζουν, γιατί είναι «νιάνιαρο», λένε. Συνήθως παίζουν πόλεμο, μέχρι που ο θείος Νίκος τους έδειξε τα παιχνίδια των Ολυμπιακών αγώνων και βάλθηκαν να αγωνίζονται μεταξύ τους, τότε για καμία καραμέλα και τότε για κότινους.

Άλλο ένα γεγονός που σημαδεύει την μικρή πρωταγωνίστρια είναι η αντίδραση της δασκάλας της όταν της κάνουν πλάκα, βάζοντας γλυκόζη στο χερούλι της πόρτας και εκείνη αρχίζει να γλύφει τη γλυκόζη και ξεσπά σε κλάματα.

Δύο ακόμα σπουδαίες γνωριμίες για την πρωταγωνίστρια είναι ο μπάρμπα - Θωμάς, ο φύλακας του λόφου Στρέφη, που τον αγαπούσε όσο και η μικρή, και η Σοφία Βέμπο. Η μικρή γνώρισε την τραγουδίστρια σε μια επίσκεψη με την ξαδέρφη της, την Όλγα. Της έκανε μεγάλη εντύπωση και πάντα σκέφτεται την αγκαλιά, τα μεγάλα πράσινα μανίκια της και τη σοκολάτα που της έδωσε. Σοκολάτα ξαναέφαγε τη μέρα που έφυγαν οι Γερμανοί, γι' αυτό και τη γεύση της τη φυλάει στην καρδιά της σαν κάτι πολύτιμο.

Σκιαγράφηση βασικών χαρακτήρων: Πρωταγωνίστρια (Λότη Πέτροβιτς): Η πρωταγωνίστρια (το όνομά της δεν αναφέρεται, αλλά φανερώνει ότι πρόκειται για την ίδια τη συγγραφέα) είναι ένα κορίτσι τεσσάρων χρονών, όταν ξεκινάει η Κατοχή. Δεν θυμάται τη ζωή της χωρίς τον πόλεμο. Μέσα στη δίνη του πολέμου διατηρεί την ανεμελιά της. Σκαρφίζεται ιστορίες και παραμύθια στο μυαλό της. Είναι ονειροπόλα και προσπαθεί να ξεφύγει από τα όσα σκληρά πράγματα συμβαίνουν γύρω της. Της αρέσει να περιπλανιέται στη γειτονιά και να παρατηρεί τα τεκταινόμενα παρά τον φόβο που τη διατρέχει.

Μάνος: Ο Μάνος είναι ένα αγόρι περίπου επτά χρονών, όταν ξεκινάει η Κατοχή. Αγαπάει τα ζώα και γι' αυτό τον σημάδεψε το γεγονός με το αγαπημένο του κουνέλι. Αγαπάει την αδερφή του αλλά τη θεωρεί πολύ μικρή για να παίζει μαζί της.

Μαμά: Η μαμά της πρωταγωνίστριας δεν αναφέρεται πολύ στο έργο. Από τις λίγες σκηνές που συμμετέχει, φαίνεται ευγενική, καλόκαρδη, αγαπάει τα παιδιά της και τα βάζει πάνω από όλα. Νοιάζεται για το καλό της οικογένειας.

Μπαμπάς: Ο μπαμπάς, όπως και η μαμά της πρωταγωνίστριας, δεν έχουν μεγάλο ρόλο στο βιβλίο. Η μικρή ηρωίδα φαίνεται να του έχει αδυναμία, όπως και αυτός σε εκείνη. Στηρίζει την οικογένειά του και προσπαθεί να παρηγορήσει τα παιδιά του για τις δύσκολες στιγμές που περνάνε. Μιλά συνέχεια για τις καλύτερες μέρες που θα έρθουν.

1.3 Προσέγγιση κατά συγγραφέα των ιστοριών των αφηγημάτων

Στις ενότητες αυτές θα προσπαθήσουμε να εμβαθύνουμε στα λογοτεχνικά βιβλία και τις ιστορίες τους και να οδηγηθούμε σε κάποια συμπεράσματα για το πώς ο κάθε συγγραφέας παρουσίασε και προσέγγισε τα ιστορικά γεγονότα από τη δική του σκοπιά και των πρωταγωνιστών του.

Στον «μεγάλο περίπατο του Πέτρου» η Άλκη Ζέη επιλέγει να διηγηθεί την ιστορία της από την οπτική γωνία ενός περιορισμένου παντογνώστη αφηγητή¹⁶. Η αφήγηση γίνεται σε τρίτο πρόσωπο. Η συγγραφέας, όμως, αφηγείται κάθε γεγονός μέσα από τα μάτια ενός χαρακτήρα, του πρωταγωνιστή. Δείχνει μόνο ότι βιώνει ο ήρωας, τα συναισθήματα και τις σκέψεις του.

Επομένως, η Ζέη παρουσιάζει μόνο τα γεγονότα που ζει ο Πέτρος και το πως ο ήρωας νιώθει για αυτά. Όποια άλλα πρόσωπα παρουσιάζονται, παρουσιάζονται μέσα από τα μάτια του Πέτρου. Θέτει τον Πέτρο ως κεντρικό ήρωα της ιστορίας της και αυτό της δίνει τη δυνατότητα να διηγηθεί τα γεγονότα του ελληνοϊταλικού πολέμου και της Κατοχής μέσα από τα μάτια ενός παιδιού.

Αυτό σημαίνει τον προσανατολισμό των γεγονότων της Κατοχής προς το πρόσωπο του Πέτρου, αν και στην πραγματικότητα αφορούν ανθρώπινα σύνολα¹⁷. Δηλαδή, παρόλο που όσα συμβαίνουν επηρεάζουν μεγάλο μέρος του ελληνικού πληθυσμού, στο έργο ο αναγνώστης εστιάζει μόνο σε εκείνα που επηρέασαν τον Πέτρο αλλά και τον τρόπο που το έκαναν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί πως το γεγονός ότι πολλοί Έλληνες τα πρώτα χρόνια της Κατοχής ζητιάνευαν ή και έκλεβαν φαγητό για

16. Βλ. Γεώργιος Δ. Παπαντωνάκης, *Θεωρίες Λογοτεχνίας και ερμηνευτικές προσεγγίσεις κειμένων για παιδιά και για νέους*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2009, σ. 437.

17. Βλ. Μένη Δ. Κανατσούλη, *Ιδεολογικές Διαστάσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα² 2004, σ. 120.

την επιβίωσή τους η Ζέη το παρουσιάζει μέσα από τους πρωταγωνιστές στην ζωή του Πέτρου («Ο Σωτήρης ΖΗΤΙΑΝΟΣ, ο παππούς ΚΛΕΦΤΗΣ και ΔΟΛΟΦΟΝΟΣ!»)¹⁸.

Η Ζέη, τοποθετώντας την ιστορία μέσα από τα μάτια του Πέτρου, βάζει τον μικρό πρωταγωνιστή να συγκρίνει τα όποια γεγονότα με θέματα από το σχολικό και κοινωνικό του περιβάλλον¹⁹. Για παράδειγμα, στην πρώτη βόλτα που κάνει ο Πέτρος στην Αθήνα μετά την κατάληψή της από τους Γερμανούς, παρομοιάζει τον ήχο που κάνουν οι μπότες τους με τον ήχο που έκαναν τα ψαλίδια την ώρα των τεχνικών στο σχολείο («Μια πολιτεία γεμάτη Γιαούρτερ, που αντί να μιλούνε κάνανε χρουστ χριστ, όπως όταν είχανε «τεχνικά» στο σχολείο και ο κύριος Λουκάτος δεν τους άφηνε να βγάλουν άχνα και δεν ακουγότανε, σ' όλη την τάξη, παρά το χρουστ χριστ που κάνανε τα ψαλίδια τους κόβοντας τα χαρτόνια»)²⁰. Ακόμα, όταν ο Πέτρος πληροφορείται για τις εκτελέσεις στο σκοπευτήριο της σκοποβολής, τις παρομοιάζει με το πανηγύρι που πήγαινε για σκοποβολή πριν τον πόλεμο («Σήμερα το πρωί εκτέλεσαν εφτά στο Σκοπευτήριο...Ο Πέτρος, το τελευταίο καλοκαίρι πριν τον πόλεμο, το δεκαπενταύγουστο, είχε πάει μαζί με τον θείο Άγγελο σ' ένα πανηγύρι. «Πάμε στο Σκοπευτήριο», λέει ο θείος Άγγελος...Αυτό ήτανε το σκοπευτήριο που ήξερε ο Πέτρος.»)²¹.

Με τον τρόπο αυτό, το παιδί - αναγνώστης είναι σε θέση να αντιληφθεί πιο εύκολα όσα ζούσε ο Πέτρος και να σχηματίζει εικόνες. Βέβαια, η τακτική αυτή βοηθά και στο να αναφέρονται όλες οι σκληρές στιγμές με πιο ανάλαφρο τρόπο στα παιδιά.

Στην κατανόηση των γεγονότων από τους μικρούς αναγνώστες συμβάλλει και το λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί η Ζέη. Το απλό και κατανοητό λεξιλόγιο σε συνδυασμό με λέξεις δανεισμένες από τα παιχνίδια (π.χ. τράμπα, γκαζές) δίνουν στα παιδιά μια όψη της πραγματικότητας που μπορούν να καταλάβουν. Επιπλέον, η δημιουργία λέξεων από τους ίδιους τους ήρωες, όπως οι λέξεις Γιαούρτερ και Ρίχτελ Τούπακ, δίνουν στο έργο μια φυσική γλώσσα, που ενισχύει την παιδική οπτική γωνία²².

Η Λότη Πέτροβιτς Ανδρουτσοπούλου στον «καιρό της σοκολάτας» επιλέγει να αφηγηθεί το βιβλίο της σε πρωτοπρόσωπη αφήγηση²³. Η συγγραφέας στον πρόλογο

18. Βλ. Άλκη Ζέη, *Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα³⁶ 1988, σ.117.

19. Βλ. Μιχάλης Ι. Αργυρίδης, *Άλκη Ζέη, Η τέχνη του να μιλά στα παιδιά με «έντιμο» τρόπο*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2012, σ. 24.

20. Βλ. Άλκη Ζέη, *Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα³⁶ 1988, σ. 62.

21. Βλ. Άλκη Ζέη, *Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα³⁶ 1988, σσ. 237-238.

22. Βλ. Μιχάλης Ι. Αργυρίδης, *ό.π.*, σ. 32.

23. Βλ. Γεώργιος Δ. Παπαντωνάκης, *ό.π.*, σ. 416.

του βιβλίου καθιστά ξεκάθαρο πως πρόκειται για προσωπικές της εμπειρίες. Επομένως, ο αφηγητής - συγγραφέας είναι περιορισμένος και παρουσιάζει τα γεγονότα από τη δική του σκοπιά, όπως τη ζούσε τότε.

Η Πέτροβιτς παρουσιάζει την εικόνα της Κατοχής μέσα από τα μάτια ενός τετράχρονου κοριτσιού. Τα παιδιά αγαπούν τα ρεαλιστικά γεγονότα και τους αληθινούς χαρακτήρες²⁴ και η Πέτροβιτς παρουσιάζει με ειλικρίνεια τον εαυτό της και την οικογένειά της.

Η αφήγηση στον «καιρό της σοκολάτας» βρίσκεται σε παρελθοντικό χρόνο. Η συγγραφέας κάνει αναδρομή στο παρελθόν της και πολλές φορές αντλεί την αφορμή από ένα γεγονός στο παρόν της ή από μία ξαφνική μνήμη.

Επηρεασμένη από την πρώτη παιδική ηλικία και τα βιώματά της, η Πέτροβιτς δημιουργεί το βιβλίο. Βασιζόμενη σε ιστορικά γεγονότα, εκθέτει στους μικρούς αναγνώστες την δική της μαρτυρία για την εποχή. Με τον τρόπο αυτό, η συγγραφέας γίνεται δέκτης των γεγονότων της Κατοχής και επικεντρώνει την επιρροή τους στην ίδια και τα κοντινά της πρόσωπα.

Παραθέτει τη σκληρή πραγματικότητα εκείνης της εποχής αντικαθιστώντας τις τρομακτικές καταστάσεις με ένα θλιβερό παραμύθι, για παράδειγμα η μικρή Λότη παρομοιάζει τους Γερμανούς στρατιώτες με δράκους με μαυροπράσινες στολές που τρώνε ανθρώπους («...χειρότερη και από τους δράκους που με τρώμαζαν κάθε μέρα, όταν τους έβλεπα να περνούν αγριωποί από τη γειτονιά με τις μαυροπράσινες στολές και να χτυπούν δυνατά, γκαπ γκουπ, τις γυαλιστερές τους τις μπότες στο πεζοδρόμιο-Ναζί τους έλεγαν οι μεγάλοι.»)²⁵. Έτσι, πλησιάζει πιο κοντά στην πραγματικότητα των παιδιών. Για τα παιδιά που δεν έζησαν τη στιγμή της ελευθερίας και της ειρήνης, καθώς δεν βρέθηκαν ποτέ στη δίνη του πολέμου, η Πέτροβιτς αντιστοιχεί τη γλύκα της με τη γεύση της σοκολάτας («Ο πατέρας μου γέλασε. Με σήκωσε ψηλά - πούπουλο ήμουν ακόμη στα εφτά μου χρόνια από το λιγοστό φαΐ της Κατοχής - και μου ψιθύρισε στ' αυτί: «Δηλαδή καιρός για σοκολάτα!»)²⁶.

Συγκρίνοντας τα δύο λογοτεχνικά έργα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι συγκλίνουν και αποκλίνουν σε πολλά σημεία. Και οι δύο συγγραφείς επιλέγουν την αφήγηση

24. Βλ. Λότη Πέτροβιτς- Ανδρουτσοπούλου, *Μιλώντας για τα παιδικά βιβλία*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1983, σ. 102.

25. Βλ. Λότη Πέτροβιτς- Ανδρουτσοπούλου, *Ο καιρός της σοκολάτας*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα⁸ 2017, σσ. 16-17.

26. Βλ. Λότη Πέτροβιτς- Ανδρουτσοπούλου, *Ο καιρός της σοκολάτας*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα⁸ 2017, σ. 81.

μέσα από τη ματιά ενός παιδιού. Επίσης, παραθέτουν τα γεγονότα μιας σκληρής εποχής χρησιμοποιώντας παραδείγματα από την καθημερινότητα ενός παιδιού και κάνοντας τις καταστάσεις πιο ανάλαφρες για τους μικρούς αναγνώστες. Επιπλέον, και οι δύο συγγραφείς προσαρμόζουν τα ιστορικά γεγονότα στη ζωή των ηρώων τους.

Ωστόσο, η Ζέη επιλέγει μια τριτοπρόσωπη αφήγηση με πρωταγωνιστή τον Πέτρο, ενώ η Πέτροβιτς μία πρωτοπρόσωπη αφήγηση, και μάλιστα μία βιωματική αφήγηση, με πρωταγωνίστρια την ίδια. Ένα ακόμα σημείο απόκλισης είναι το γεγονός ότι η Πέτροβιτς παρουσιάζει πιο ήπιες εικόνες από την εποχή της Κατοχής σε σχέση με τη Ζέη. Βέβαια, αυτό μπορεί να θεωρηθεί λογικό, καθώς ως ένα τετράχρονο παιδί η Πέτροβιτς δεν βίωνε τα γεγονότα της εποχής με τόσο σκληρό τρόπο, όπως ο Πέτρος.

Καταληκτικά, και οι δύο συγγραφείς, όπου και αν συγκλίνουν και όπου και αν αποκλίνουν, παραδίδουν στα παιδιά μια εμπειρία που αποδίδει την εποχή του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και τους δίνει μαθήματα Ιστορίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Εμφύλιος πόλεμος

Η περίοδος που ακολουθεί μετά την απελευθέρωση της χώρας βρίσκει την πλειοψηφία του ελληνικού λαού σχεδόν μουδιασμένη. Ο ένας χρόνος του ελληνικοϊταλικού πολέμου και τα τρία χρόνια της Κατοχής υπήρξαν ένα βαρύ πλήγμα για την ελληνική κοινωνία. Η ενεργός συμμετοχή των περισσότερων Ελλήνων στην Αντίσταση ήταν ένα γεγονός που εκτός από τη γενναιότητα τους ανέδειξε και την πολιτική τους συνείδηση.

Οι συμμετέχοντες στην Αντίσταση και εκείνοι που «βγήκαν στα βουνά» δεν μπόρεσαν παρά μέσα από αυτή την εμπειρία και τον τρόπο ζωής να διαμορφώσουν μια πολιτική γνώμη συνυφασμένη με τα όσα έζησαν.

Παρόλα αυτά η Ελλάδα, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, είναι μία χώρα χωρίς σαφή πολιτική κατεύθυνση, οικονομικά ανίσχυρη και ευάλωτη σε νέες στρατηγικές. Το έδαφος αυτό βρίσκουν πρόσφορο προκειμένου να δράσουν οι ευρωπαϊκές χώρες που τα συμφέροντά τους συνέπιπταν με το να έχουν μία ισχυρή επιρροή στη χώρα.

Η πεποίθηση των αντιστασιακών οργανώσεων, είτε της μίας είτε της άλλης πλευράς, πως η χώρα έχει ανάγκη από μία εξωτερική βοήθεια τόσο οικονομική όσο και πολιτική ώστε να επανέλθει και να ορθοποδήσει οδηγεί για μία ακόμη φορά στην ιστορία της νεότερης Ελλάδας στην άκριτη αποδοχή βοήθειας από την Ευρώπη και ίσως στην εκμετάλλευση.

Ο φανατισμός και των δύο πλευρών ενισχύεται από τους ευρωπαϊκούς παράγοντες που καλλιεργώντας το μίσος στον ελληνικό λαό και σπέρνοντας τη διχόνοια βρίσκουν την ευκαιρία να εναποθέσουν τα συμφέροντά τους στη χώρα. Έτσι, το σύνολο των Ελλήνων, ακολουθώντας τους ηγέτες των οργανώσεων που συμμετείχαν στην Αντίσταση σχεδόν τυφλά, οδηγείται σε έναν σκληρό Εμφύλιο πόλεμο.

Σε λογοτεχνικό πλαίσιο τα γεγονότα του Εμφύλιου πολέμου αποτελούσαν για πολλά χρόνια ένα ζήτημα λεπτό για την ελληνική κοινωνία και λογοτεχνία. Οι περισσότεροι συγγραφείς απέφευγαν να αναφερθούν στο γεγονός, αφενός γιατί αποτελεί μία από τις πιο μαύρες σελίδες της Ιστορίας μας και αφετέρου γιατί οι

πολιτικές διαφωνίες πάνω στο θέμα αυτό παρέμειναν για πολλά χρόνια ως κατάλοιπο στην κοινωνία μας.

2.1 Τα ιστορικά γεγονότα

Μετά τα χρόνια της δικτατορίας Μεταξά στην κατοχική Ελλάδα την ηγεσία αναλαμβάνουν αξιωματικοί που συμμάχησαν με το γερμανικό καθεστώς. Η ανταπόκρισή τους στον ελληνικό λαό, όποιας πολιτικής πεποίθησης, ήταν μηδαμινή, καθώς έχουν εντυπωθεί στη συνείδησή του ως προδότες.

Εκείνο το κενό μη αποδεκτής πολιτικής παρουσίας και τη συσπείρωση των Ελλήνων εναντίον των Γερμανών εκμεταλλεύεται το ΚΚΕ για να κυριαρχήσει στα πολιτικά δρώμενα. Έτσι, πρωτοπορεί στην Αντίσταση ιδρύοντας το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ).

Στα πρώτα χρόνια της ίδρυσής του το ΕΑΜ έχει ως βασικό σκοπό την απελευθέρωση της χώρας και στη συνέχεια την κατάκτηση της εξουσίας²⁷. Στην προσπάθεια της απελευθέρωσης το ΕΑΜ έχει αρχικά ως συμμάχους τους Βρετανούς, οι οποίοι θέλουν να καθιερώσουν τη Βρετανία ως μια μεσογειακή δύναμη²⁸.

Ωστόσο, μετά τη θεμελίωση και την ισχυροποίηση του ΕΑΜ στη συνείδηση του ελληνικού λαού, η απειλή μιας μεταπολεμικής κομμουνιστικής Ελλάδας αρχίζει να προβληματίζει τους Βρετανούς. Η βρετανική κυβέρνηση, λοιπόν, παρέχει τη στήριξή της στην αντιστασιακή ομάδα υπό την ηγεσία του σοσιαλιστή αξιωματικού Ν. Ζέρβα, τον Εθνικό Δημοκρατικό Ελληνικό Σύνδεσμο (ΕΔΕΣ).

Τον Αύγουστο του 1943 μετά την επίσκεψη των αντιστασιακών στο Κάιρο ο πρωθυπουργός Ν. Αφρικής, στρατηγός Σματς, προτείνει στον Τσώρτσιλ την υποστήριξη της επιστροφής του βασιλιά στην Ελλάδα²⁹. Αυτή είναι και τελειωτική κίνηση για να βρεθούν το ΕΑΜ και οι Βρετανοί σε αντίπαλα στρατόπεδα.

Έτσι, στις 9 Οκτωβρίου 1943 ξεσπά η πρώτη σύγκρουση εμφυλίου πολέμου, ανάμεσα στο Ε.Α.Μ. και τον Ε.Δ.Ε.Σ, που διαρκεί ως τα τέλη του Ιανουαρίου 1944. Στη σύγκρουση αυτή, η κυβέρνηση του Καΐρου στέκεται αντίθετη απέναντι και στις δύο πλευρές διατάζοντας την διακοπή διανομής εφοδίων και στους δύο. Ωστόσο, η

27. Βλ. David H. Close, *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943- 1950, Μελέτες για την πόλωση*, μτφρ.

Σπανδώνης Γιάννης, εκδ. φιλόστον, Αθήνα² 1998, σ. 18.

28. Βλ. Μάριον Σαράφη, *Από την αντίσταση στον εμφύλιο*, εκδ. νέα σύνορα- α. λιβάνης, Αθήνα 1982, σ. 25.

29. Βλ. Μάριον Σαράφη, *ό.π.*, σ. 31.

υπερίσχυση του Ε.Α.Μ. έναντι του Ε.Δ.Ε.Σ. σε αυτή την πρώτη σύγκρουση οδηγεί τη Βρετανία να υποστηρίξει τον Ε.Δ.Ε.Σ και να παρέχει εφόδια προς εκείνον³⁰.

Μετά τη λήξη αυτής της πρώτης σύγκρουσης, τον Φεβρουάριο του 1944 ακολουθεί διάσκεψη των αντιστασιακών αρχηγών, την οποία οι Βρετανοί παρακολουθούσαν μέσα από τον Ε.Δ.Ε.Σ. και τον Ζέρβα. Η άκαρπη αυτή διάσκεψη αλλά και η απειλή μίας νέας φάσης εμφυλίου πολέμου ωθούν τις αρχές του Καΐρου να ενημερώσουν τους αρχηγούς πως σε μία νέα εμφύλια σύγκρουση θα αποκηρύξουν όσους κρίνουν υπεύθυνους. Η δήλωση αυτή οδηγεί τους αρχηγούς των αντιστασιακών οργανώσεων να υπογράψουν μία απόφαση που όριζε πως η όποια μετακίνηση ομάδων δεν θεωρείται επιθετική, κατευνάζοντας, έτσι, τα πνεύματα στην Ελλάδα.

Μετά την απελευθέρωση της Αθήνας από τους Γερμανούς, ο Γεώργιος Παπανδρέου επιστρέφει στη χώρα στις 18 Οκτωβρίου 1944³¹. Η Ελλάδα την περίοδο εκείνη βρίσκεται αφενός σε δυσμενή οικονομική θέση και αφετέρου με την ουσιαστική διοίκηση δύο κυβερνήσεων, καθώς οι περισσότεροι Έλληνες στέκονται στο πλευρό της αντιστασιακής οργάνωσης του Ε.Α.Μ- Ε.Λ.Α.Σ.

Η κυβέρνηση Παπανδρέου ζητά απευθείας τον αφοπλισμό των στρατιωτικών μονάδων Ε.Λ.Α.Σ. και Ε.Δ.Ε.Σ. για τη δημιουργία ενός ενιαίου εθνικού στρατού. Ωστόσο, η αδυναμία των δύο πλευρών να συμφωνήσουν στην παράδοση τις οδηγεί, για άλλη μια φορά, σε ρήξη, που ξεκινά την μάχη της Αθήνας, τα Δεκεμβριανά.

Στις 3 Δεκεμβρίου 1944, στην πορεία που γίνεται από πολίτες υποστηρικτές του Ε.Α.Μ., συμμετέχουν περίπου 500.000 άτομα³². Οι αστυνομικοί της Αθήνας διατάσσονται να ανοίξουν πυρ σκοτώνοντας δεκαέξι άτομα³³ και ανοίγοντας έτσι μια περίοδο φρίκης για την Ελλάδα. Οι ένοπλες συγκρούσεις ανάμεσα στις δύο πλευρές οδηγούν σε χιλιάδες νεκρούς και τραυματίες στην πόλη της Αθήνας.

Η μάχη λήγει με ήττα του Ε.Α.Μ- Ε.Λ.Α.Σ. από τις βρετανικές δυνάμεις, με την υπογραφή της συμφωνίας της Βάρκιζας στις 12 Φεβρουαρίου 1945³⁴. Μετά την υπογραφή της συμφωνίας, τα ένοπλα τμήματα του Ε.Α.Μ., ο επονομαζόμενος Δημοκρατικός Στρατός, βρίσκουν καταφύγιο στα βουνά της Ελλάδας, όπου

30. Βλ. Μάριον Σαράφη, *ό.π.*, σ. 63.

31. Βλ. Ιορτάν Μπάεφ, *Ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα, Διεθνείς διαστάσεις*, μτφρ. Σιακαντάρης Γιώργος, εκδ. φιλίστωρ, Αθήνα 1997, σ. 67.

32. Βλ. Ιορτάν Μπάεφ, *ό.π.*, σ. 75.

33. Βλ. David H. Close, *ό.π.*, σ. 119.

34. Βλ. Μάριον Σαράφη, *ό.π.*, σ. 130.

προκειμένου να επιβιώσουν παίρνουν ή ληστεύουν τρόφιμα από τους κατοίκους των ορεινών χωριών³⁵.

Οι πρώτες εκδηλώσεις βίας και από τις δύο πλευρές δεν είναι τόσο έντονες και αιματηρές. Το νέο στάδιο του εμφυλίου έχει ως αφορμή και αφετηρία την επίθεση στο Λιτόχωρο στις 31 Μαρτίου 1946³⁶, όπου άνδρες του Δημοκρατικού Στρατού σκοτώνουν οκτώ εθνοφύλακες και χωροφύλακες, πυρπολούν τρία κτήρια και αρπάζουν όπλα ως αντίποινα σε συμμορία του Εθνικού Στρατού.

Το διάστημα που ακολουθεί, σε όλη την Ελλάδα αλλά κυριότερα στη γραμμή της Πίνδου από το Βίτσι ως τον Γράμμο, στη γραμμή συνόρων δηλαδή της Γιουγκοσλαβίας και της Αλβανίας, σημειώνονται πολλές αιματηρές ενέργειες και από τις δύο πλευρές.

Ωστόσο, το δυναμικό των δύο πλευρών διαφέρει. Από τη μία, ο Δημοκρατικός Στρατός, έχοντας ήδη πολλούς στρατολογημένους αντάρτες, στρατολογεί το 1947-1948 περίπου 15.000 άτομα σε όλη την Ελλάδα. Από την άλλη, ο Εθνικός Στρατός καλεί για επιστράτευση πολίτες που συμμετείχαν στο αλβανικό μέτωπο, όσοι από αυτούς δεν είναι στον Δημοκρατικό Στρατό, ενώ πολλοί από τους αξιωματικούς και τους υπαξιωματικούς του έχουν ελλιπή εκπαίδευση.

Έτσι, εκείνο το διάστημα ο Δημοκρατικός Στρατός υπερισχύει σε όλη την Ελλάδα με περίπου 26.000 αντάρτες³⁷. Παρά την επικράτησή του, ο Δημοκρατικός Στρατός δεν καταφέρνει να κατακτήσει περιοχές μεγάλης γεωγραφικής και στρατιωτικής σημασίας, όπως τα Γρεβενά, το Μέτσοβο και την Κόνιτσα, όπου και δίνονται μεγάλες και ιδιαίτερα αιματηρές μάχες ανάμεσα στις δύο πλευρές.

Βέβαια, η έλλειψη εφοδίων για τον Δημοκρατικό Στρατό και οι συνεχείς απώλειες λόγω του τακτικού πολέμου, που διαδραματίζεται στα βουνά της περιοχής Βίτσι-Γράμμος, οδηγούν τον Εθνικό Στρατό σε πλεονεκτική θέση και με ανεβασμένο ηθικό.

Μετά και την αποπομπή του Τίτο, του ηγέτη της κουμουνιστικής αντίστασης στην Γιουγκοσλαβία, τον Ιούλιου του 1948³⁸, ο Δημοκρατικός Στρατός χάνει τους εξωτερικούς συμμάχους του και το κλίμα αρχίζει να βαραίνει για τους αριστερούς, που δεν έχουν πια και τη δυνατότητα να στρατολογούν δυνάμεις.

35. Βλ. David H. Close, *ό.π.*, σ. 130.

36. Βλ. Ιόρνταν Μπάεφ, *ό.π.*, σ. 115.

37. Βλ. David H. Close, *ό.π.*, σ. 144.

38. Βλ. David H. Close, *ό.π.*, σ. 163.

Ο Εθνικός Στρατός καταδιώκει τον Δημοκρατικό Στρατό σε όλη την Ελλάδα, ξεκινώντας από την Πελοπόννησο τον Δεκέμβριο του 1948 και συνεχίζοντας σε όλη την Ελλάδα. Έτσι, ο Δημοκρατικός Στρατός αποχωρεί πέρα από τα ελληνικά σύνορα στις 30 Αυγούστου 1948.

Στην Έβδομη Ολομέλεια οι εξόριστοι πια εκπρόσωποι της αριστεράς αναγνωρίζουν τη στρατιωτική αδυναμία τους, οπότε και εγκαταλείπουν και τυπικά τον πόλεμο³⁹.

2.2 Παρουσίαση βιβλίων

«Οι νικητές», Ζωρζ Σαρή⁴⁰.

Η Ζωρζ Σαρή ή Γεωργία Σαριβαξεβάνη γεννήθηκε στην Αθήνα το 1925. Η μητέρα της ήταν Γαλλίδα από τη Σενεγάλη και ο πατέρας της από το Αϊβαλί. Από μικρή ασχολήθηκε με το θέατρο, ενώ στη διάρκεια της Κατοχής σπούδασε στη Δραματική Σχολή του Δημήτρη Ροντήρη.

Το 1947 εξορίστηκε στο Παρίσι. Ως ηθοποιός η καριέρα της ξεκίνησε στο Παρίσι όταν ήταν εξόριστη, όπου παρακολουθούσε μαθήματα στη σχολή του Νιρέν και εργάστηκε σαν ηθοποιός του θεάτρου. Εκεί ήρθε σε επαφή με τη Μελίνα Μερκούρη, τον Κώστα Αξελό και τον Μαρσέλ Μαρσώ. Μετά την επιστροφή της στην Ελλάδα το 1962 έπαιξε σε διάφορες ταινίες, όπως η «Φαίδρα» του Ζυλ Νταςέν και το «Έγκλημα στα παρασκήνια» του Ντίνου Κατσουρίδη, που πήρε το βραβείο Β΄ Γυναικείου Ρόλου στο φεστιβάλ κινηματογράφου Θεσσαλονίκης. Από το 1958 έως το 1987 συμμετείχε σε 11 ταινίες. Το πρώτο της συγγραφικό έργο ήταν «Ο θησαυρός της Βάγιας» που δημοσιεύτηκε το 1969. Έγραψε είκοσι μυθιστορήματα, μία νουβέλα, τέσσερα θεατρικά έργα και εννιά βιβλία για μικρά παιδιά.

Η θεματολογία των έργων της περιφέρεται πολλές φορές γύρω από γεγονότα της νεότερης ελληνικής ιστορίας. Έχει βραβευτεί με το Βραβείο Παιδικού Λογοτεχνικού Βιβλίου (1994) για το έργο της «Νινέτ». Επίσης της απονεμήθηκε βραβείο δύο φορές από τον Κύκλο Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου (1995, 1999), ενώ το 1988 προτάθηκε για το διεθνές βραβείο Χανς Κρίστιαν Άντερσεν.

39. Βλ. David H. Close, *ό.π.*, σ. 166.

40. Βλ. Ζωρζ Σαρή, *Οι νικητές*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα⁹ 1983.

Παρουσίαση βιβλίου: Το βιβλίο αποτελείται από 187 σελίδες, αριθμός που μπορεί εύκολα να διαβαστεί από ένα παιδί μεγαλύτερης ηλικίας ή έναν έφηβο. Το εξώφυλλο και το οπισθόφυλλο του βιβλίου είναι ελαφρώς σκληρότερα από το εσωτερικό του, όχι όμως τόσο όσο εκείνα των βιβλίων που απευθύνονται σε παιδιά νηπιακής ηλικίας.

Εξώφυλλο: Το εξώφυλλο του βιβλίου απεικονίζει έναν γκριζό τοίχο. Στον τοίχο αυτό βρίσκονται σκορπισμένα κάποια ξερά φύλλα πλατάνου, ενώ σε ένα σημείο διακρίνονται οι σκιές από κλαδιά του ίδιου δέντρου. Τα φύλλα αυτά πιθανότατα αναπαριστούν τη σκηνή του λογοτεχνικού έργου που στιγμάτισε την πρωταγωνίστρια και αποτελεί την εναρκτήρια σκηνή της αφήγησης. Η βομβιστική επίθεση στο κέντρο της Αθήνας βρήκε τη Ζωή στο προαύλιο ενός σχολείου, την τραυμάτισε και όταν η νεαρή κοπέλα άνοιξε τα μάτια της είδε του νεκρούς φίλους της σκορπισμένους στον προαύλιο χώρο. Έτσι σκορπισμένα είναι και τα φύλλα στο εξώφυλλο. Γενικά, κυριαρχούν οι μουντοί χρωματικοί τόνοι, όπως το γκρι και το καφέ, αντίστοιχα με το κλίμα της εποχής που περιγράφει η συγγραφέας και του κεντρικού θέματος του βιβλίου. Σε γενικές γραμμές το εξώφυλλο στο βιβλίο της Ζώρζ Σαρή είναι λιτό δηλώνοντας με απλό και συμβολικό τρόπο την τραγικότητα όσων συνέβησαν τον Δεκέμβρη του 1944.

Ο τίτλος του βιβλίου βρίσκεται στο κέντρο του εξώφυλλου, ανάμεσα από τις σκιές των δύο κλαδιών. Μοιάζει να είναι γραμμένος σαν σύνθημα και έχει όλα του τα γράμματα κεφαλαία, όμως οι δύο λέξεις του είναι ξεχωριστές, η μία κάτω από την άλλη, για να δοθεί η ίδια σημασία και έμφαση και στις δύο. Το χρώμα που χρησιμοποιείται είναι το κόκκινο. Το χρώμα αυτό ίσως να επιλέχθηκε για να μοιάζει πιο πολύ με ένα σύνθημα σε έναν τοίχο, ίσως για να αντιπροσωπεύει το αίμα που χύθηκε τον Δεκέμβρη του 1944 ή, τέλος, ίσως για να αποτελεί αναφορά στις πολιτικές απόψεις της πρωταγωνίστριας, της Ζωής.

Το όνομα της συγγραφέα αναγράφεται με μαύρα μικρότερα γράμματα, αλλά έντονα και κεφαλαία, στο πάνω μέρος του εξώφυλλου και προς τη δεξιά πλευρά του. Ο εκδοτικός οίκος του βιβλίου βρίσκεται στο κάτω μέρος του εξώφυλλου και στην ίδια πλευρά με το όνομα της συγγραφέα, ενώ τα γράμματα και η γραμματοσειρά του είναι επίσης ίδια.

Οπισθόφυλλο: Το οπισθόφυλλο έχει λευκό χρώμα. Στο κέντρο του υπάρχει η περίληψη του έργου, ενώ στο κάτω μέρος του και προς τη δεξιά πλευρά αναφέρεται το όνομα του επιμελητή εξώφυλλου. Την επιμέλεια ανέλαβε ο Διονύσης Βαλάσης.

Ο Διονύσης Βαλάσης σπούδασε γραφιστικές τέχνες στη Φλωρεντία και το Λονδίνο. Είναι καθηγητής γραφικών τεχνών και οπτικοακουστικών μέσων στο τμήμα της Βιβλιοθηκονομίας του ΤΕΙ Αθηνών και επιμελητής καλλιτεχνικών εκδόσεων, εικονογράφος και δημιουργός οπτικοακουστικών προγραμμάτων. Έχει συμμετάσχει σε διεθνείς εκθέσεις και έχει παρουσιάσει ατομικές εκθέσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Βιογραφικό της συγγραφέα δεν υπάρχει στο βιβλίο, ωστόσο στη δεύτερη σελίδα του βιβλίου, πίσω από τον τίτλο αναφέρονται τα έργα της Ζώρζ Σαρή, καθώς επίσης και οι μεταφράσεις που έχει κάνει. Μετά τον τίτλο και τα έργα της Σαρή, υπάρχει αφιέρωση του βιβλίου από τον Γρηγόρη Αρβανίτη στη μνήμη του αγωνιστή παππού του, Γρηγόρη Αρβανίτη.

Στη συνέχεια ακολουθεί πρόλογος, ο οποίος έχει γραφτεί από τη Ζωή Βαλάση. Στο τέλος του προλόγου αφήνει να εννοηθεί πως εκείνη είναι η πρωταγωνίστρια του βιβλίου. Η Ζωή Βαλάση είναι συγγραφέας, κριτικός και διδάκτωρ του Πανεπιστημίου της Σορβόνης. Έχει εκδώσει πάνω από πενήντα βιβλία, με τα περισσότερα από αυτά να απευθύνονται σε παιδιά, ενώ έχει συνεργαστεί με πολλές εφημερίδες, περιοδικά, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση. Επίσης, καθιέρωσε τακτική στήλη κριτικής παιδικού βιβλίου στην εφημερίδα «ΡΙζοσπάστης».

Το βιβλίο στην αρχή και το τέλος του, πριν και μετά την αφήγηση της ιστορίας παραθέτει ιστορικά σημειώματα. Έτσι, στην αρχή του υπάρχει η επιστολή του πρωθυπουργού της Αγγλίας Τσώρτσιλ προς τον υπουργό Εξωτερικών της Αγγλίας Ήντεν, όπου ο πρώτος αναφέρεται εκτενώς στην παρουσία του ΕΑΜ- ΕΛΑΣ στην Ελλάδα πριν και, κυρίως, μετά την απελευθέρωση. Στο τέλος του βιβλίου παρατίθεται απόσπασμα από το κείμενο του Χέινζ Ρίχτερ στο βιβλίο «1936 - 1946, δύο επαναστάσεις και αντεπαναστάσεις στην Ελλάδα, τόμος Β'».

Στο σύνολό του το έργο δεν περιέχει καθόλου εικόνες δίνοντας βάση στα γεγονότα που διηγείται η ιστορία της Ζωής και στο να διευρύνει τη φαντασία του αναγνώστη. Το μόνο που υπάρχει σαν φωτογραφία είναι το γράμμα της Ζωής προς τον συναγωνιστή της Πέτρο, που πέθανε στον θάλαμο που νοσηλευόταν και η κοπέλα. Η γραμματοσειρά που χρησιμοποιεί η συγγραφέας είναι μεσαίου μεγέθους, έτσι είναι ευανάγνωστη αλλά τα γράμματα δεν είναι τόσο μεγάλα και ογκώδη όσο εκείνα των βιβλίων για παιδιά νηπιακής ηλικίας.

Περίληψη: Η Ζωή είναι ένα κορίτσι περίπου 18 χρονών που στα χρόνια της Κατοχής συμμετείχε ενεργά στην Αντίσταση. Η ιστορία μας τη βρίσκει στις 12 Δεκεμβρίου 1944 στην Αθήνα, που μετά τη γιορτή του θείου της, βρήκε τη φίλη της την Αθηνά και πήγαν να συναντήσουν τους άλλους συντρόφους τους.

Ξαφνικά, εκείνο το μεσημέρι, μια βόμβα έσκασε στην αυλή του σχολείου που είχαν συγκεντρωθεί. Αφού συνήλθε η Ζωή, είδε το χέρι της μισοκομμένο και μεταφέρθηκε με χιλιάδες άλλους τραυματίες στο νοσοκομείο. Για καλή της τύχη, στο νοσοκομείο αυτό εργαζόταν ως γιατρός ένας νέος που την είχε ερωτευτεί, όταν ήταν στην ΕΠΟΝ. Αυτό ήταν που τη γλίτωσε από τον ακρωτηριασμό του χεριού της.

Την πρώτη μέρα της παραμονής της στο νοσοκομείο η Ζωή ξυπνάει μέσα στους εφιάλτες του βομβαρδισμού. Γρήγορα, όμως, συνειδητοποιεί πού βρίσκεται και αρχίζει να προσαρμόζεται στον θάλαμο γνωρίζοντας τους άλλους ασθενείς, τη διπλανή την Ηλέκτρα, ένα κορίτσι στην ηλικία της, και την κυρία Μαρία, μια γυναίκα που ήταν ασθενής και εκτελεί χρέη νοσοκόμας.

Τις επόμενες ημέρες τα γεγονότα του θαλάμου είναι καταγιστικά, με θανάτους γνωστών και μη, ενώ οι αδερφές της Ζωής προσπαθούν να τη βοηθήσουν να συνέλθει. Η Ελένη, η μεγαλύτερη αδερφή της, θυμάται τις παλιές μέρες ειρήνης και αναθεματίζει τους πολέμους που τρέλαναν τη μητέρα της και οδήγησαν σε αυτό το σημείο την αδελφή της.

Παράλληλα, η κατάσταση της Ζωής επιδεινώνεται και ο νεαρός γιατρός τη σώζει για άλλη μία φορά. Ο γιατρός, ο Νίκος, είναι ένας φοιτητής που απέμεινε μόνος στο νοσοκομείο εκείνες τις μέρες να φροντίζει τους τραυματίες. Δεν έχει καμία ανάμειξη με τις πολιτικές παρατάξεις για να υπερασπιστεί μια πλευρά, μόνο κάνει τη δουλειά του. Σιγά σιγά η Ζωή συνέρχεται και κάνει φιλίες με τα κορίτσια του θαλάμου. Τα Χριστούγεννα πλησιάζουν και εκείνες τραγουδούν αντάρτικα τραγούδια και προσπαθούν να ενημερωθούν για όσα συμβαίνουν, ενώ η Ζωή αρχίζει να ερωτεύεται τον γιατρό της.

Μετά την υποχώρηση του ΕΛΑΣ, οι Βρετανοί καταλαμβάνουν την Αθήνα και το νοσοκομείο της Ζωής. Όσοι μπορούν να φύγουν, φεύγουν. Όμως, οι συνθήκες που επικρατούν στο νοσοκομείο είναι δυσμενείς. Έτσι, οι ασθενείς οργανώνονται και επαναστατούν καταφέροντας να πάρουν λίγη τροφή και να βάλουν στο νοσοκομείο τους συγγενείς τους, ώστε να τους βοηθήσουν να διαφύγουν.

Σκιαγράφηση βασικών χαρακτήρων: Ζωή: Η Ζωή είναι μια νέα κοπέλα ενταγμένη στο κόμμα του ΕΑΜ – ΕΛΑΣ και παθιασμένη με τις ιδέες και τα πιστεύω της. Τις περισσότερες φορές ανησυχεί και φοβάται για όσα συμβαίνουν ή πρόκειται να συμβούν, αλλά προσπαθεί να το καταπολεμήσει. Αγαπάει πολύ τις αδερφές της και νοσταλγεί συχνά την εικόνα της μητέρας της. Βασικό στήριγμά της στο νοσοκομείο είναι και ο γιατρός, τον οποίο αρχίζει να ερωτεύεται.

Ηλέκτρα: Η Ηλέκτρα, η φίλη της Ζωής, είναι πιο σκληρή και έχει πιο θετική αντιμετώπιση σε όσα συμβαίνουν. Παθιασμένη και αυτή με τις ιδέες του κόμματος και έχοντας πιο πολύ καιρό στο νοσοκομείο, δεν επηρεάζεται από τα γεγονότα και προσπαθεί να διασκεδάσει την κατάσταση. Ωστόσο, όταν τα πράγματα χειροτερεύουν η Ηλέκτρα επιλέγει να απομονώνεται και να κλείνεται στον εαυτό της.

Κυρία Μαρία: Η κυρία Μαρία είναι μια γυναίκα που παρά την ηλικία της επιμένει να βοηθά και να στηρίζει τους άλλους. Είναι συμπονετική, πεισματάρα και θαρραλέα. Ξέρει να διεκδικεί αυτό που θέλει και αγνοεί τη γνώμη των άλλων.

Νίκος: Ο Νίκος είναι ένας νεαρός γιατρός, αμέτοχος πολιτικά σε όσα συμβαίνουν. Είναι αγχωμένος και προσπαθεί να αντιμετωπίσει την κατάσταση που τον έφερε να διαχειριστεί ένα ολόκληρο νοσοκομείο αμέσως μετά το πτυχίο του. Σιγά-σιγά συνηθίζει και είναι σε θέση να φέρνει εις πέρας το έργο του με αποφασιστικότητα. Ο έρωτάς του για τη Ζωή, ήδη από τα χρόνια της Κατοχής, φανερώνεται δειλά και η ανταπόκριση της κοπέλας τον γεμίζει δύναμη και χαρά.

«Οι δραπετές του Καστρόπυργου», Λίτσα Ψαραύτη⁴¹.

Η Λίτσα Ψαραύτη γεννήθηκε στη Σάμο το 1936. Σπούδασε Αγγλικά και εργάστηκε στο Παγκόσμιο Συμβούλιο των Εκκλησιών και την Αμερικανική Πρεσβεία. Έγραψε το πρώτο της μυθιστόρημα το 1980.

Το βιβλίο της «Το αυγό της Έχιδνας» επαινέθηκε από την Ακαδημία Αθηνών. «Τα δάκρυα της Περσεφόνης» αναγράφηκαν στον Τιμητικό Πίνακα IBBY και το «Διπλό Ταξίδι» βραβεύτηκε από το Πανεπιστήμιο της Padova. Είναι μέλος του Κύκλου Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου, της Γυναικείας Λογοτεχνικής Συντροφιάς και του διοικητικού συμβουλίου στο περιοδικό «Διαδρομές».

41. Βλ. Λίτσα Ψαραύτη, *Οι δραπετές του καστρόπυργου*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2011.

Έλαβε το Κρατικό Βραβείο από το Υπουργείο Πολιτισμού, το 1996 και του 2000, καθώς επίσης προτάθηκε και ως υποψήφια για το βραβείο Hans Christian Andersen, το 2000. Το 2012 τιμήθηκε με το Βραβείο Αθηνών για το συνολικό της έργο.

Παρουσίαση βιβλίου: Το βιβλίο αποτελείται από 192 σελίδες, αριθμός που μπορεί να διαχειριστεί ένα παιδί μεγαλύτερης ηλικίας και ένας έφηβος, αφού είναι σε θέση να διακόψει την ανάγνωση και να θυμάται που είχε μείνει, καθώς παρακολουθεί συγκεντρωμένα την ιστορία. Το εξώφυλλο και το οπισθόφυλλο του βιβλίου είναι ελαφρώς σκληρότερα από το εσωτερικό του. Το παιδί σε αυτή την ηλικία προσέχει περισσότερο τα πράγματά του και έτσι τα βιβλία μπορούν να μην προστατεύονται από ένα σκληρό εξώφυλλο.

Εξώφυλλο: Στο εξώφυλλο υπάρχει η εικόνα δύο παιδιών, που με την πρώτη ματιά μοιάζουν αγόρια. Τα παιδιά φαίνονται να τρέχουν προκειμένου να απομακρυνθούν από το κτήριο που βρίσκεται πίσω τους. Η εικόνα συνδυασμένη με τον τίτλο του λογοτεχνικού έργου παραπέμπει σε απόδραση. Έτσι, στο εξώφυλλο απεικονίζεται η σκηνή που ο Στέλιος και η Μαριάνθη, η αδερφή του, αποδρούν από τους κοιτώνες της γειτονικής Αλβανίας για να επιστρέψουν στην οικογένειά τους. Οι κοιτώνες αυτοί παρουσιάζονται με τη μορφή πύργου, ενός καστρόπυργου, όπως ακριβώς αναφέρεται στον τίτλο.

Ο τίτλος του βιβλίου βρίσκεται με μεγάλα κόκκινα γράμματα κεντρικά στο πάνω μέρος του βιβλίου, πάνω από την εικόνα του καστρόπυργου. Η γραμματοσειρά μοιάζει να είναι γραμμένη από παιδί, καθώς τα γράμματα είναι ακανόνιστα. Πάνω από τον τίτλο, στη δεξιά γωνία του εξώφυλλου βρίσκεται με μαύρα γράμματα το όνομα της συγγραφέα. Τα γράμματα, αντίθετα με εκείνα του τίτλου, έχουν τη συνηθισμένη γραμματοσειρά ενός υπολογιστή. Το όνομα του εκδοτικού οίκου και το λογότυπό του βρίσκονται στην κάτω αριστερή γωνία του εξώφυλλου.

Στο κέντρο της σελίδας, σε πράσινο κύκλο αναγράφεται πως το βιβλίο συμπεριλαμβάνεται στη συλλογή «Περιστέρια». Στη συλλογή αυτή έχουν καταχωρηθεί από τις εκδόσεις Πατάκη βιβλία για παιδιά και εφήβους από 9 ως 15 ετών, με ποικίλα θέματα.

Οπισθόφυλλο: Το οπισθόφυλλο του βιβλίου έχει ένα πράσινο ανοιχτό χρώμα που στο μεγαλύτερο μέρος του διακόπτεται από έναν κύκλο σε γαλάζιο χρώμα, όπως ο ουρανός στην εικόνα του εξώφυλλου. Μέσα στον κύκλο υπάρχει μία περίληψη του βιβλίου. Πάνω από την περίληψη αναγράφεται με πράσινα γράμματα η συλλογή που

ανήκει το έργο και δίπλα οι ηλικίες στις οποίες απευθύνεται το βιβλίο. Το βιβλίο συστήνεται για παιδιά από 10 ετών και πάνω. Στη συνέχεια βρίσκεται ξανά ο τίτλος του έργου και το όνομα της συγγραφέα. Κάτω από την περίληψη, στο ίδιο, πλαίσιο υπάρχει μία σύντομη κριτική του βιβλίου για να περιγράψει το ύφος του («Συναρπαστικό μυθιστόρημα που ζωντανεύει τα γεγονότα με γνώση και ευαισθησία, ανατέμνει ψυχές και εποχές με έντονη δράση από την πρώτη ως την τελευταία σελίδα»). Γύρω από τον κύκλο σε γαλάζιο χρώμα, σε ένα πιο έντονο πράσινο πλαίσιο, αναγράφεται ότι το συγκεκριμένο βιβλίο ανήκει στη σύγχρονη λογοτεχνία για παιδιά και για νέους.

Κάτω από την κριτική αναφέρεται η εικονογράφος του εξώφυλλου. Την εικονογράφηση ανέλαβε η Εύη Τσακνιά. Η Εύη Τσακνιά γεννήθηκε το 1962 στην Αθήνα. Σπούδασε στην Ecole Nationale Supérieure des Beaux Arts στο Παρίσι και στη Σχολή Καλών Τεχνών της Μαδρίτης πάνω στη λιθογραφία και την χαρακτική. Έχει λάβει μέρος σε εκθέσεις ζωγραφικής και εικονογράφησης στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Συνεργάζεται με περιοδικά, διαφημιστικές εταιρίες και εκδοτικούς οίκους για την εικονογράφηση βιβλίων. Το 2004 συμμετείχε στη διεθνή έκθεση παιδικού βιβλίου της Μπολόνια, που οργανώθηκε από το Εθνικό Κέντρο Παιδικού Βιβλίου και η Ελλάδα ήταν τιμώμενη χώρα.

Στην τέταρτη σελίδα του βιβλίου υπάρχει αφιέρωση από την Ψαραύτη στον κυρ Στυλιανό, που δεν πρόλαβε να το διαβάσει. Στη συνέχεια, πριν την αφήγηση της ιστορίας, υπάρχει εισαγωγή γραμμένη από τη συγγραφέα. Μετά την ιστορία η συγγραφέας παραθέτει ευχαριστίες σε όσους της εμπιστεύτηκαν την ιστορία τους. Ιδιαίτερα ευχαριστεί την κυρία Αντωνία Γουναροπούλου, που υπήρξε κάτι παραπάνω από διορθώτρια.

Στη σελίδα που ακολουθεί υπάρχει ένα σύντομο βιογραφικό της Λίτσας Ψαραύτη και η επίσημη ιστοσελίδα της, καθώς και τα έργα της. Κάποια από αυτά βρίσκονται στις επόμενες σελίδες με τις φωτογραφίες των εξώφυλλών τους και μία σύντομη περιγραφή για το καθένα.

Στο εσωτερικό του βιβλίου η γραμματοσειρά είναι μεσαίου μεγέθους κάνοντας έτσι το κείμενο ευανάγνωστο και ευχάριστο για τα παιδιά - αναγνώστες. Εκτός από την εικόνα στο εξώφυλλο στην πορεία της αφήγησης δεν υπάρχουν εικόνες στο βιβλίο. Η συγγραφέας ενθαρρύνοντας τη φαντασία των παιδιού αφήνει πάνω τους τη

διαμόρφωση των εξωτερικών χαρακτηριστικών των ηρώων και την αναπαράσταση σκηνών.

Περίληψη: Ο Στέλιος είναι ένα αγόρι γύρω στα 15 που ζει σε ένα ορεινό χωριό της Ηπείρου, κοντά στην Κόνιτσα. Το καλοκαίρι του 1948 μαζί με τα άλλα παιδιά του χωριού ο Στέλιος και η μικρότερη αδερφή του, Μαριάνθη, ακολουθούν ακούσια τον δημοκρατικό στρατό στους παιδικούς κοιτώνες στην Αλβανία.

Ξεκινά τότε μια αναδρομή στα όσα συνέβησαν με την έναρξη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου στο χωριό και την οικογένειά του. Θυμάται τις πρώτες νίκες των Ελλήνων απέναντι στους Ιταλούς, τον θάνατο του πατέρα του, την εισβολή των Γερμανών στην Ελλάδα και τη συμμετοχή πολλών χωριανών στην αντίσταση.

Η πρώτη επαφή του Στέλιου με τους αντάρτες ήταν όταν συνόδευσε, χωρίς να το ξέρει, τον ξάδερφό του τον Λευτέρη για να τους μεταφέρει ένα μήνυμα. Λίγο καιρό αργότερα, οι αντάρτες μπήκαν στο χωριό, κατέλαβαν το σχολείο και συνέλεξαν τρόφιμα από τους χωριανούς με ή χωρίς τη θέλησή τους.

Η μόνη εισβολή των Γερμανών στο χωριό του Στέλιου ήταν λίγο πριν την οριστική αναχώρησή τους από τη χώρα. Στην αναζήτησή τους για αντάρτες, εκτέλεσαν τον παπά και τον κοινοτάρχη και προσπάθησαν να κάψουν το χωριό. Όταν οι Γερμανοί έφυγαν από την Ελλάδα, όλο το χωριό χάρηκε, όμως ο παππούς, που ο Στέλιος τον έλεγε σοφό, φοβόταν πως θα έρθουν τα χειρότερα.

Τα χειρότερα δεν άργησαν να έρθουν. Η χώρα διχάστηκε ανάμεσα στον Δημοκρατικό και τον Εθνικό στρατό, το ίδιο και το χωριό. Η οικογένεια του Στέλιου κρατούσε ουδέτερη στάση, αν και ο θείος και τα ξαδέλφια του υποστήριζαν τον Δημοκρατικό στρατό. Ο ξάδερφος του Στέλιου, ο Βαγγέλης, γύρισε ένα βράδυ από την Αθήνα έντρομος. Στο σπίτι του παππού κουβέντιαζαν και ο Στέλιος άκουγε τις βιαιότητες που έκαναν και οι δύο πλευρές στα γεγονότα του Δεκέμβρη.

Βιαιότητες συνέβαιναν και στο χωριό. Και οι μεν και οι δε σκότωσαν και κατέδωσαν πολλούς χωριανούς που δεν ήταν ομοϊδεάτες τους. Οι αντάρτες εγκαταστάθηκαν για τα καλά στο χωριό, ακόμα και στα σπίτια. Έτσι, όσοι χωριανοί είχαν χαρακτηριστεί ως δεξιοί, έφυγαν κρυφά.

Ο Δημοκρατικός στρατός συνέχισε τις μάχες στα βουνά της Ηπείρου. Προχωρώντας έπαιρνε μαζί του όσους υποστηρικτές του μπορούσαν να βοηθήσουν. Το ίδιο και τον Βαγγέλη, παρά τη θέλησή του. Τα ψυχολογικά τραύματα και οι

τύψεις του τον έκαναν να μπει ανάμεσα στη μάχη δύο πολυβολείων και έτσι ν' αυτοκτονήσει.

Στη συνέχεια, σειρά είχαν τα παιδιά της περιοχής. Οι αντάρτες ζήτησαν από τις μητέρες να παραδώσουν τα παιδιά ώστε να μεταφερθούν σε γειτονικές κομμουνιστικές χώρες και να γαλουχηθούν με τις ίδιες ιδέες. Το ίδιο έπραττε και η άλλη πλευρά. Η μητέρα του Στέλιου, το βράδυ της αρπαγής, κούρεψε την αδερφή του και τη συμβούλεψε να παρουσιαστεί ως μουγγό αγόρι, ώστε να μη χωριστούν τα δύο παιδιά.

Έτσι, ο Στέλιος και η Μαριάνθη αναχώρησαν για την Αλβανία. Εκεί οι μέρες περνούσαν με μαθήματα για τον κομμουνισμό, σκληρή δουλειά και μνήμες από την πατρίδα. Κάποιους μήνες, ο Στέλιος άρχισε να παρατηρεί και να σχεδιάζει την απόδρασή τους. Τα δύο αδέρφια μπήκαν κρυφά στο φορτηγό που μετέφερε τα ξύλα και κατέβηκαν λίγο παρακάτω. Πολλές μέρες και νύχτες περπάτησαν στην ερημιά ώσπου να φτάσουν στο πρώτο ελληνικό χωριό και ύστερα στο δικό τους.

Το χωριό το αντίκρισαν άδειο, με ελάχιστους κατοίκους, διανυκτέρευσαν στο σπίτι κάποιου συγχωριανού και την επομένη είδαν μια πομπή ανθρώπων να φτάνει. Ήταν οι υπόλοιποι κάτοικοι του χωριού, μαζί και η οικογένειά τους. Ο πόλεμος είχε τελειώσει.

Σκιαγράφιση βασικών χαρακτήρων: Στέλιος: Ο Στέλιος είναι ένα αγόρι γύρω στα 15 κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου. Αγαπάει πολύ το χωριό του και τη ζωή εκεί. Έχει αδυναμία στη μητέρα του και τον παππού του, τον οποίο θεωρεί σοφό και τον έχει σαν πατέρα μετά τον θάνατο του πατέρα του. Φροντίζει τη μικρότερη αδερφή του, τη Μαριάνθη, και νιώθει προστάτης της. Στην έναρξη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου ο Στέλιος είναι μόλις 8 χρονών και δεν καταλαβαίνει πλήρως όσα συμβαίνουν. Σιγά σιγά όμως μεγαλώνει και αρχίζει να παρατηρεί πιο προσεκτικά τα γεγονότα.

Μαριάνθη: Η Μαριάνθη είναι περίπου πέντε χρόνια μικρότερη από τον Στέλιο. Και στους δύο πολέμους είναι αρκετά μικρή για να αντιλαμβάνεται ακριβώς τι συμβαίνει. Νιώθει ασφαλής στην αγκαλιά της μητέρας της και όταν την παίρνουν από εκεί στηρίζεται στον Στέλιο. Φόβο για τα γεγονότα νιώθει όταν φεύγει από το σπίτι της, παρά τη θέλησή της, και τρομοκρατείται όταν η μητέρα της την κουρεύει για να παραδοθεί ως αγόρι.

Μητέρα: Η μητέρα του Στέλιου από την ημέρα που έχασε τον άνδρα της στηρίχθηκε στον πεθερό της. Προσπαθεί να μεγαλώσει τα παιδιά της προστατεύοντάς

τα από τα γεγονότα. Πιο πολύ προσπαθεί να προστατέψει τη Μαριάνθη που είναι μικρότερη. Βοηθά όσους συγχωριανούς έχουν ανάγκη και δε θέλει να δημιουργεί προστριβές με κανέναν, κρατά ουδέτερη στάση.

Παππούς: Ο παππούς του Στέλιου είναι και αυτός ουδέτερος απέναντι στα γεγονότα. Όμως, έχει άποψη για όσα συμβαίνουν. Την άποψή του ο Στέλιος την ακούει και την ακολουθεί πιστά καθώς τον θαυμάζει. Από όλα του τα εγγόνια πιο πολύ αδυναμία έχει στον Στέλιο. Βοηθά όσο μπορεί την οικογένεια και τη χήρα νύφη του, ενώ προσπαθεί να νουθετήσει τον επιπόλαιο άλλο του γιο, τον Θύμιο.

2.3 Προσέγγιση κατά συγγραφέα των ιστοριών των αφηγημάτων

Στους «νικητές» η Ζώρζ Σαρή επιλέγει να αφηγηθεί την ιστορία της Ζωής από την οπτική γωνία ενός παντογνώστη αφηγητή. Η αφήγηση γίνεται σε τρίτο πρόσωπο και ο αφηγητής γνωρίζει όλα όσα συμβαίνουν. Είναι γνώστης των σκέψεων, των δράσεων και των συναισθημάτων όλων των προσώπων που μετέχουν στο βιβλίο, ενώ μπορεί να παραθέτει γεγονότα που συνέβησαν στο παρελθόν ή θα συμβούν στο μέλλον. Η επιλογή αυτού του είδους αφήγησης είναι η πιο συχνή στα ιστορικά μυθιστορήματα της Παιδικής Λογοτεχνίας⁴².

Στην προσπάθειά της να παραθέσει τα σκληρά γεγονότα των Δεκεμβριανών στους μικρούς αναγνώστες, η συγγραφέας αφηγείται την ιστορία της Ζωής παρουσιάζοντας, ωστόσο, τα γεγονότα από την οπτική γωνία της μίας πλευράς, των ανταρτών, αφού η Ζωή τάσσεται σε εκείνη την πλευρά.

Βέβαια, παρά τη μονομερή παρουσίαση γεγονότων, η Σαρή διατηρεί την πτυχή μιας κάποιας αντικειμενικότητας, προσδίδοντας αρνητικά και θετικά στοιχεία σε πρόσωπα που εκπροσωπούν και τις δύο πλευρές. Για παράδειγμα, η εξήγηση που δίνει η συγγραφέας για τη συμπεριφορά της Αμαλίας, η αναγνώριση της δίκαιης συμπεριφοράς της Αμαλίας στην παρουσίαση των ψεύτικων τάφων («Και ξαφνικά η αδελφή Αμαλία χίμηξε...-Μωρή ψεύτρα, ποιο παιδί σου και ποια κόρη σου; Αυτή είναι η Ιωάννα. Τη μάνα της την ξέρω...Ψεύτρα. Εμείς την θάψαμε με τους άλλους στο λάκκο.»)⁴³ και η παρουσίαση ενός φανατισμένου νεαρού, του Δημήτρη, που συμμετείχε στον Ε.Α.Μ.

42. Βλ. Γεώργιος Δ. Παπαντωνάκης, *ό.π.*, σ. 436.

43. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *Οι νικητές*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα⁹ 1983, σ. 173.

Μέσα από την ιστορία της Ζωής, η συγγραφέας αφηγείται με ειλικρίνεια και χωρίς να ωραιοποιεί κανένα γεγονός, όλα όσα συνέβησαν τον Δεκέμβριο του 1944 («Στο κρεβάτι νούμερο ένα είχε στηθεί το παραβάν. Η κοπέλα ψυχορραγούσε. Την είχαν παρατήσει μόνη. Είχε ανοιχτά τα μάτια και έλεγε συνέχεια τη λέξη: γάλα.»)⁴⁴. Δίνει στη Ζωή τον χαρακτήρα μιας εφήβου που φοβάται, που κινδυνεύει αλλά που είναι πεπεισμένη να τα καταφέρει.

Μέσα από τη διήγηση, στην ουσία, δίνονται μόνο όσα γεγονότα εκτυλίσσονται μέσα στο νοσοκομείο και ελάχιστες πληροφορίες για εξωτερικά γεγονότα. Η Σαρή καταφέρνει να διατηρεί αμείωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Έτσι, παρέχοντας ιστορικά στοιχεία για τα γεγονότα των Δεκεμβριανών μέσα από τη ζωή της πρωταγωνίστριας, η συγγραφέας προσπαθεί να ενημερώσει σε βάθος τους μικρούς αναγνώστες, να τους φέρει στη θέση της ηρωίδας και να καλλιεργήσει την κριτική τους ικανότητα⁴⁵.

Η γλώσσα που χρησιμοποιεί η Σαρή είναι «σκληρή» και συνάμα «αληθινή», καθώς παρουσιάζει τα γεγονότα στην ωμή τους πραγματικότητα, όπως τα βίωσε η ηρωίδα και οι γύρω της. Δεν χρησιμοποιεί χιούμορ για να περιορίσει την δραματικότητα των γεγονότων, ούτε προσπαθεί να αντισταθμίσει την τρομακτική πραγματικότητα με γεγονότα πιο εύκολα κατανοητά σε παιδιά ή εφήβους («...Ήταν ο Χρήστος Κουλούρης. Το πόδι κρεμόταν από 'να κομμάτι σάρκας. Μια σκέτη ψαλιδιά και χραπ, αυτό το πόδι που χτες κλοτσούσε, έτρεχε, πηδούσε, πετάχτηκε στον κουβά.»)⁴⁶.

Με ένα βαρύ συναισθηματικό ύφος που εντυπώνεται διαφορετικά στην ψυχοσύνθεση κάθε αναγνώστη⁴⁷, η Σαρή ισορροπεί λεπτά και με μεγάλη μαεστρία ανάμεσα σε ένα πολιτικό και ένα πολιτικοποιημένο βιβλίο. Αυτό σημαίνει πως, παρά την κατά κύριο λόγο μονόπλευρη παρουσίαση γεγονότων, η συγγραφέας δεν ωθεί καμία πολιτική προπαγάνδα, καθώς προσπαθεί να αποδώσει ευθύνες και δίκιο και στις δύο πλευρές.

Στους «δραπέτες του καστρόπυργου» η Λίτσα Ψαραύτη επιλέγει να αφηγηθεί την ιστορία της από μία πρωτοπρόσωπη οπτική γωνία⁴⁸. Έτσι, η συγγραφέας

44. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *Οι νικητές*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα⁹ 1983, σ. 51.

45. Βλ. Αντώνης Δελώνης, *Εισαγωγή στη Μεταπολεμική ελληνική Παιδική Λογοτεχνία*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1982, σ. 126.

46. Βλ. Ζώρζ Σαρή, *Οι νικητές*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα⁹ 1983, σ. 34.

47. Βλ. Σωκράτης Λ. Σκαρτσής, *Εισαγωγή στην Παιδική Λογοτεχνία*, εκδ. ΑΧΑΪΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ, Πάτρα 1990, σ. 47.

48. Βλ. Γεώργιος Δ. Παπαντωνάκης, *ό.π.*, σ. 416.

παρουσιάζει την ιστορία μέσα από τα μάτια του νεαρού Στέλιου. Ο πρωτοπρόσωπος αφηγητής είναι περιορισμένος και μπορεί να παραθέσει τα γεγονότα μόνο όπως τα βίωσε ή τα αντιλήφθηκε ο ίδιος. Ο Στέλιος, ως βασικός ήρωας της ιστορίας, πραγματοποιεί αυτοδιήγηση, αφού εξιστορεί γεγονότα που συνέβησαν στον ίδιο.

Επομένως, η συγγραφέας, καθώς επιλέγει την αφήγηση από τα μάτια ενός παιδιού-ήρωα, χρησιμοποιεί το κατάλληλο ύφος και γλώσσα. Το λεξιλόγιο είναι πιο απλό, χωρίς περίτεχνες λέξεις και το ύφος της αφήγησης αντικατοπτρίζει όλη την αγωνία και τον φόβο που νιώθει ο Στέλιος. Το ύφος με το οποίο ο Στέλιος μας παρουσιάζει την ιστορία του είναι συναισθηματικά φορτισμένο από τα γεγονότα που συμβαίνουν και το πόσο αυτά επηρεάζουν τη ζωή και την ψυχολογία του⁴⁹.

Στους «δραπέτες του καστρόπυργου» η αφήγηση είναι ευθύγραμμη ανάδρομη, με τη μορφή *in medias res*, όπου ξεκινά από ένα γεγονός και καταλήγει στο ίδιο γεγονός ακολουθώντας την πορεία από το παρόν στο παρελθόν και μετά πάλι στο παρόν⁵⁰. Έτσι, η αφήγηση ξεκινά από τη στιγμή που οι αντάρτες παίρνουν τον Στέλιο και τη Μαριάνθη από το σπίτι. Στη συνέχεια, η συγγραφέας μέσα από τα μάτια του πρωταγωνιστή, κάνει μία αναδρομή στο παρελθόν. Επιστρέφει, λοιπόν, στην περίοδο της Κατοχής και μετά στον εμφύλιο πόλεμο, για να καταλήξει με μία χρονική και λογική συνοχή στο αρχικό γεγονός, την απομάκρυνση των παιδιών από το σπίτι.

Όλα τα γεγονότα που παρουσιάζει ο Στέλιος φέρουν τον τρόπο που τα βίωσε ο ίδιος. Αν και η οικογένειά του παρέμεινε πολιτικά ουδέτερη, ο Στέλιος μας αφηγείται με μία αρνητική χροιά προς τον Δημοκρατικό Στρατό («Κάποια μέρα που η μάνα μου χτύπησε την πόρτα της νονάς μου στο παρακάτω στενό, βγήκε ένας αντάρτης αγριεμένος...-Σκάβουν τον λάκκο που θα τους θάψουμε. Τη νύχτα το 'σκαναν πηδώντας απ' το παράθυρο. Που θα μου πάνε όμως...Θα τους πιάσουν τα φυλάκια και τότε θα βλαστημήσουν τη μέρα που γεννήθηκαν...»)⁵¹. Το γεγονός πως ο νεαρός πρωταγωνιστής έζησε όσα συνέβησαν στον Εμφύλιο πόλεμο κυρίως με την επαφή του με τους αντάρτες, τον έκανε αφενός να σχηματίσει μία κάποια γνώμη για αυτούς, ενώ, ακόμη, η αναγκαστική μεταφορά εκείνου και της αδερφής στους κοιτώνες τη Αλβανίας δικαιολογούν την αρνητική αυτή χροιά για τον Δημοκρατικό Στρατό.

49. Βλ. Σωκράτης Α. Σκαρτσής, *ό.π.*, σ. 47.

50. Βλ. Γεώργιος Δ. Παπαντωνάκης, *Κώδικες και αφηγηματικά προγράμματα σε κείμενα της Παιδικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2000, σ. 57.

51. Βλ. Λίτσα Ψαραύτη, *Οι δραπέτες του καστρόπυργου*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2011, σ. 88.

Βέβαια, παρά τα όσα αναφέραμε παραπάνω, η Ψαραύτη κινείται με λεπτούς χειρισμούς παρουσιάζοντας θετικά και αρνητικά στοιχεία και για τις δύο πλευρές π.χ. η δολοφονία του Αγγελή από χωροφύλακες («Ο φίλος μου ο Αλέκος, ο αδερφός του Αγγελή, που είχε ακούσει το πέσιμο από το δέντρο, βγήκε στην αυλή. Είδε του χωροφύλακες πάνω από το λάκκο με τα όπλα και το Ζαχαρία να παίρνει τον αδερφό του. Τους ακολούθησε από μακριά κι άκουσε τον πυροβολισμό.»)⁵², ο γλυκομίλητος αντάρτης Ορέστης («Στο σπίτι μας είχε μείνει ένα βράδυ ο Ορέστης, ένα παλικάρι γλυκομίλητο, όλο για τους γονείς και τα αδέρφια του μιλούσε που έμεναν στο Κεράσοβο.»)⁵³, η αρπαγή παιδιών και από τις δύο πλευρές.

Μέσα από την ιστορία του Στέλιου, η Ψαραύτη παρουσιάζει τα ιστορικά γεγονότα του εμφύλιου, κυρίως, πολέμου στους μικρούς αναγνώστες. Η ματιά του πρωταγωνιστή είναι μια παιδική ματιά που θέτει υπό εξέταση τα γεγονότα, αλλά επηρεάζεται συναισθηματικά. Ωστόσο, ο λεπτός χειρισμός της συγγραφέα βοηθά ώστε να μην διατρέχεται το βιβλίο από κάποιο πολιτικό μήνυμα αλλά από την προσπάθεια να γνωρίσει το παιδί- αναγνώστης την Ιστορία, να διαμορφώσει πολιτική συνείδηση και να διαφωτιστεί πολύπλευρα⁵⁴, γνωρίζοντας τα θετικά και τα αρνητικά όλων όσων συμμετείχαν σε αυτά τα γεγονότα.

52. Βλ. Λίτσα Ψαραύτη, *Οι δραπετές του καστρόπυργου*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2011, σ. 86.

53. Βλ. Λίτσα Ψαραύτη, *Οι δραπετές του καστρόπυργου*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2011, σ. 88.

54. Βλ. Αντώνης Δελώνης, *ό.π.*, σ. 124.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3. Η δικτατορία του 1967

Τα χρόνια μετά τον Εμφύλιο πόλεμο βρίσκουν την Ελλάδα καταρρακωμένη. Οι απώλειες ανθρώπων και οι βιαιοπραγίες που σημειώθηκαν και από τις δύο πλευρές τα χρόνια αυτά επιδρούν σημαντικά στη χώρα και στη συνείδηση του ελληνικού λαού. Οι Έλληνες έχουν χάσει την πίστη τους στα πολιτικά πρόσωπα και η ανασφάλεια είναι το κύριο συναίσθημα που ακολουθεί την μετέπειτα περίοδο.

Ωστόσο, με την πάροδο των χρόνων σιγά σιγά η κατάσταση εξομαλύνεται και νέα πολιτικά πρόσωπα κάνουν την εμφάνισή τους. Ο λαός, βέβαια, μη ξεχνώντας τα γεγονότα της προηγούμενης περιόδου παραμένει, ως ένα βαθμό δύσπιστος, απέναντι στους πολιτικούς ηγέτες και τα πολιτικά δρώμενα.

Αναζητώντας έναν ηγέτη που να μπορεί να τον βγάλει από το πολιτικό του αδιέξοδο ο ελληνικός λαός στρέφει το ενδιαφέρον του στον Γεώργιο Παπανδρέου. Οι Έλληνες αποζητούν στο πρόσωπο του τη λύση που περίμεναν, ένα πολιτικό μεσσία και το όνομα του Γεωργίου Παπανδρέου γίνεται ένα με τον όρο της δημοκρατίας.

Ωστόσο, οι πολιτικές αναταράξεις στην ακόμα πολιτικά ασταθή Ελλάδα δεν αργούν να φανούν. Η ρήξη του Παπανδρέου με τον βασιλιά και το παλάτι δημιουργεί ένα γενικότερο κλίμα πολιτικής ομίχλης στην χώρα και δίνει την ευκαιρία σε ένα σώμα αξιωματικών του στρατού να πραγματοποιήσουν πραξικόπημα την 21^η Απριλίου του 1967.

Η ενέργεια των πραξικοπηματιών καταλαμβάνει την ελληνική κοινωνία εξ απήνης και δεν της δίνει το περιθώριο να αντιδράσει εγκαίρως. Η στρατιωτική επταετία που ακολουθεί τον Απρίλιο του 1967 είναι σκληρή και φέρνει του Έλληνες αντιμέτωπους με άλλη μία μορφή πολέμου.

Οι συνεχείς απαγορεύσεις, η λογοκρισία, οι άκριτες και αδιάκοπες συλλήψεις, μαζικές ή μη, τα βασανιστήρια στα αστυνομικά τμήματα και οι φυλακίσεις όσων αντιστέκονταν στο νέο πολιτικό καθεστώς είναι η πραγματικότητα που αντιμετωπίζει ο ελληνικός λαός τα χρόνια αυτά.

3.1 Τα ιστορικά γεγονότα

Με την εκλογή του Γεωργίου Παπανδρέου τον Φεβρουάριο του 1965 με το ποσοστό του 53%, ο λαός εκφράζει την αγανάκτησή του στην κοινωνική καταπίεση που υπέστη μέχρι τότε. Επιδιώκει την πραγματοποίηση μιας βαθιάς αλλαγής που σχετίζεται με την ουσιαστική βελτίωση της ζωής του⁵⁵.

Ωστόσο, ο Παπανδρέου, σαν πολιτικός, δεν έχει την πρόθεση για κάποια ριζική μεταρρύθμιση. Προτιμά να ακολουθήσει μία πιο συντηρητική πολιτική γραμμή. Αυτός είναι και ο λόγος που δεν επιθυμεί την πολιτική ερμηνεία των δημοτικών εκλογών του Ιουλίου 1965. Βέβαια κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει και με τα αποτελέσματα διαπιστώνεται η συντριπτική νίκη των εκπροσώπων της αριστεράς σε σχέση με εκείνους της δεξιάς παράταξης στις εκλογές αυτές.

Η αναταραχή που προκαλεί η διαπίστωση αυτή φέρνει τον Παπανδρέου σε δύσκολη θέση. Ο πρωθυπουργός πρέπει να επιλέξει ανάμεσα στην έναρξη των πολιτικών μεταρρυθμίσεων που επιζητούσε ο ελληνικός λαός και την απώλεια του πλειοψηφικού καθεστώτος. Η επιλογή του Παπανδρέου, όμως, να πραγματοποιήσει τις μεταρρυθμίσεις αυτές δεν γίνεται αποδεκτή από το Παλάτι, καθώς αυτές σημαίνουν και την αυτόματη υποβάθμιση του θεσμού του βασιλιά.

Όλη αυτή η διαφωνία ανάμεσα στην κυβέρνηση και τον βασιλιά βρίσκει αντίκρισμα στον διορισμό του Π. Γαρουφαλιά ως υπουργό Αμύνης. Υπό την ύπαρξη, λοιπόν, δύο μετώπων, του κεφαλαίου και του στρατού, μέσα από το Παλάτι και του λαού μέσα από την κυβέρνηση, και γιατί δεν μπορεί να υποχωρήσει στο θέμα του Γαρουφαλιά, ο Παπανδρέου αναγκάζεται να παραιτηθεί.

Η παραίτηση του Παπανδρέου δημιουργεί κενό στη διακυβέρνηση της χώρας το οποίο καλύπτει ο βασιλιάς με την εντολή δημιουργίας κυβέρνησης υπό την προεδρία του Σ. Στεφανόπουλου. Το γεγονός αυτό οδηγεί τον ελληνικό λαό σε μαζικές κινητοποιήσεις.

Η πολιτική αυτή αναταραχή που δημιουργείται οδήγησε το κράτος σε ένα ασταθές πολιτικό περιβάλλον που επιτρέπει στα σχέδια της αμερικανικής κυβέρνησης να βρουν έδαφος υλοποίησης.

55. Βλ. Σπύρος Σακελλαρόπουλος, *Τα αίτια του απριλιανού πραξικοπήματος: 1949- 1967, Το κοινωνικό πλαίσιο της πορείας προς στην δικτατορία*, εκδ. Νέα σύνορα, Αθήνα 1975, σ. 245.

Έτσι, τη νύχτα της 20^{ης} προς 21^η Απριλίου 1967 τα στρατιωτικά τανκς εισέρχονται στην Αθήνα με συνολικά περίπου 169 αξιωματικούς⁵⁶, κυρίως λοχαγούς και μέλη της ΕΑΤ/ΕΣΑ. Οι στρατιωτικοί καταλαμβάνουν πρώτα το Πεντάγωνο και στη συνέχεια κινούνται προς τα ανάκτορα.

Ταυτόχρονα με τα παραπάνω γεγονότα, ειδικές ομάδες αξιωματικών πραγματοποιούν συλλήψεις⁵⁷. Το βράδυ εκείνο συλλαμβάνονται περίπου δέκα χιλιάδες άνθρωποι, ανάμεσα τους και ο πρώην πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου με τον γιό του, Αντρέα. Και οι δύο πολιτικοί κρατούνται μαζί με άλλες προσωπικότητες στους θαλάμους της Σχολής Εφέδρων Αξιωματικών των Τεθωρακισμένων⁵⁸.

Η πρώτη αντίδραση γίνεται στις 13 Δεκεμβρίου 1967, όταν ο βασιλιάς Κωνσταντίνος σε συνεργασία με τον στρατηγό Σπανταδάκη και τον πρωθυπουργό Κόλλια⁵⁹ οργανώνει αντιπραξικόπημα ενάντια στη Χούντα. Το οποίο, ωστόσο, αποτυγχάνει ολοσχερώς.

Τον πρώτο χρόνο του δικτατορικού καθεστώτος, που πιάνει τον ελληνικό λαό εξ απήνης, δημιουργούνται μικρές αντιστασιακές ομάδες που απαρτίζονται κυρίως από φοιτητές και ανθρώπους των γραμμάτων και των τεχνών. Ωστόσο, η πρώτη μεγάλη συλλογική αντίδραση στο καθεστώς πραγματοποιείται τη μέρα της κηδείας του Γεωργίου Παπανδρέου. Παρά την αυστηρή λογοκρισία που επιβάλλεται στις εφημερίδες της εποχής με σκοπό την ελλιπή ενημέρωση του λαού για το θέμα, πλήθος κόσμου συγκεντρώνεται στην τελετή.

Στις 3 Νοεμβρίου 1968, στον Μητροπολιτικό Ναό Αθηνών, λαμβάνει χώρα η νεκρώσιμος ακολουθία του Γεωργίου Παπανδρέου. Η τελετή εξελίσσεται σε ένα μη οργανωμένο και αυθόρμητο συλλαλητήριο. Οι χιλιάδες κόσμου που συγκεντρώθηκαν φωνάζουν συνθήματα όπως «Δημοκρατία», «Ελευθερία», «Παπανδρέου».

Το μεγαλύτερο μέρος της αντίστασης, που χρειάζεται να αντιμετωπίσει η στρατιωτική κυβέρνηση μέσα στην επταετία που διαρκεί, προέρχεται από τους φοιτητές. Η αρχική κίνηση των δικτατόρων να διαλύσουν τους φοιτητικούς

56. Βλ. Νίκος Ψυρούκης, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας (1967- 1974) (το καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου)*, εκδ. Επικαιρότητα, τόμ. Δ', Αθήνα 1983, σ. 87.

57. Βλ. Περικλής Ροδάκης, *Η Δικτατορία των Συνταγματαρχών, Άνοδος και Πτώση*, εκδ. Μυκίνη, Αθήνα 1975, σ. 223.

58. Βλ. Βίκτωρ Νέτας, Ερρίκος Μπαρτζινόπουλος, Γιάννης Φατσής, *ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ. 561 άγνωστες μέρες του, Από την νύχτα της συλλήψεως έως την νύχτα του ύστατου αποχαιρετισμού*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1974, σ. 30

59. Βλ. Περικλής Ροδάκης, *ό.π.*, σ. 231.

συλλόγους και να καταργήσουν όλα τα εκλεγμένα όργανά τους με την αντικατάσταση από διορισμένους φοιτητές της κυβέρνησης, ωθεί στα άκρα τους φοιτητές⁶⁰. Καθ' όλη τη διάρκεια της δικτατορίας, οι φοιτητές απαιτούν την αλλαγή αυτής της κατάστασης και την παροχή μίας ελεύθερης παιδείας.

Η κατάσταση οξύνεται μετά το μνημόσυνο του Γεωργίου Παπανδρέου στις 4 Δεκεμβρίου 1973 και τη σύλληψη και δίκη δεκαεφτά φοιτητών. Δέκα μέρες μετά το γεγονός, στις 14 Νοεμβρίου 1973, οι φοιτητές συγκεντρώνονται στο Πολυτεχνείο διαδηλώνοντας κατά της απόφασης για νέες εκλογές μετά τον Φεβρουάριο⁶¹. Εκεί ακούγονται τα πρώτα συνθήματα όπως «Ψωμί- Παιδεία- Ελευθερία», «Κάτω η Χούντα», «Έξω το ΝΑΤΟ». Τις μέρες που ακολουθούν, πλήθος κόσμου, περίπου δέκα χιλιάδες άνθρωποι⁶², από όλη την Αθήνα και όλα τα κοινωνικά στρώματα συγκεντρώνεται κοντά στους φοιτητές. Έτσι, η διαδήλωση μετατρέπεται σε εξέγερση κατά του καθεστώτος.

Την Παρασκευή 16 Νοεμβρίου 1973 η κατάσταση εντείνεται. Ο κόσμος γύρω από το Πολυτεχνείο αυξάνεται συνέχεια, ενώ γύρω από το κτήριο συγκεντρώνεται και αστυνομική δύναμη, η οποία επιτίθεται στους διαδηλωτές⁶³. Το βράδυ της Παρασκευής οι επιθέσεις της αστυνομίας καταφέρνουν να τρομάξουν τους διαδηλωτές και να διασπάσουν το πλήθος.

Τα τανκς και η αστυνομία στέκονται απέναντι από την πόρτα του Πολυτεχνείου. Οι φοιτητές παρακαλούν τους φαντάρους να μην χτυπήσουν, μα εκείνοι υπακούν στις εντολές των ανωτέρων τους και τους δίνουν μισή ώρα περιθώριο να εκκενώσουν τον χώρο. Οι φοιτητές, όμως, μένουν. Στις τρεις και κάτι τα ξημερώματα της 17^{ης} Νοεμβρίου 1973, τα τανκς εισβάλλουν στο Πολυτεχνείο ρίχνοντας την πύλη. Στη συνέχεια στρατιώτες και αστυνομικοί επιτίθενται σε όσους βρίσκονταν μέσα. Γύρω από την περιοχή του Πολυτεχνείου, στις ταράτσες των κτηρίων, στέκονται ελεύθεροι σκοπευτές που πυροβολούν τους διαβάτες.

Συνολικά, η εξέγερση του Πολυτεχνείου έχει εξήντα δύο νεκρούς⁶⁴. Στις εξεγέρσεις που διαδραματίζονται στα Πανεπιστήμια της Θεσσαλονίκης και των Πατρών δεν υπάρχουν θύματα.

60. Βλ. Νίκος Ψυρούκης, *ό.π.*, σ. 307.

61. Βλ. Περικλής Ροδάκης, *ό.π.*, σ. 347.

62. Βλ. Περικλής Ροδάκης, *ό.π.*, σ. 349.

63. Βλ. Περικλής Ροδάκης, *ό.π.*, σ. 356.

64. Βλ. Περικλής Ροδάκης, *ό.π.*, σ. 360.

Μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου, οι συλλήψεις συνεχίζονται ενώ ο πρωθυπουργός διαδίδει την επιστροφή στην «ομαλότητα». Το πρωί της 25^{ης} Νοεμβρίου 1973 πραγματοποιείται στην Αθήνα νέο πραξικόπημα, που έρχεται να αντικαταστήσει το προηγούμενο, με κύριους υποκινητές τον Φ, Γκιζίκη και τον Δ. Ιωαννίδη. Το καθεστώς, βέβαια, παραμένει το ίδιο, ενώ ο Ιωαννίδης επικηρύττει ως καταζητούμενους εννιάκόσιους φοιτητές που συμμετείχαν στα γεγονότα του Πολυτεχνείου και στις 29 Δεκεμβρίου 1973 ανοίγει και πάλι τις φυλακές της Γυάρου⁶⁵.

Η νέα αυτή δικτατορική κυβέρνηση έρχεται σε πλήρη σύγκρουση με την Κυπριακή Δημοκρατία και τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Μετά την επιστολή του Μακάριου προς την Αθήνα, στις 4 Ιουλίου 1974, με την οποία ζητά την απομάκρυνση Ελλήνων αξιωματικών από την Κύπρο, η κατάσταση εκτροχιάζεται.

Τότε, η δικτατορία Ιωαννίδη, σε συνεργασία με τους Έλληνες αξιωματικούς που βρίσκονται στην Κύπρο, οργανώνουν πραξικόπημα και προσπαθούν να δολοφονήσουν τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο, στις 15 Ιουλίου 1974. Ωστόσο, παρά τους τετρακόσιους περίπου νεκρούς που αφήνει πίσω του αυτό το σύντομο πραξικόπημα, η δολοφονία του Μακάριου δεν επιτυγχάνεται⁶⁶.

Σε αυτή την πολιτική και στρατιωτική αναταραχή στην Κύπρο βρίσκεται έδαφος η τουρκική κυβέρνηση προκειμένου να πραγματοποιήσει τα σχέδιά της για εισβολή στη Μεγαλόνησο. Στις 20 Ιουλίου 1974, στις 6 και τέταρτο το πρωί, οι τούρκικες στρατιωτικές δυνάμεις εισβάλλουν στην Κύπρο βομβαρδίζοντας τη Λευκωσία.

Ταυτόχρονα με τα γεγονότα αυτά, στην Ελλάδα η κυβέρνηση καλεί τον λαό σε γενική επιστράτευση με σκοπό να βοηθήσει τους Κύπριους στον πόλεμο που ξεκινά. Η επιστράτευση αυτή οδηγεί την ελληνική κοινωνία σε πανικό, αφενός γιατί υπάρχει ήδη ένα τεταμένο πολιτικό κλίμα με τους περισσότερους Έλληνες να αντιστέκονται στη στρατιωτική κυβέρνηση και την δικτατορία και αφετέρου γιατί, παρά τους ισχυρισμούς της κυβέρνησης για πλήρη στρατιωτική υποδομή και ετοιμότητα, κάτι τέτοιο δεν υπάρχει.

Η συνολική στάση της δικτατορίας Ιωαννίδη απέναντι στην Κυπριακή Δημοκρατία και η τούρκικη εισβολή στη Μεγαλόνησο σημαίνει και το τέλος του δικτατορικού καθεστώτος στην Ελλάδα.

65. Βλ. Νίκος Ψυρούκης, *ό.π.*, σ. 355.

66. Βλ. Περικλής Ροδάκης, *ό.π.*, σ. 386.

Στις 23 Ιουλίου 1974, οι στρατηγοί αναθέτουν στον Γκιζίκη να καλέσει τους πολιτικούς ηγέτες στο προεδρικό μέγαρο και να αναγγείλει την παράδοση της εξουσίας. Έτσι, στις 10 το πρωί της ίδιας μέρας, ανακοινώνεται η παραίτηση της κυβέρνησης Ανδρουτσοπούλου⁶⁷ και μετά από πολύωρες συσκέψεις καλείται ο Κωνσταντίνος Καραμανλής να επιστρέψει στην Ελλάδα από το Παρίσι, ώστε να αναλάβει τη διακυβέρνηση της χώρας.

3.2 Παρουσίαση βιβλίων

«Μια χαραμάδα φώς», Κίρα Σίνου⁶⁸.

Η Κίρα Σίνου, με πατέρα Έλληνα και μητέρα Ρωσίδα, γεννήθηκε στο Ροστόφ της Ρωσίας το 1923. Ως παιδί, στη Ρωσία, προσπάθησε να ασχοληθεί με τη λογοτεχνία, δημιουργώντας το δικό της περιοδικό με το όνομα «Ρόζα». Βέβαια, μόνοι πρώτοι της αναγνώστες ήταν οι γονείς της, αφού το περιοδικό γραφόταν στα ελληνικά. Στην Ελλάδα ήρθε 9 χρονών και έμεινε στην Θεσσαλονίκη. Τα πρώτα της λογοτεχνικά κείμενα τα έγραψε στα ελληνικά και δημοσιεύτηκαν στη «Διάπλασις των Παίδων», από όπου και έλαβε το πρώτο της βραβείο.

Παρακολούθησε τη σχολή ξεναγών, από όπου και πήρε το πτυχίο της και ψυχολογία στη ΧΕΝ, για τρία χρόνια. Ακόμα, πήρε απολυτήριο Γερμανικής Σχολής (abtur) και το Proficiency από το Πανεπιστήμιο του Cambridge. Επίσης, γνώριζε άπταιστα τη γαλλική και ρωσική γλώσσα.

Αρχικά, εργάστηκε στη ΔΕΗ, όμως, στη συνέχεια, παραιτήθηκε για να ασχοληθεί εξ' ολοκλήρου με τη λογοτεχνία. Ξεκίνησε κάνοντας λογοτεχνικές μεταφράσεις και στην πορεία έγραψε δικά της λογοτεχνικά έργα. Επίσης, έκανε εκπομπές σε τηλεόραση και ραδιόφωνο, ενώ ήταν μέλος σε πολλές κριτικές επιτροπές και λογοτεχνικά σωματεία, όπως ο Κύκλος Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου, η Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά, η Ελληνική Εταιρεία Μεταφραστών Λογοτεχνίας και η Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών.

Συνολικά μετέφρασε εκατό βιβλία και έγραψε άλλα τριάντα τρία. Πήρε έπαινο Ευρωπαϊκού Βραβείου από το Πανεπιστήμιο της Padova και τιμητικό δίπλωμα στη Σοβιετική Ένωση, ενώ το όνομά της αναγράφηκε δύο φορές στον πίνακα της IBBY.

67. Βλ. Νίκος Ψυρούκης, *ό.π.*, σ. 410.

68. Βλ. Κίρα Σίνου, *Μια χαραμάδα φως*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα⁷¹ 2017.

Προτάθηκε ως υποψήφια για το βραβείο Hans Christian Andersen το 1996 και για το διεθνές βραβείο στην μνήμη της Astrid Lindgren το 2006. Μετά τον θάνατό της, το 2007, εκδόθηκε από τον εκδοτικό οίκο «Κέδρος», το 2008, η βιογραφία της από τη συγγραφέα Έρικα Αθανασίου.

Παρουσίαση βιβλίου: Το βιβλίο αποτελείται από 209 σελίδες, αριθμός που και είναι μεγάλος μπορεί να είναι διαχειρίσιμος από ένα παιδί της ηλικίας που απευθύνεται το λογοτεχνικό έργο. Το εξώφυλλο και το οπισθόφυλλο είναι σκληρότερα από το εσωτερικό του βιβλίου, μα όχι τόσο σκληρά όσο τα βιβλία που απευθύνονται σε παιδιά μικρότερης ηλικίας, καθώς εκείνα δεν φροντίζουν με σύνεση τα πράγματά τους και υπάρχει ο κίνδυνος το βιβλίο να σκιστεί.

Εξώφυλλο: Στο εξώφυλλο απεικονίζεται το εσωτερικό ενός κτηρίου, με τη ματιά του αναγνώστη προς την πόρτα. Η πόρτα έχει το ένα από τα δύο της φύλλα ανοιχτό και από εκεί φαίνεται ένα πλήθος κόσμου να περπατά, σαν μία διαδήλωση. Το πλήθος «χτυπά» μία αχτίδα φωτός, η οποία μπαίνει στο εσωτερικό του κτηρίου από το άνοιγμα της πόρτας, βάζοντας το φως στο δωμάτιο.

Πιθανότατα η σκηνή η οποία απεικονίζεται στο εξώφυλλο είναι η τελευταία σκηνή της ιστορίας, η κηδεία του Γεωργίου Παπανδρέου, που εξελίχθηκε σε μία άτυπη και αυθόρμητη διαδήλωση κατά του δικτατορικού καθεστώτος. Η αχτίδα φωτός που εισέρχεται στο κτήριο είναι αντιπροσωπευτική του τίτλου του έργου. Το σχέδιο μοιάζει να έχει γίνει με μολύβι ή κάρβουνο και οι γραμμές δεν είναι καθαρές αλλά ακαθόριστες. Η εικόνα του εξώφυλλου κινείται στα χρώματα του πορτοκαλί παρ' όλο που το σχέδιο δεν περιλαμβάνει χρώμα. Γύρω της την πλαισιώνει ένα σκούρο πράσινο πλαίσιο.

Ο τίτλος του έργου αναγράφεται στο κάτω μέρος της σελίδας παράλληλα με το κατώφλι του κτηρίου που απεικονίζεται. Τα γράμματα είναι σε πορτοκαλί χρώμα και η γραμματοσειρά είναι μεγάλη. Μοιάζουν να είναι γραμμένα στο χέρι, αλλά είναι ομοιόμορφα. Με το πορτοκαλί χρώμα τα γράμματα έρχονται σε πλήρη χρωματική αρμονία με την εικόνα του εξώφυλλου. Το όνομα της συγγραφέα αναγράφεται στο πάνω μέρος της σελίδας και στην κατεύθυνση του δοκαριού της πόρτας στην εικόνα, παράλληλα με τον τίτλο. Είναι γραμμένο με το ίδιο πορτοκαλί χρώμα και το ίδιο στυλ γραμματοσειράς με τον τίτλο, αλλά όλα του τα γράμματα είναι κεφαλαία.

Ο εκδοτικός οίκος, το όνομα και το λογότυπό του, βρίσκεται στο κάτω αριστερό μέρος του εξώφυλλου, σε πολύ μικρό μέγεθος. Στο κάτω μέρος, επίσης, αλλά στο

κέντρο, αναφέρεται, σε ένα πορτοκαλί πλαίσιο, το είδος του μυθιστορήματος που ανήκει το βιβλίο. Έτσι, το συγκεκριμένο λογοτεχνικό έργο χαρακτηρίζεται ως κοινωνικό μυθιστόρημα. Στη μέση, περίπου, της σελίδας και στην δεξιά της πλευρά αναγράφεται πως το βιβλίο έχει λάβει το βραβείο «Μιχαήλας Αβέρωφ» από την Εταιρία Ελλήνων Λογοτεχνών.

Οπισθόφυλλο: Το οπισθόφυλλο είναι πορτοκαλί και στο αριστερό του μέρος υπάρχει το σχέδιο της μισής εισόδου από εκείνη που απεικονίζεται στο εξώφυλλο. Στη δεξιά και αριστερή πλευρά του πλασιώνεται και αυτό από ένα σκούρο πράσινο χρώμα. Στο κέντρο βρίσκεται μία μικρή περίληψη και κάτω από αυτή μία σύντομη κριτική περιγραφή για το βιβλίο («Μια περιπέτεια με γρήγορη και συναρπαστική πλοκή, αλλά γραμμένη με μεγάλο σεβασμό στην ιστορική αλήθεια»). Η κριτική αυτή είναι γραμμένη με μαύρα έντονα γράμματα. Κάτω από την κριτική αναγράφεται η ηλικία στην οποία προτείνεται το βιβλίο, από 12 ετών και άνω. Μετά την ηλικία υπάρχουν το λογότυπο και το όνομα του εκδοτικού οίκου.

Στο πλαϊνό μέρος του βιβλίου αναφέρονται ξανά, με πορτοκαλί γράμματα, ο εκδοτικός οίκος, ο τίτλος, το όνομα της συγγραφέα και η ηλικία στην οποία απευθύνεται.

Εσωτερικά του εξώφυλλου και του οπισθόφυλλου υπάρχει το βιογραφικό της συγγραφέα. Κάτω από το βιογραφικό αναφέρεται το όνομα της σχεδιάστριας εξωφύλλου, Αγγέλας Βορεάδου Τσαπούλη. Η Αγγέλα Βορεάδου Τσαπούλη είναι ζωγράφος. Γεννήθηκε στην Αθήνα και σπούδασε Ιστορία της Τέχνης και του Δυτικού Πολιτισμού, αλλά και εφαρμοσμένες Τέχνες στη Σχολή Βακαλό και ζωγραφική στο εργαστήρι του Θανάση Στεφόπουλου. Έχει πραγματοποιήσει περίπου δέκα ατομικές εκθέσεις και συμμετείχε σε πολλές ομαδικές. Επίσης, έχει φιλοτεχνήσει τα εξώφυλλα πολλών βιβλίων.

Στο εσωτερικό του βιβλίου, στη δεύτερη σελίδα, πριν τον τίτλο, παρατίθεται φωτογραφία του βραβείου που έλαβε το λογοτεχνικό έργο από την Εταιρία Ελλήνων Λογοτεχνών. Πίσω από τον τίτλο βρίσκεται μία λίστα με τα έργα της συγγραφέα. Στη συνέχεια, στην τέταρτη σελίδα, υπάρχει αφιέρωση από την Κίρα Σίνου στον άντρα της, που τα έζησαν μαζί. Ωστόσο, δεν υπάρχει καθόλου εισαγωγή ή πρόλογος. Η ιστορία ξεκινά αμέσως. Μετά το τέλος της αφήγησης βρίσκεται μία σελίδα με τη βιβλιογραφία που χρησιμοποίησε η συγγραφέας για τα ιστορικά γεγονότα που αναφέρει.

Η γραμματοσειρά που χρησιμοποιείται στο εσωτερικό του βιβλίου είναι μεσαίου μεγέθους, έτσι το κείμενο είναι ευανάγνωστο στα παιδιά αυτής της ηλικίας. Εκτός από το εξώφυλλο δεν περιλαμβάνει καθόλου εικονογράφηση κατά τη διάρκεια της αφήγησης. Αυτό συμβαίνει αφενός γιατί τα παιδιά αυτής της ηλικίας δεν χρειάζονται την παρουσία εικόνων για να ενδιαφερθούν για ένα λογοτεχνικό έργο και αφετέρου γιατί με τον τρόπο αυτό η Σίνου καλλιεργεί τη φαντασία των αναγνωστών.

Περίληψη: Ο Άρης είναι ένα αγόρι περίπου στα δεκαέξι, το 1966 που ξεκινά η ιστορία του βιβλίου μας, που φοιτά στη νυχτερινή τεχνική σχολή ως ηλεκτρολόγος. Με τη μητέρα του επισκέπτονται τα γραφεία του Δ.Ο.Κ.Ε. (Δημόσιος Οργανισμός Κατασκευών Ελλάδος) για να υποβάλλει αίτηση προκειμένου να κάνει την πρακτική του. Παρά την αρχική απογοήτευση για την πρόσληψή του, τρεις μήνες μετά ο Άρης γίνεται αποδεκτός από τον ΔΟΚΕ. Εκεί, με την παρότρυνση της υπεύθυνης πρακτικών, Μαρκέλλας Βρεττού, ο Άρης αναλαμβάνει χρέη βοηθού στη Σχολή ηλεκτρολόγων.

Στα νέα του καθήκοντα ο Άρης ξεκινάει τρομοκρατημένος τόσο λόγω του νεαρού της ηλικίας του και της απειρίας του όσο και λόγω του υπεύθυνου, κυρίου Λάμπρα, που δεν τον συμπαθεί καθόλου. Ωστόσο, σιγά σιγά συνηθίζει και γνωρίζει τα υπόλοιπα παιδιά που δουλεύουν μαζί και δημιουργεί παρέες. Ο Άρης καταφέρνει να προσαρμοστεί γρήγορα και εύκολα στη νέα του καθημερινότητα, όμως, η αργοπορία του δύο μέρες σε συνδυασμό με ένα τεχνολογικό ατύχημα οδήγησαν στην απομάκρυνσή του από τη Σχολή. Η αντιπάθεια που τρέφει ο Λάμπρας για τον Άρη τον οδηγεί στο να μη πιστέψει πως ο νεαρός δεν ήταν υπεύθυνος για το βραχυκύκλωμα.

Έτσι, ο Άρης βρίσκεται πάλι στο κεντρικό γραφείο και αναλαμβάνει, με τη βοήθεια της κυρίας Βρεττού, καθήκοντα βοηθού δίπλα στον κύριο Ιωαννίδη. Καθώς περνάει ο καιρός, προσαρμόζεται και πάλι στα νέα δεδομένα και συναντά τον παλιό του συνεργάτη από τη Σχολή, τον Κώστα Τομπάζη, με τον οποίο γίνονται καλοί φίλοι. Οι δυο τους συζητούν για όλα τα θέματα, για τη δική τους ζωή και για την πολιτική ζωή της χώρας.

Οι ραγδαίες εξελίξεις στην πολιτική ζωή της Ελλάδας γίνονται θέμα συζήτησης και στο γραφείο και η επιβολή της δικτατορίας τον Απρίλιο του 1967 τους αιφνιδιάζει όλους. Οι πρώτες μέρες βρίσκουν τα μέλη του γραφείου «μουδιασμένα» και τον Άρη φοβισμένο απέναντι στα γεγονότα, με τις συλλήψεις που γίνονται γύρω του και τις διαρκείς αλλαγές.

Η νέα τάξη πραγμάτων οδηγεί σε ριζικές αλλαγές στη ζωή των Ελλήνων, οι οποίες γίνονται ακόμα σκληρότερες και αυστηρότερες μετά το ανεπιτυχές βασιλικό αντιπραξικόπημα. Ταυτόχρονα, ριζικές αλλαγές συμβαίνουν και στη ζωή του Άρη. Ο νεαρός εκτός από την αλλαγή πολιτικού σκηνικού βιώνει και μία άλλη καθοριστική αλλαγή στη ζωή του, την εμφάνιση του πατέρα του, που μέχρι τότε θεωρούσε νεκρό. Ο πατέρας του Άρη εμφανίζεται και ζητά από τον γιο του να τον ακολουθήσει στη Βραζιλία.

Οι αμφιβολίες του νεαρού, ωστόσο, τον κρατάνε στην χώρα, τουλάχιστον προσωρινά. Όλες αυτές οι καταστάσεις ωριμάζουν τον Άρη που αποφασίζει να συμμετέχει πλέον ενεργά στην αντίσταση κατά της δικτατορίας, τυπώνοντας κρυφά εφημερίδες. Εκείνος και ο φίλος του, ο Κώστας, σε συνεργασία με την κυρία Βρεττού συμμετέχουν ενεργά στην αντίσταση, ελπίζοντας σε καλύτερες μέρες. Μια χαραμάδα φως για αυτές τις μέρες αποτελεί για αυτούς και για όλον τον ελληνικό λαό το πλήθος κόσμου που παρίσταται στην κηδεία του Γεωργίου Παπανδρέου, παρά τις απαγορεύσεις της στρατιωτικής κυβέρνησης.

Σκιαγράφηση βασικών χαρακτήρων: Άρης: Ο Άρης είναι ένα αγόρι δεκαέξι χρονών, στην έναρξη της ιστορίας μας, το 1966. Είναι υπομονετικός, εργατικός και έχει ένα ιδιαίτερο δέσιμο με τη μητέρα του, αφού τον πατέρα του (όπως πίστευε) τον έχασε σε μικρή ηλικία. Είναι υπεύθυνος και σκέφτεται αρκετά τα οικονομικά θέματα της οικογένειας. Σοκάρεται από την εμφάνιση του πατέρα του, η οποία τον μπερδεύει ψυχολογικά και τον κάνει να νιώθει τύψεις απέναντι στη μητέρα του. Αν και στην αρχή φαίνεται διστακτικός, τελικά συμμετέχει ενεργά στην αντίσταση και επηρεασμένος από τον φίλο του, Κώστα, τον οποίο θαυμάζει αρκετά, έχει γνώμη για όσα πολιτικά γεγονότα συμβαίνουν.

Μητέρα (κυρία Γεωργία): Η μητέρα του Άρη είναι μία γυναίκα που μεγάλωσε μόνη της το παιδί της και νιώθει ιδιαίτερη ευθύνη για την πορεία και την εξέλιξή του. Παρά τη στενή οικονομική της κατάσταση δεν πιέζει τον γιο της για οικονομική βοήθεια. Σαν μια γυναίκα με παλαιές αρχές, είναι προληπτική και φοβάται για τα όσα συμβαίνουν στη χώρα.

Κώστας Τομπάζης: Ο φίλος του Άρη είναι λίγο μεγαλύτερος από αυτόν και αποτελεί στήριγμα για τον νεαρό. Είναι ενεργός πολιτικά αποφασιστικός και έχει οργανωμένες απόψεις. Εκτιμά τον φίλο του και αν και προστατεύει, προσπαθεί και εκείνος να ανακαλύψει μαζί του τη ζωή μεγαλώνοντας.

Μαρκέλλα Βρεττού: Η ανώτερη του Άρη είναι μία νεαρή γυναίκα που ο ήρωας εμπιστεύεται σαν μητέρα και σαν φίλη. Είναι ευγενική, εργατική και φροντίζει για το καλό της υπηρεσίας και των υπαλλήλων. Εκτιμά τον Άρη και τον στηρίζει τόσο στην επαγγελματική όσο και στην προσωπική του ζωή και στέκεται δίπλα του σαν δεύτερη μητέρα. Εκείνη και ο άντρας της δρουν αντιστασιακά, αν και η Μαρκέλλα πιο υποτονικά από τον σύζυγό της.

«Οι πελαργοί θα ξανάρθουν», Μαρούλα Κλιάφα⁶⁹.

Η Μαρούλα Κλιάφα γεννήθηκε το 1937 στα Τρίκαλα, όπου και ζει μόνιμα. Σπούδασε δημοσιογραφία και ασχολείται με τη συλλογή λαϊκών παραμυθιών και θρύλων, αλλά και παλιών φωτογραφιών.

Το 1972 ξεκίνησε να ασχολείται με τη λογοτεχνία γράφοντας κατά κύριο λόγο νεανικά μυθιστορήματα για εφήβους. Κάποια από τα έργα της μεταφράστηκαν σε γερμανικά και ρώσικα, ενώ αποσπάσματα από το λογοτεχνικό της έργο έχουν συμπεριληφθεί σε σχολικά βιβλία.

Για το έργο της τιμήθηκε από την Ακαδημία Αθηνών, τη Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά, τον Κύκλο Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου και την Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών, ενώ το 2010 τιμήθηκε από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας με τον τίτλο του επίτιμου διδάκτορα.

Παρουσίαση βιβλίου: Το βιβλίο αποτελείται από 151 σελίδες, αριθμός που μπορεί να είναι διαχειρίσιμος από ένα παιδί μεγαλύτερης ηλικίας ή έναν έφηβο. Το εξώφυλλο και το οπισθόφυλλο του βιβλίου είναι σκληρότερα από το εσωτερικό του, αλλά όχι τόσο σκληρά όπως τα εξώφυλλα βιβλίων για παιδιά μικρότερης ηλικίας.

Εξώφυλλο: Το εξώφυλλο του βιβλίου έχει έντονο μπλε χρώμα και το σχέδιο του είναι λευκό. Έτσι, απεικονίζει μία περιοχή με ξερά δέντρα και ένα σμήνος πελαργών που πετά. Όλο το σχέδιο είναι σε άσπρο χρώμα χωρίς γραμμές, σχέδια ή άλλα χρώματα, σαν να βλέπουμε το περίγραμμά του. Τα δέντρα που απεικονίζονται είναι ξερά ίσως συμβολίζοντας με αυτόν τον τρόπο την εποχή του χειμώνα, την εποχή της δικτατορίας. Ενώ, οι πελαργοί που φτάνουν φέρνουν την άνοιξη, τις καλύτερες μέρες, την αποκατάσταση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Το λευκό και το γαλάζιο χρώμα του εξώφυλλου θυμίζουν αρκετά τα χρώματα της σημαίας μας και ίσως να παραπέμπουν στην Ελλάδα και την Ιστορία της.

69. Βλ. Μαρούλα Κλιάφα, *Οι πελαργοί θα ξανάρθουν*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα⁴ 1980.

Ο τίτλος του βιβλίου βρίσκεται στην κορυφή του εξώφυλλου πάνω από το σχέδιο. Είναι γραμμένος με λευκά κεφαλαία γράμματα και η γραμματοσειρά του είναι η συνηθισμένη γραμματοσειρά ενός υπολογιστή ή μιας γραφομηχανής. Το χρώμα του ταιριάζει με το σχέδιο και ο τίτλος εναρμονίζεται με την εικόνα. Το όνομα της συγγραφέα βρίσκεται πάνω από τον τίτλο με μαύρα κεφαλαία γράμματα. Το μέγεθος της γραμματοσειράς είναι μικρότερο από τον τίτλο, όμως, το είδος της είναι το ίδιο. Ο εκδοτικός οίκος αναγράφεται στο κέντρο του κάτω μέρους της σελίδας στο ίδιο χρώμα, μέγεθος και γραμματοσειρά με το όνομα της συγγραφέα.

Οπισθόφυλλο: Το οπισθόφυλλο του βιβλίου είναι λευκό, ίδιο με το σχέδιο του εξώφυλλου. Ωστόσο, δεν υπάρχει τίποτα στο πίσω μέρος του βιβλίου, ούτε περίληψη.

Στην πλαϊνή πλευρά, σε λευκό φόντο, αναφέρονται ξανά με μαύρα γράμματα, το όνομα της συγγραφέα και ο τίτλος του έργου.

Βιογραφικό της Μαρούλας Κλιάφα δεν υπάρχει. Παρ' όλα αυτά στο εσωτερικό του βιβλίου, πίσω από τον τίτλο υπάρχει το όνομα, η διεύθυνση και το σταθερό τηλέφωνο της Κλιάφα. Αυτό είναι σπάνιο καθώς τα περισσότερα λογοτεχνικά έργα παρέχουν ένα σύντομο βιογραφικό του συγγραφέα τους αλλά όχι προσωπικά στοιχεία. Στη σελίδα του εσωτερικού όπου αναγράφεται ο τίτλος, αναφέρονται και οι εικονογράφοι του βιβλίου, Πόπη Σαββάτη και Γιώργος Γούλας.

Ο Γιώργος Γούλας γεννήθηκε το 1919 στην Καρδίτσα. Ήταν ζωγράφος και έλαβε μαθήματα ζωγραφικής κοντά στον ζωγράφο Κώστα Παύλου (Πωλ), καθώς και στη Σχολή Καλών Τεχνών, που διακόπηκαν όταν εξορίστηκε στη Μακρόνησο. Πραγματοποίησε πολλές ατομικές εκθέσεις και ήταν μέλος του Εικαστικού Επιμελητηρίου.

Στο εσωτερικό του το βιβλίο είναι γραμμένο με μικρή γραμματοσειρά.. Έτσι, είναι πυκνογραμμένο και μπορεί αρχικά να αγχώσει ένα παιδί, που, όμως, αν ξεκινήσει να το διαβάζει θα απορροφηθεί από την πλοκή και δεν θα το παρατήσει. Η εικονογράφηση στο εσωτερικό του δεν είναι πλούσια. Υπάρχουν κάποιες λίγες ασπρόμαυρες εικόνες, που μοιάζουν σχεδιασμένες με μολύβι ή κάρβουνο και αναπαριστούν τοποθεσίες που αναφέρονται στο έργο, όχι όμως με πρόσωπα. Έτσι, αφήνεται στη φαντασία του αναγνώστη να πλάσει και να δημιουργήσει τα πρόσωπα - ήρωες του βιβλίου.

Περίληψη: Ο Γιάννης είναι ένα δεκάχρονο αγόρι που ζει στα Τρίκαλα την εποχή της δικτατορίας με τους γονείς του και τον μεγαλύτερο αδερφό του, τον Θοδωρή.

Ένα ημερολόγιο που του φέρνει ο πατέρας του ως δώρο γίνεται αφορμή για να αρχίσει να καταγράφει όσα του συμβαίνουν.

Ενημερώνει το ημερολόγιο του για τον φόβο, που έχει κυριεύσει τους γονείς του και κλείνουν τα παράθυρα για να συζητήσουν τα πολιτικά, και για τις αλλαγές που συμβαίνουν γύρω του. Οι μέρες του Γιάννη κυλούν βαρετά με σχολείο, παιχνίδια και διάβασμα, μέχρι που το παιδί επισκέπτεται μαζί με τη γυναίκα που βοηθά στις δουλειές του σπιτιού, την κυρά Λένη, ένα χωριό για τον γάμο του αδερφού της.

Ο Γιάννης χαίρεται πολύ στην ιδέα αυτού του γεγονότος και περνάει πολύ καλά στις προετοιμασίες του γάμου. Όμως, τη χαρά του αυτή έρχεται να διαλύσει η σύλληψη του γαμπρού από τη χωροφυλακή, τη μέρα του γάμου.

Αυτό σοκάρει και στενοχωρεί το παιδί που αποφασίζει να αρχίσει να καταγράφει όλα όσα συμβαίνουν και να γνωρίσει καλύτερα τον τόπο του, τους κάμπους και τη φύση του. Έτσι περιπλανώμενος κάνει έναν νέο φίλο, τον Σβέλτο, ένα βοσκόπουλο που ζει τελείως διαφορετικά από εκείνον και του δείχνει τη ζωή με άλλα μάτια.

Παρά την προσπάθειά του να ξεχάσει όσα συνέβησαν στον γάμο, τα γεγονότα προλαβαίνουν τον Γιάννη. Όταν ακούει για τον εξορισμό του αδερφού της κυρά Λένης στη Γυάρο, ζητά από τη μητέρα του να του εξηγήσει τα τεκταινόμενα και έτσι έρχεται αντιμέτωπος με όλη την πολιτική πραγματικότητα. Μετά την εξορία του Μήτσου, του αδερφού της κυρά Λένης, ακολουθεί τώρα ο διευθυντής του Γιάννη. Στη γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου, οι μαθητές ακούν έκπληκτοι τον διευθυντή τους να τους αποχαιρετά με έναν λόγο που τους θυμίζει πως η δημοκρατία θα επανέλθει, οι πελαργοί θα ξανάρθουν.

Ο Γιάννης συμπαθεί τον διευθυντή του, όπως και τους περισσότερους ανθρώπους που γνωρίζει, εκτός από τη θεία του, την Αγλαΐα. Η θεία του είναι αυστηρή και περίεργη και ο Γιάννης την αντιπαθεί ακόμα περισσότερο όταν παίρνει προαγωγή και προτείνει στους γονείς του να αλλάξει το παιδί σχολείο, να πάει σε ιδιωτικό.

Το αγόρι στενοχωριέται, όμως, γρήγορα το καλοκαίρι φτάνει και ο Γιάννης ξεχνιέται. Η ανεμελιά αυτή του καλοκαιριού καλύπτεται από τον πανικό που επικρατεί στην Ελλάδα μετά την επιστράτευση προκειμένου να σταλεί βοήθεια στην Κύπρο μετά την τούρκικη εισβολή, τον Ιούλιο του 1974. Όλη η οικογένεια του Γιάννη αναστατώνεται και φοβάται για τις εξελίξεις. Ωστόσο, η αδυναμία της στρατιωτικής κυβέρνησης στα γεγονότα της Κύπρου φέρνει πίσω τη δημοκρατία στη

χώρα, η δικτατορία πέφτει και οι πελαργοί ξαναέρχονται για την Ελλάδα και τον Γιάννη.

Σκιαγράφηση βασικών χαρακτήρων: Γιάννης: Ο Γιάννης είναι ένα δεκάχρονο αγόρι που αγαπά πολύ την οικογένειά του. Είναι ευγενικός και του αρέσει να επεξεργάζεται όσα συμβαίνουν μόνος του. Σε γενικές γραμμές είναι εσωστρεφής, μα έχει κάποιους καλούς φίλους, με τους οποίους βέβαια δεν μοιράζεται όλες τις σκέψεις του. Του αρέσει να μαθαίνει νέα και διαφορετικά πράγματα, Έχει αδυναμία στη μητέρα του, την οποία εκτιμάει βαθιά και την υπακούει. Αναζητά συνεχώς την επιβεβαίωση του αδερφού του, ο οποίος όσο μεγαλώνει τον εμπιστεύεται όλο και περισσότερο.

Θοδωής: Ο Θοδωής, ο αδερφός του Γιάννης, είναι κοντά στα δεκατρία. Θεωρεί τον αδερφό του μικρό και δεν τον εμπιστεύεται, όμως καθώς περνάει ο καιρός έρχεται όλο και πιο κοντά του. Παθιάζεται με τις ιδέες της δημοκρατίας και της ελευθερίας και αντιστέκεται στο στρατιωτικό καθεστώς μέσα από τη μαθητική του ιδιότητα. Νιώθει πιο κοντά στον πατέρα του με τον οποίο συζητά τα όσα συμβαίνουν.

Μητέρα: Η μητέρα του Γιάννη είναι μία γυναίκα που αγαπά τα παιδιά της και προσπαθεί να τα προστατέψει από τα τεκταινόμενα. Νιώθει καταπιεσμένη από το στρατιωτικό καθεστώς, αλλά προσπαθεί να κρατήσει τις ισορροπίες. Δεν είναι αυστηρή με τα παιδιά της. Ωστόσο, έχει τον έλεγχο τους και τα φροντίζει. Είναι καλόκαρδη και συμπονεί τους συνανθρώπους της.

Πατέρας: Ο πατέρας του Γιάννη είναι ένας άνθρωπος που καταβάλλει προσπάθεια να κρατήσει την θέση του στον δημόσιο τομέα χωρίς να εκδηλώνει τα δημοκρατικά του φρονήματα. Είναι χαλαρός και διασκεδάζει με τους γιους του. Με τον μεγάλο του γιο κάνει πολιτικές συζητήσεις, ενώ αργότερα κάνει κάποιες από αυτές και με τον μικρότερο γιο του.

3.3 Προσέγγιση κατά συγγραφέα των ιστοριών των αφηγημάτων

Στο «μια χαραμάδα φως» η Κίρα Σίνου επιλέγει να αφηγηθεί την ιστορία του Άρη μέσα από την οπτική γωνία ενός περιορισμένου παντογνώστη αφηγητή⁷⁰. Έτσι, η συγγραφέας διηγείται την ιστορία του Άρη σε τρίτο πρόσωπο μεν αλλά μέσα από τα

70. Βλ. Γεώργιος Δ. Παπαντωνάκης, *ό.π.*, σ. 437.

μάτια του πρωταγωνιστή. Δηλαδή, ο αναγνώστης διαβάσει και παρακολουθεί τα γεγονότα, όπως τα ζει ο ήρωας και βιώνει τα ίδια συναισθήματα με εκείνον.

Η προσέγγιση είναι μία συνηθισμένη προσέγγιση στα μυθιστορήματα της Παιδικής Λογοτεχνίας, καθώς το παιδί είναι σε θέση να ζήσει την ιστορία με τα μάτια του πρωταγωνιστή μα και με την ταυτόχρονη αποστασιοποίηση που του επιτρέπει μία τριτοπρόσωπη αφήγηση.

Ο έφηβος Άρης ζει στο μεταίχμιο της πολιτικής ζωής στην Ελλάδα και στις πολιτικές αναταραχές που επικρατούν πριν και μετά το δικτατορικό καθεστώς στην Ελλάδα. Βιώνει ταυτόχρονα καίριες αλλαγές τόσο στην προσωπική του ζωή όσο και στα πολιτικά γεγονότα. Μέσα από τις δειλές προσπάθειες του νεαρού για αντίσταση στα γεγονότα, η Σίνου παρουσιάζει ένα παιδί- ήρωα που παρά το σάστισμα που του προκαλεί η ξαφνική αλλαγή καθεστώτος σε συνδυασμό με τις μεταβολές στην προσωπική του ζωή βρίσκει το θάρρος και το κουράγιο να αντιδράσει («Τ' αντίγραφα πέφτανε από το μηχάνημα το ένα ξοπίσω από το άλλο. Ο Άρης κοίταξε ανήσυχος το κοντέρ. Είχανε βγει κιόλας διακόσια. Να σταματήσει τον πολύγραφο και να βγάλει τη μεμβράνη για να την ξαναπεράσει υστερότερα; Τι θα κέρδιζε όμως;»)⁷¹.

Ο Άρης, ωστόσο, σε αντίθεση με άλλα παιδιά - ήρωες σε βιβλία με αντίστοιχη θεματολογία, δεν παρουσιάζεται ως ένας έφηβος με πολιτική άποψη, ως πολιτικοποιημένο άτομο⁷². Είναι μια αποστασιοποιημένη πολιτικά προσωπικότητα που όμως δεν στέκεται με αδιαφορία απέναντι στα όσα συμβαίνουν και λαμβάνει μια αντιστασιακή στάση απέναντι στο καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου («Ο Άρης έπεσε σε συλλογισμό. Εκείνος προσωπικά δεν είχε κανέναν ιδιαίτερο λόγο να συμπαθεί ή να μην συμπαθεί την χούντα. Δεν τον είχαν πειράξει σε τίποτα, το ήξερε όμως καλά πως για άλλους η κατάσταση είχε γίνει αφόρητη. Η πατρίδα του ήταν σκλάβα, έστω κι αν οι δυνάστες της ήταν Έλληνες.»)⁷³.

Η Σίνου, λοιπόν, προσπαθεί να παρουσιάσει τα γεγονότα και πώς αυτά είχαν απήχηση στη ζωή και τη ψυχολογία ενός παιδιού που δεν ήταν εξ αρχής βαθιά πολιτικοποιημένο. Με τον τρόπο αυτό, το παιδί - αναγνώστης μπορεί πιο εύκολα να ταυτιστεί, αφού έχοντας ζήσει σε μία εποχή χωρίς ιδιαίτερο πολιτικό χρωματισμό, δεν φέρει έντονη πολιτική άποψη και ανάμειξη στα γεγονότα.

71. Βλ. Κίρα Σίνου, *Μια χαραμάδα φως*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα⁷¹ 2017, σ. 176.

72. Βλ. Αντώνης Δελώνης, *ό.π.*, σ. 123.

73. Βλ. Κίρα Σίνου, *Μια χαραμάδα φως*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα⁷¹ 2017, σ. 172.

Στο «οι πελαργοί θα ξανάρθουν» η Μαρούλα Κλιάφα χρησιμοποιεί δύο είδη αφηγήσεων. Κάποια από τα κεφάλαια του βιβλίου αποτελούν αποσπάσματα από το ημερολόγιο του Γιάννη. Τα κεφάλαια αυτά έχουν μία πρωτοπρόσωπη αφήγηση και εκφράζουν άμεσα την οπτική γωνία του παιδιού- ήρωα⁷⁴.

Έτσι, στα αποσπάσματα από το ημερολόγιο του Γιάννη ο αφηγητής είναι περιορισμένος και εκφράζονται οι σκέψεις, οι πράξεις και τα συναισθήματα του παιδιού χωρίς να υπόκεινται στην επεξεργασία κάποιου τρίτου αφηγητή που τα διηγείται.

Τα υπόλοιπα κεφάλαια του βιβλίου έχουν μία τριτοπρόσωπη αφήγηση και την οπτική γωνία ενός περιορισμένου παντογνώστη αφηγητή⁷⁵. Επομένως, στα σημεία αυτά η συγγραφέας επιλέγει μεν να διηγηθεί τα γεγονότα σε τρίτο πρόσωπο αλλά μόνο μέσα από τα μάτια του Γιάννη, του παιδιού- πρωταγωνιστή.

Αντίστοιχες με τις αλλαγές στα κεφάλαια και ανάλογες με το πρόσωπο της αφήγησης είναι και οι αλλαγές στη γλώσσα και το ύφος. Στα κεφάλαια που αποτελούν αποσπάσματα από το ημερολόγιο του Γιάννη, το ύφος της γραφής είναι πιο απλοϊκό, όπως εκείνο που θα ταίριαζε σε ένα δεκάχρονο αγόρι («Η μαμά λέει πως αν εξακολουθήσουμε να μαλώνουμε έτσι, ο Θοδωής και εγώ, θα μας βάλει να γράψουμε από εκατό φορές το ρήμα: εγώ γκρινιάζω, εσύ γκρινιάζεις...»)⁷⁶.

Ο Γιάννης εκφράζει με απλά λόγια όλα όσα συμβαίνουν γύρω του. Καταγράφει με κάθε λεπτομέρεια όλα τα γεγονότα της καθημερινότητάς του χωρίς, ωστόσο, να προσδίδει ιδιαίτερο «βάρος» όταν αναφέρει ιστορικά συμβάντα ή κινήσεις που χαρακτηρίζουν την εποχή. Αυτό είναι που δίνει τον αυθόρμητο χαρακτήρα και την άγνοια ενός δεκάχρονου παιδιού που δειλά δειλά αντιλαμβάνεται τα τεκταινόμενα.

Στα κεφάλαια αυτά η συγγραφέας παραθέτει ιστορικά γεγονότα σε συνάρτηση με τη ζωή του παιδιού- ήρωα και δίνει στους νεαρούς αναγνώστες την ευκαιρία να διαβάσουν τα ιστορικά δεδομένα με τον τρόπο που θα τα αντιλαμβάνονταν και εκείνοι στη θέση του Γιάννη.

Τα κεφάλαια που είναι γραμμένα σε τριτοπρόσωπη αφήγηση χρησιμοποιούν μία τεχνική που συναντάται στα περισσότερα μυθιστορήματα της Παιδικής Λογοτεχνίας⁷⁷. Καθώς διηγείται την ιστορία του Γιάννη, ένας τριτοπρόσωπος

74. Βλ. Γεώργιος Δ. Παπαντωνάκης, *ό.π.*, σ. 416.

75. Βλ. Γεώργιος Δ. Παπαντωνάκης, *ό.π.*, σ. 436.

76. Βλ. Μαρούλα Κλιάφα, *Οι πελαργοί θα ξανάρθουν*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα⁴ 1980, σ. 60.

77. Βλ. Γεώργιος Δ. Παπαντωνάκης, *ό.π.*, σ. 436.

εξωτερικός αφηγητής το ύφος της συγγραφής είναι λίγο πιο πολύπλοκο από εκείνο του ημερολογίου («Οι δρόμοι είναι έρημοι... Ο ήλιος λάμπει, όπως κάθε μέρα. Κι η κίτρινη τριανταφυλλιά είναι ολάνθιστη. Δεν ξέρει η τριανταφυλλιά πως έγινε επιστράτευση. Δεν ξέρει πως θα γίνει πόλεμος, πως θα ρθει η πείνα»)⁷⁸.

Εδώ ο αφηγητής αν και περιορισμένος γνωρίζει τα ιστορικά γεγονότα στα οποία αναφέρεται και έτσι προσδίδει την απαραίτητη σημασία σε αυτά π.χ. η αναφορά στην «παθητική αντίσταση», ο εξορισμός του διευθυντή του σχολείου του Γιάννη, η ανησυχητική εξέλιξη και ο αιφνιδιασμός της τούρκικης εισβολής στην Κύπρο και της επιστράτευσης πίσω στην Ελλάδα.

Παρά τη συνεχή εναλλαγή των αφηγητών και της διήγησης από τρίτο σε πρώτο πρόσωπο και το αντίστροφο, η Κλιάφα καταφέρνει να καθιστά ξεκάθαρη στον αναγνώστη την εναλλαγή. Η διαφοροποίηση του ύφους από έναν αφηγητή - παιδί σε έναν αφηγητή - ενήλικα βοηθά τους μικρούς αναγνώστες να κατανοήσουν πότε ο Γιάννης γράφει και διηγείται αυθόρμητα τις σκέψεις του και πότε εκείνες υπόκεινται στην, έστω και ελάχιστη επεξεργασία, ενός ενήλικα.

Τέλος, το «οι πελαργοί θα ξανάρθουν» είναι ένα από τα λίγα μυθιστορήματα για νέους που αναφέρονται στην εποχή της δικτατορίας του 1967 και παρουσιάζουν την ιστορία και τα γεγονότα σε μία πόλη της επαρχίας. Δίνοντας, έτσι, την ευκαιρία να παρουσιαστεί και η οπτική γωνία για το πώς επηρέασαν τα όσα συνέβησαν όχι μόνο την πρωτεύουσα, που βρισκόταν στο κέντρο των εξελίξεων, αλλά και την υπόλοιπη Ελλάδα.

78. Βλ. Μαρούλα Κλιάφα, *Οι πελαργοί θα ξανάρθουν*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα⁴ 1980, σ. 141.

Συζήτηση- Συμπεράσματα

Στα πλαίσια της αρχικής αναζήτησης για έργα της Παιδικής Λογοτεχνίας που απευθύνεται σε παιδιά και εφήβους διαπιστώσαμε το δυσανάλογο πλήθος μυθιστορημάτων που αναφέρονται σε κάθε μία από τις τρεις ιστορικές περιόδους.

Για την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και της Κατοχής εντοπίσαμε τα περισσότερα βιβλία, που περιγράφουν όσα έγιναν εκείνη την εποχή. Επίσης, διαπιστώσαμε και μεγάλη ποικιλία, καθώς τα βιβλία καλύπτουν ένα σημαντικό εύρος. Κάποια μιλούν για τα γεγονότα πιο όμορφα, επιλέγοντας μικρότερα παιδιά ως πρωταγωνιστές, και άλλα περιγράφουν λεπτομερώς τα συμβάντα της εποχής, θέτοντας ως ήρωες συνήθως εφήβους.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα από τις δύο κατηγορίες αποτελούν τα βιβλία που επιλέξαμε να μελετήσουμε, αφού η Λότη Πέτροβιτς παρουσιάζει τα γεγονότα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και της Κατοχής μέσα από τα μάτια ενός πεντάχρονου κοριτσιού, του εαυτού της. Η Άλκη Ζέη, από την άλλη, παρουσιάζει τα γεγονότα μέσα από τη ματιά του, σχεδόν, έφηβου, Πέτρου.

Αυτό αυτομάτως οδηγεί και σε μία καθαρά διαφορετική προσέγγιση και από τις δύο συγγραφείς. Η Ζέη δείχνει στα παιδιά την πιο σκληρή εικόνα της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου και παρουσιάζει με κάθε λεπτομέρεια τις ανατριχιαστικές σκηνές που παρακολουθεί ο Πέτρος να εκτυλίσσονται στην Αθήνα. Ακόμα, ως έφηβος ο Πέτρος συμμετέχει ενεργά στην Αντίσταση και ζει τα γεγονότα στο έπακρον. Η τραγική αλήθεια, λοιπόν, αποτυπώνεται από τη Ζέη χωρίς να προσπαθεί να ωραιοποιήσει τα γεγονότα για να μην σοκάρει. Ο Πέτρος τα ζει στο σπίτι του, στην κοινωνία, στην Αντίσταση και ο αναγνώστης τα ζει μαζί του.

Αντίθετα, η Πέτροβιτς έχει έναν διαφορετικό τρόπο προσέγγισης. Αρχικά το ίδιο το μυθιστόρημα είναι αυτοβιογραφικό και η συγγραφέας παρουσιάζει όσα έζησε, όπως τα έζησε και όπως τα θυμάται. Φυσικά οι κακουχίες της Κατοχής και το σκληρό της πρόσωπο διαφαίνονται σε όλη την αφήγηση της ιστορίας, όμως εδώ η Πέτροβιτς χρησιμοποιώντας την οπτική γωνία ενός πεντάχρονου κοριτσιού αφηγείται τα σκληρά γεγονότα όσα σκληρά της επέτρεπαν τα τότε μάτια της και η τότε κοινωνία να τα δει και να τα θυμάται.

Στην περίοδο του Εμφύλιου πολέμου η δυσκολία να εντοπίσουμε έργα της Παιδικής Λογοτεχνίας ήταν μεγαλύτερη. Η λεπτότητα του θέματος και η πικρία που

προκάλεσε και μπορεί, ακόμα και τώρα, να προκαλέσει μία τέτοια εμφύλια διαμάχη και ο εθνικός σπαραγμός κατέστησαν, ίσως, πολύ δύσκολο στους συγγραφείς να μιλήσουν στα παιδιά για αυτό το ιστορικό ζήτημα.

Η Ζώρζ Σαρή επιλέγει στο βιβλίο της να περιγράψει και να αφηγηθεί, μέσα από την εμπειρία της Ζωής, τα αιματηρά γεγονότα των Δεκεμβριανών. Ενώ, η Λίτσα Ψαραύτη καλύπτει όλη σχεδόν την περίοδο του Εμφύλιου πολέμου, ακόμα και τη μετάβαση από την Κατοχή στον διχασμό των Ελλήνων και την εμφύλια διαμάχη.

Και στα δύο λογοτεχνικά έργα που μελετήσαμε οι πρωταγωνιστές είναι έφηβοι. Ωστόσο, και οι δύο ζουν διαφορετικά τα γεγονότα και αυτό οφείλεται κυρίως στην κοινωνική και πολιτιστική διαφορά των δύο εφήβων. Η Ζωή έζησε όλη της την παιδική ηλικία στην Αθήνα. Αυτό σημαίνει πως βίωσε το πιο σκληρό πρόσωπο της Κατοχής στην πρωτεύουσα, με τον λοιμό και τους μαζικούς θανάτους. Επίσης, η πιο φιλελεύθερη στάση ζωής των μορφωμένων γονέων της της επέτρεψε να συμμετέχει στην Αντίσταση και ως εκ τούτου να πολιτικοποιηθεί.

Ο Στέλιος, από την άλλη πλευρά, είναι ένα αγόρι που ζει σε ένα ορεινό χωριό της Ηπείρου. Έχοντας χάσει τον πατέρα του σε μικρή ηλικία αναγκάζεται να μεγαλώσει γρήγορα και απότομα. Ωστόσο, ο Στέλιος ακολουθώντας τις απόψεις και τις πεποιθήσεις της μητέρας και του παππού του, από τον οποίο επηρεάζεται πλήρως, καθώς είναι η μόνη του πατρική φιγούρα, δεν πολιτικοποιείται. Σε όλη την εμφύλια διαμάχη που εκτυλίσσεται στο χωριό του, ο νεαρός δεν προσδιορίζεται πολιτικά και το μόνο που τον αφορά είναι η οικογένειά του.

Για την περίοδο της δικτατορίας και του στρατιωτικού πραξικοπήματος το 1967, τα λογοτεχνικά βιβλία που εντοπίσαμε δεν κάλυπταν μεγάλο αριθμό. Βέβαια, οι συγγραφείς που ασχολήθηκαν με αυτή την ιστορική περίοδο είναι περισσότεροι από εκείνους που ασχολήθηκαν με τον εμφύλιο πόλεμο αλλά λιγότεροι από όσους ασχολήθηκαν με τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την Κατοχή. Η πλειοψηφία των λογοτεχνικών έργων για τη δικτατορία του 1967 επικεντρώνεται, όμως, σε όσα συνέβησαν στο Πολυτεχνείο τον Νοέμβριο του 1973, χωρίς να καλύπτουν όλο το χρονικό διάστημα της επταετίας από το 1967 ως το 1974.

Τα δύο έργα που επιλέξαμε καλύπτουν, μαζί, όλη τη χρονική περίοδο από τα γεγονότα που οδήγησαν στο πραξικόπημα το 1967 μέχρι την τούρκικη εισβολή στην Κύπρο το 1974 και την μεταπολίτευση. Εδώ τα γεγονότα παρουσιάζονται από δύο παιδιά - ήρωες διαφορετικών ηλικιών και κοινωνικοοικονομικών περιβαλλόντων.

Η Κίρα Σίνου αφηγείται τα τεκταινόμενα της εποχής μέσα από τα μάτια του Άρη, ενός φτωχού εφήβου, ενώ η Μαρούλα Κλιάφα από τα μάτια του δεκάχρονου Γιάννη, που ανήκει σε μία κοινωνικά επιφανή αλλά και οικονομικά ισχυρή οικογένεια. Εκτός από τις διαφορές στην ηλικία και το κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον τα δύο αυτά λογοτεχνικά έργα μας δίνουν και τη διαφορετική οπτική σε θέμα γεωγραφικό. Ο Άρης βιώνει τα γεγονότα στην Αθήνα, που βρίσκεται και στο επίκεντρο των πολιτικών εξελίξεων, ενώ ο Γιάννης στα Τρίκαλα, παρουσιάζοντας στους αναγνώστες τον τρόπο που επηρέασε το στρατιωτικό καθεστώς την ελληνική επαρχία. Στη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο η γεωγραφική διαφορά είναι σημαντική καθώς η Αθήνα ήταν εκείνη που ζούσε πιο έντονα τα γεγονότα και σπάνια παρουσιάζονται οι ιστορίες ανθρώπων της επαρχίας. Αντίθετα, στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την Κατοχή και στον εμφύλιο τα γεγονότα ήταν το ίδιο έντονα σε όλη την ελληνική επικράτεια.

Παρ' όλες τις διαφορές τους σε ηλικιακό, κοινωνικοοικονομικό και πολιτικό τομέα, τα παιδιά - ήρωες όλων των λογοτεχνικών έργων αποτελούν πρότυπα για τους μικρούς αναγνώστες. Επομένως, κάθε ένας από τους ήρωες μας, είτε παιδί είτε έφηβος, είναι μία ολοκληρωμένη προσωπικότητα. Δηλαδή, σε όλο το φάσμα των λογοτεχνικών έργων ο χαρακτήρας των παιδιών διαφαίνεται και οι συγγραφείς, μέσα από τις πράξεις, τα λόγια και τις σκέψεις τους, προσπαθούν όχι μόνο να αποδώσουν τα συναισθήματα και το «κλίμα» της κάθε ιστορικής περιόδου, αλλά και να ασκήσουν θετική επίδραση στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του νεαρού αναγνώστη και στις επιλογές του⁷⁹.

Όλοι οι συγγραφείς αναφέρονται στα ιστορικά γεγονότα έχοντας μελετήσει αλλά και έχοντας ζήσει αυτά. Έτσι μέσα σε όλα τα έργα υπάρχει ένα διάχυτος συναισθηματισμός. Αποτυπώνονται συναισθήματα, βιώματα και γεγονότα που βοηθούν το παιδί – αναγνώστη να κατανοήσει την εποχή και το ιστορικό αλλά και συναισθηματικό βάρος που φέρει αυτή.

Οι νέοι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τα γεγονότα, αποκτούν γνώμη για αυτά και σταδιακά διαμορφώνουν πολιτική συνείδηση. Εκτός από τις ιστορικές πληροφορίες που αντλούν από τα λογοτεχνικά έργα τούς δίνεται, ακόμα, η αφορμή να ρωτήσουν

79. Βλ. Γεώργιος Δ. Καψάλης, *Μελέτες για την Παιδική Λογοτεχνία*, εκδ. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1998, σ. 3.

τους γονείς τους για τα συμβάντα, να ενδιαφερθούν και να τα κατανοήσουν σε βάθος και καλύτερα.

Το δεδομένο, λοιπόν, πως οι συγγραφείς της Παιδικής Λογοτεχνίας διαμορφώνουν τον χαρακτήρα, την προσωπικότητα και τις απόψεις παιδιών και εφήβων καθιστά αναγκαίο για αυτούς να μην προωθούν τον στείο και μονόπλευρο διδακτισμό⁸⁰. Ειδικά στα λογοτεχνικά έργα με θέματα κοινωνικοιστορικά και πολιτικά, κάτι τέτοιο θα ήταν πιο εύκολο να συμβεί αν ο εκάστοτε συγγραφέας δεν προσέξει. Έτσι, η ανάγκη των νεαρών αναγνωστών για νέα ερείσματα μπορεί να αποβεί μοιραία, αν το μυθιστόρημα έχει τη βάση του διδακτισμού⁸¹.

Στα βιβλία που επιλέξαμε να μελετήσουμε οι συγγραφείς, με δυσκολία, αποφεύγουν την προβολή πολιτικών πεποιθήσεων και την προσπάθεια του διδακτισμού. Η πρώτη ιστορική περίοδος που ασχοληθήκαμε, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η Κατοχή, κινούνται σε πιο εύκολους δρόμους για να αφηγηθεί κανείς μία ιστορία, καθώς το σκληρό πρόσωπο της ναζιστικής Γερμανίας ήταν γνωστή σε όλη την υφήλιο. Έτσι, η Πέτροβιτς και η Ζέη δεν χρειάστηκε να κινηθούν σε τόσο λεπτά νήματα της Ιστορίας. Βέβαια, και οι δύο συγγραφείς θέτουν τις αφηγήσεις τους όπως τις βίωσε η ελληνική κοινωνία, χωρίς να υπερβάλλουν ή να υποτιμούν οτιδήποτε.

Οι δύο επόμενες ιστορικές περίοδοι με τις οποίες ασχοληθήκαμε, ο Εμφύλιος πόλεμος και η δικτατορία του 1967, αποτελούν γεγονότα που αφορούν μόνο την ελληνική Ιστορία και έχουν άμεση συνάρτηση με τις όποιες πολιτικές πεποιθήσεις. Αυτό είναι που καθιστά δύσκολο για τους συγγραφείς το να μην παρουσιάσουν τη γνώμη τους και τις συμβουλές τους με μορφή διδακτισμού.

Η μαύρη σελίδα του Εμφυλίου πολέμου έχει ισχυρό το πολιτικό στοιχείο. Είναι φανερό πως η Ζώρζ Σαρή στους «νικητές» προσδίδει πολιτικό χρώμα, καθώς η πρωταγωνίστρια ανήκει στην πλευρά των ανταρτών, όμως, η συγγραφέας δεν προσπαθεί να προσδώσει δίκιο ή άδικο σε κάποια από τις δύο πλευρές. Η Λίτσα Ψαραύτη, από την άλλη, δεν προσδίδει κανέναν πολιτικό χρωματισμό στο παιδί-ήρωα της και παρουσιάζει την αρνητική όψη και των δύο πλευρών.

Για το πραξικόπημα του 1967 οι απόψεις δεν είναι τόσο διχασμένες και το ιστορικό ζήτημα δεν είναι τόσο λεπτό. Ωστόσο, οι συγγραφείς των δύο λογοτεχνικών

80. Βλ. Γεώργιος Δ. Καψάλης, *ό.π.*, σ. 3.

81. Βλ. Βασίλης Δ. Αναγνωστόπουλος, Αντώνης Δελώνης, *Παιδική Λογοτεχνία και Σχολείο*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1984, σ. 68.

έργων παρουσιάζουν το σκληρό πρόσωπο της στρατιωτικής κυβέρνησης με λεπτότητα και χωρίς να αναφέρονται εκτενώς και με λεπτομέρειες στα βασανιστήρια, τους εξορισμούς και τις απάνθρωπες κινήσεις προς δημοκρατικούς και φοιτητές.

Επιπλέον, το γεγονός πως οι συγγραφείς όλως των λογοτεχνικών έργων έζησαν όλες τις ιστορικές περιόδους στις οποίες αναφέρονται καθιστά δύσκολο για εκείνους να αποστασιοποιηθούν από αυτές. Οι προσωπικές τους εμπειρίες, ο συναισθηματισμός τους και οι όποιες πολιτικές τους πεποιθήσεις δυσκολεύουν ακόμα περισσότερο το έργο τους. Επομένως, αναφερόμενοι σε γεγονότα που έχουν οι ίδιοι ζήσει, είναι αδύνατο να αναφερθούν σε αυτά με την «απόσταση» που απαιτεί ένα ιστορικό μυθιστόρημα. Ίσως, λοιπόν, τα μυθιστορήματα να μην μπορούν να χαρακτηριστούν ως καθαρά ιστορικά, χαρακτηρίζονται, όμως, ως κοινωνικά μυθιστορήματα που στηρίζονται σε ιστορικά γεγονότα και προσφέρουν στους αναγνώστες μία θέαση των συμβάντων εκ των έσω, όπως θα τα ζούσαν.

Συγκριτικά, σε όλα τα λογοτεχνικά έργα που ασχοληθήκαμε οι συγγραφείς προσεγγίζουν τα ιστορικά γεγονότα να μεν από την οπτική γωνία ενός παιδιού – ήρωα αλλά με την αλήθεια και την ωμότητα που απαιτείται ώστε το παιδί-αναγνώστης να τα αντιληφθεί πλήρως και να τα «ζήσει».

Σε πρακτικό επίπεδο, τα βιβλία αυτά, εκτός από την προσωπική επιλογή του κάθε παιδιού και την εξωσχολική ανάγνωση, θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν και στα πλαίσια του σχολικού περιβάλλοντος. Λαμβάνοντας υπόψη τις ιστορικές και κοινωνικές αναφορές που υπάρχουν στα βιβλία αυτά, η μέθοδος της βιβλιοθεραπείας θα μπορούσε, με ορισμένες προσαρμογές, να εφαρμοστεί⁸². Αν και η συγκεκριμένη μέθοδος στην ελληνική εκπαίδευση δεν έχει δοκιμαστεί σε πειραματικό επίπεδο, θα μπορούσε να φανεί ιδιαίτερα αποτελεσματική στην ψυχοσύνθεση και την διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού.

Έτσι, τα παιδιά, «ζώντας» τα γεγονότα και τις συνθήκες των ιστορικών περιόδων, ταυτίζονται με τους πρωταγωνιστές των βιβλίων και μέσα από τη συζήτηση σε μία ομάδα εργασίας αποκτούν ιστορική γνώση και πολιτική συνείδηση και διαμορφώνουν τον χαρακτήρα τους. Σε κοινωνικό επίπεδο τα παιδιά – αναγνώστες μπορούν να εντοπίσουν μέσα στα βιβλία τις δυσκολίες μίας κοινωνίας σε κρίσιμη κατάσταση και να αντιληφθούν πως αυτό επιδρά στην κοινωνική και οικογενειακή

82. Βλ. Σμαράγδα Παπαδοπούλου-Μανταδάκη, *Η κοινωνισυναισθηματική διδασκαλία της γλώσσας μέσα από το παιδικό ρεαλιστικό μυθιστόρημα: Ένα παράδειγμα με θεματική ενότητα «το διαζύγιο»*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2003, σ. 21.

ζωή ενός παιδιού ή ενός εφήβου. Μπορούν, λοιπόν, να αντιληφθούν τις δυσκολίες της εποχής τους και να τις επαναπροσδιορίσουν.

Ακόμα, τα παιδιά – αναγνώστες έχουν τη δυνατότητα να εστιάσουν στον θεσμό της οικογένειας και να μελετήσουν τον τρόπο που εκείνος λειτουργεί σε κρίσιμες ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες. Έτσι, θα έχουν τη δυνατότητα να συγκρίνουν τις καταστάσεις με τα σημερινά δεδομένα συνολικά και προσωπικά ο καθένας να σκεφτεί τη δική του οικογένεια.

Μέσα από τη συλλογική μελέτη των ιστορικών και κοινωνικών δεδομένων, λοιπόν, που δίνουν τα λογοτεχνικά έργα και τις πληροφορίες για την δομή της κοινωνίας και της οικογένειας στην εκάστοτε ιστορική περίοδο, τα παιδιά μελετούν και καταλήγουν σε συμπεράσματα που θα συμβάλλουν στη ζωή και την συμπεριφορά τους αλλά και που μπορεί να δίνουν την απάντηση σε προσωπικούς προβληματισμούς και κρίσεις.

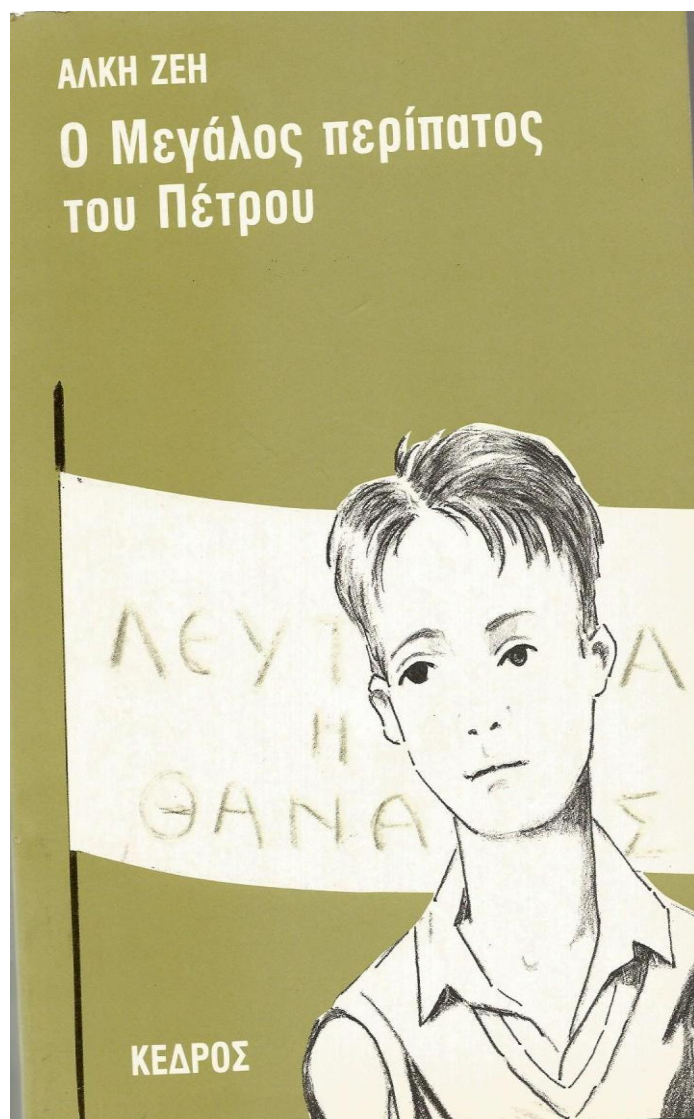
Ωστόσο, θα πρέπει τα θέματα αυτά να προσεγγιστούν από τους εκπαιδευτικούς με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην οδηγηθούν στον διδακτισμό και τον φανατισμό. Η Ιστορία θα πρέπει να παρουσιάζεται με την αλήθεια της, όπως ακριβώς συνέβη.

Παράρτημα- Εικόνες

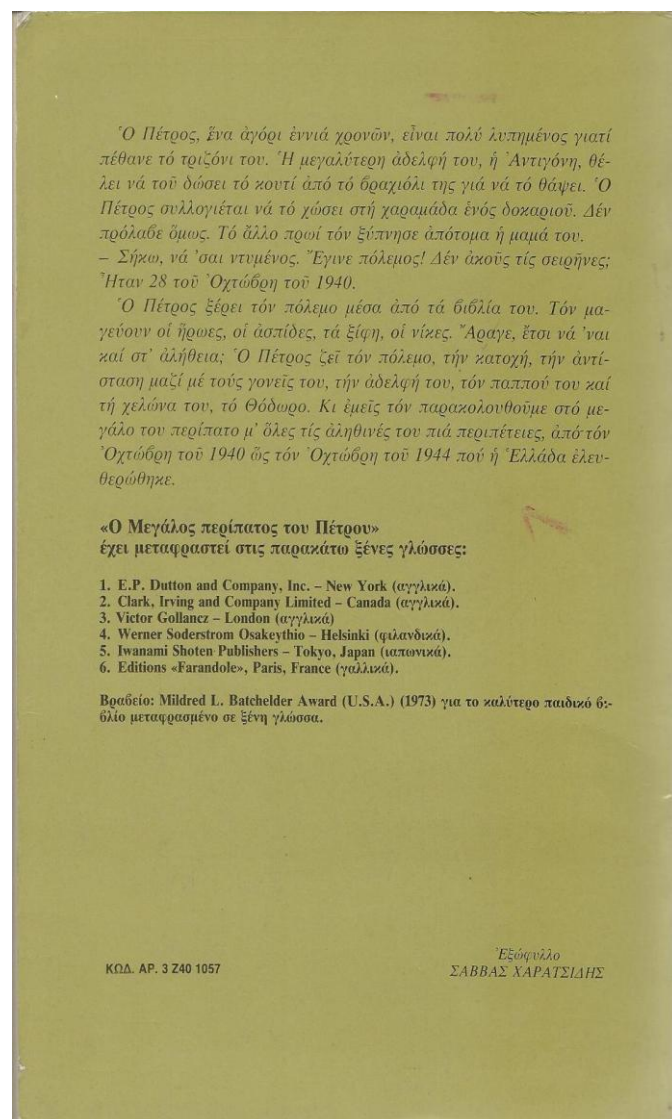
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Παρουσίαση βιβλίων:

Βιβλίο: «Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου»

Εξώφυλλο βιβλίου

Οπισθόφυλλο βιβλίου

ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΑΛΚΗΣ ΖΕΗ

Το Καπλάκι της Βιτρίνας, 1η έκδοση, Θεμέλιο, 1966, 2η έκδοση έως 28η έκδοση, Κέδρος, 1974-1988.

Έχει μεταφραστεί: αγγλικά (3 εκδόσεις: ΗΠΑ, Καναδάς, Αγγλία), ρωσικά, εσθονικά, νορβηγικά, φινλανδικά, ιαπωνέζικα, δανέζικα, γερμανικά, γαλλικά, ισπανικά, σουηδικά, ολλανδικά, ουγγρικά.

Ο Μεγάλος Περίπατος του Πέτρου, 1η έκδοση, Κέδρος, 1971, 2η έκδοση έως 36η έκδοση, 1974-1988.

Έχει μεταφραστεί: αγγλικά (3 εκδόσεις: ΗΠΑ, Καναδάς, Αγγλία), φινλανδικά, ιαπωνέζικα, γαλλικά, γερμανικά, ρωσικά, ιταλικά, σουηδικά, δανέζικα, νορβηγικά, ολλανδικά.

Κοντά στις ράγες, 1η έκδοση, Κέδρος, 1977, 2η έκδοση έως 18η έκδοση, 1978-1987.

Και τα τρία έχουν μεταφραστεί στα αγγλικά από τον Έντουαρντ Φέντον και έχουν διαθεθεί με το αμερικάνικο βραβείο Mildred L. Batchelder, για το καλύτερο ξένο παιδικό βιβλίο μεταφρασμένο στα αγγλικά (1968, 1973 και 1979 αντίστοιχα).

Ο θείος Πλάτων, 1η έκδοση, Κέδρος, 1975, 2η έκδοση έως 14η έκδοση, 1977-1987.

Αρβυλάκια και γόβες, 1η έκδοση, Κέδρος, 1975, 2η έκδοση έως 6η έκδοση, 1977-1986.

Μια Κυριακή του Απριλίου, 1η έκδοση, Κέδρος, 1978, 1η ανατύπωση, 1981, 2η ανατύπωση, 1984· 2η έκδοση, 1986.

Τα παπούτσια του Ανίτσα, 1η έκδοση, Κέδρος, 1979, 1η ανατύπωση, 1984, 2η έκδοση, 1986, 1 ανατύπωση 1988.

Η Αρραβωνιαστική του Αρχιλέα, 1η έκδοση, Κέδρος, 1987, 2η έκδοση έως 16η έκδοση 1988.

Μεταφράσεις

Β. Πάνοβα: *Ο Σεριάζα*, «Θεμέλιο».

Μ. Ντε Βασκονόλος: *Όμορφη Πορτοκαλιά μου*, «Κέδρος», 1980.

Τζ. Ροντάρι: *Ένα λεπτό κρεμνίδι*, «Κέδρος», 1980.

Τζ. Ροντάρι: *Παραμύθια για να σπάτε κέφι*, «Κέδρος», 1982, 2η έκδοση 1986.

Τζ. Ροντάρι: *Η τερεζούλα-τοσηδούλα*, «Κέδρος», 1984.

Πολλές μεταφράσεις λογοτεχνικών έργων από τα ρωσικά.

Στα παιδιά μας

Βιογραφικό συγγραφέα

Αφιέρωση βιβλίου

καμάρι περπατούσε η αδελφή του πλάι του, τότε που είχανε πάει στον κινηματογράφο.

– Γιατί τον είδα μια μέρα και μου είπε πως οι Γερμανοί θα νικήσουν, γιατί ξέρουν να πολεμούν!

– Μα αυτός πήγαινε στο Αμερικανικό κολέγιο! απόρησε ο Πέτρος, κι όπως η Αντιγόνη δεν απαντούσε, ξαναρώτησε: Και τώρα ποιος σ' αρέσει;

– Τώρα είναι κατοχή, είπε η Αντιγόνη με τόσο δραματική φωνή, που θα τη ξήλεψε κι η Μεγάλη Αντιγόνη του παππού.

**

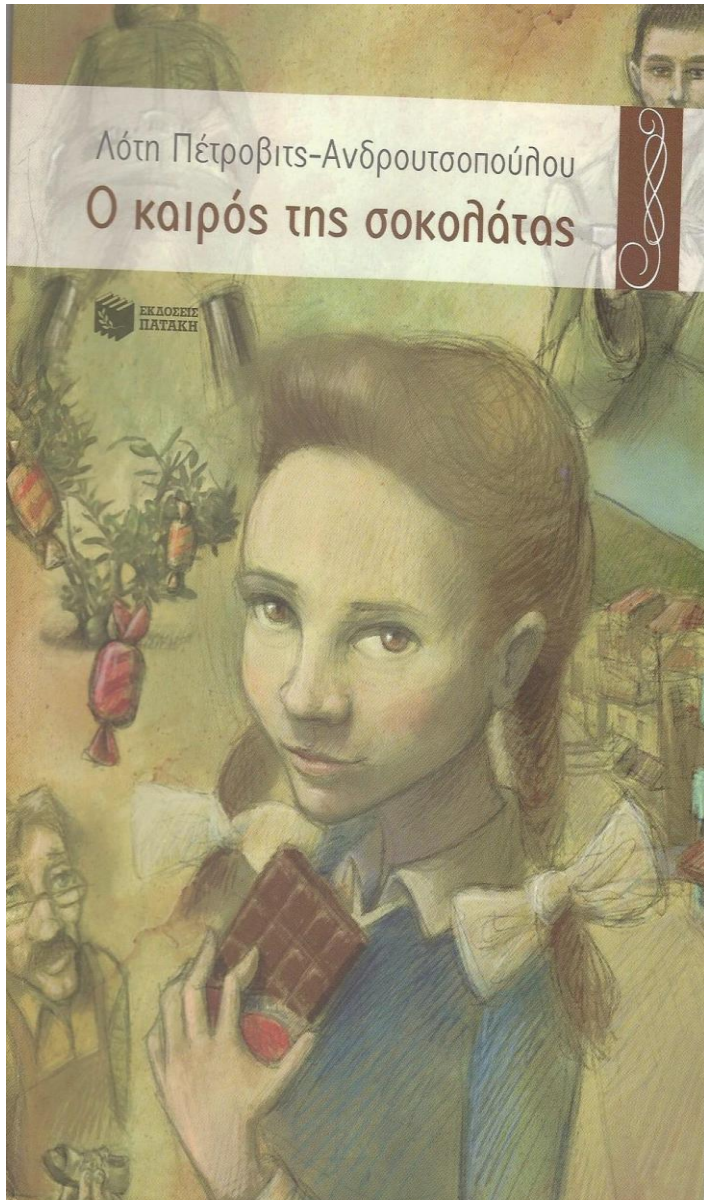
Την πρώτη μέρα που δγήκε ο Πέτρος με το Σωτήρη στο δρόμο, μετά που μπήκαν οι Γερμανοί στην Αθήνα, νόμιζε πως δρίσκεται σε μια ξένη πολιτεία. Μια πολιτεία γεμάτη Γιασούτρε, που αντί να μιλούνε κάνανε χρουστ χριστχ, όπως όταν είχανε «τεχνικά» στο σχολείο και ο κύριος Λουκάτος δεν τους άφηνε να δγάλουν άχνα και δεν ακουγότανε, σ' όλη την τάξη, παρά το χρουστ χριστχ που κάνανε τα ψαλίδια τους κόβοντας τα χαρτόνια. Ο κύριος Λουκάτος ήθελε να φτιάξουνε σπίτια από χαρτόνια και να στήσουνε μια ολόκληρη πολιτεία. Δεν πρόλαβαν να την τελειώσουν, έγινε ο πόλεμος. Χρουστ χριστχ μια δουθή τάξη, που ακούγονται μονάχα τα ψαλίδια που κόβουν, έτσι έγινε τώρα η Αθήνα.

– Ε, όχι κι αυτό! τον τραβάει ο Σωτήρης από το μανίκι.

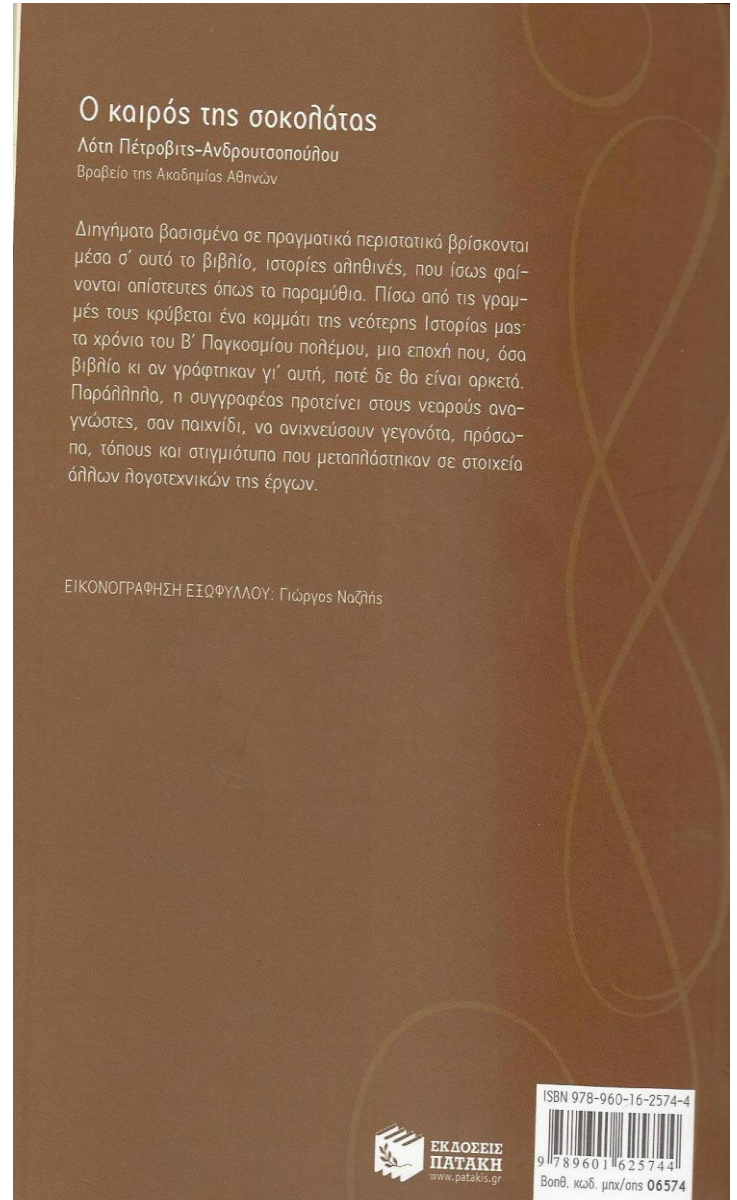
Στην απέναντι μεριά του δρόμου περνάει μια ομάδα Ιταλών με λοφία και κοκορόφτερα, περνάνε και τραγουδάνε, σαν να μην έχει συμβεί τίποτα, σαν να

Δείγμα γραμματοσειράς

Βιβλίο: «Ο καιρός της σοκολάτας»

Εξώφυλλο βιβλίου

Οπισθόφυλλο βιβλίου

Στην εγγονή μου,
Τριδα Παπαθεοδώρου,
στα εγγόνια του Μάνου,
Μιγάλη και Χριστίνα Μαυραγάνη,
Αλέξανδρο, Αναστάση και Μάνο Πέτροβιτς,
στην εγγονή της Ρούλης,
Κλεοπάτρα Αλεξανδράκη,
αλλά και σε κάθε αναγνώστη
που αγαπάει τη σοκολάτα.

Όχι, δεν προλάβαινα τώρα να τις βγάλω από τα χαρ-
πένια. Χώρια που δεν ήθελα να κρυώνουν οι καραμέλες
μου χωρίς πανωφόρι, όταν θα τις έβαζα στο λακκουβάκι.

Το λακκουβάκι το έσκαψα παρακεί, όσο μπορούσα
βαθύτερο, με τα χέρια μου πρώτα, με μια σουβλερή πέτρα
επίστερα. Φίλησα το σακουλάκι για τελευταία φορά, το
έχωσα μέσα και το σκέπασα με το χώμα, όπως με σκέπα-
ζε η μαμά με τη βελέντζα το βράδυ.

«Αμα φυτέψεις το σπόρο, σε λίγο καιρό θα φυτρώσει
«ποσδήποτε» είχε πει κάποια μέρα με το σοβαρό του το
προς ο Μίλων στον αδερφό μου, για κάποιο φυτό.

Κι αυτό το παιδί μιλούσε πάντοτε σοβαρά.

Θα γινόταν λοιπόν μια καραμελιά φουντωτή και ψηλή,
που θα ζούσε αιώνια! Μπορεί και να έφτανε ως τα σύννε-
φα. Μπορεί και ν' ανέβαινε στον ουρανό σαν τη φασιλιά
σε κείνο το παραμύθι.

Και τότε θα έτρωγα χούφτες χούφτες τις καραμέλες
που ποτέ δε θα τέλειωναν. Θα έτρωγε κι ο αδερφός μου,
θα έτρωγαν και οι «αθλητές» – πρώτος πρώτος ο Μίλων,
επίστερα ο Ιορδάνης, ο Λεωνίδας, ο Αλέκος, οι άλλοι... Θα
έτρωγε κι ο πατέρας, θα έτρωγε και η μαμά, και θα κατέ-
βαζα μια χούφτα και στο υπόγειο να φάει κι ο θείος, που η
«δουλειά» του δεν έλεγε να τελειώσει. Θα έτρωγαν και οι
«νέοι» παιδιά και θα χόρταιναν, και δε θα τριγύριζαν πια
να σκαλίζουν σκουπίδια και να γλείφουν τα κουκούτσια
από τις ελιές που έβρισκαν πεταμένα. Θα περίσσευαν κα-
ραμέλες ακόμα και για τους δράκους και για τους γίγαντες
με τις μπότες και με τις μαύρες στολές. Να φάνε κι αυτοί,
να νιώσουν τη γλύκα της καραμέλας ως το στομάχι και να

35

Αφιέρωση βιβλίου

Δείγμα γραμματοσειράς

Γνώμες και κρίσεις για το βιβλίο
Ο ΚΑΙΡΟΣ ΤΗΣ ΣΟΚΟΛΑΤΑΣ

«...Σύλλογη διηγημάτων αυτό το βιβλίο της Α.Π.-Α., που όμως λες και όλα τους συνθέ-
τουν ένα ελλειπτικό μυθιστόρημα. Χρόνος ενιαίος σε όλα – η περίοδος του Β' Παγκόσμι-
ου Πολέμου και της Κατοχής. Κεντρικό πρόσωπο-αφηγητής, σε όλα τα διηγήματα το ίδιο
– η συγγραφέας όταν ήταν κορίτσι και ζούσε τα γεγονότα εκείνης της εποχής. Και γίγρω
της πρόσωπα της οικογένειάς της, της γειτονιάς της – τα Εξάρχεια του τότε έχουν αρκετές
φορές περιγραφεί από τη Α.Π.-Α. Θα χαρακτηρίζα τα διηγήματα της σύλλογής ως ιστο-
ρικά. Κι αυτό όχι γιατί δεν έχουν και μάλιστα σε έντονο βαθμό περιγραφές σναπισθημάτων
και σχέσεων, αλλά γιατί με ενιαίο τρόπο καταγράφουν μια εποχή και τους ανθρώπους
της. Η ιστορία δεν έχει να κάνει μόνο με τους πρωταγωνιστές της, αλλά και με τους
απλούς καθημερινούς αποδέκτες της, αυτούς που ίσως δεν τη διαμορφώνουν, μα τη βιών-
ουν και ενέχει μετατρέπον το ότι έχει συμβεί σε εμπειρία επίμβασης στο μέλλον – με
άλλα λόγια σε μνήμη. Έχω όριμο, γι' αυτό απλό, ανθρώπινο, τρυφερό».

Μάνος Κοντολέων,

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, 9.12.2007

«...δέκα διηγήματα μες στα οποία η ζωή δείχνει το αληθινό της πρόσωπο, καθαρό, ανθε-
κτικό, γελαστό και πληγωμένο. Στιγμές στιγμές και απελπισμένο. Και όμως είναι τα
παιδικά μάτια της ηρωίδας που την κοιτούν, μάτια ανήλικα, αλλά ενιαία και παρ-
τηρητικά. Από τα μάτια φωτογραφίζουν, κρίνουν, συγκαταίνονται... Το βιβλίο δε φοιτεί
τον νεαρό αναγνώστη, διότι υπάρχουν πολλά αστεία περιστατικά, στιγμές χαράς, περιγρα-
φή των παιδικών με τα παιδιά της γειτονιάς... Ο λόγος της Α.Π.-Α., όπως πάντα, ευγε-
νικός, ενσυνείδητος και καμψόλογος. Κι ως αναφέρεται σε μέρες τραγικές. Είναι το βλέμμα του
παιδιού που τις απαλύνει. Με ενδιαφέρει να διαβαστεί και από ενήλικους αναγνώστες».

Ελένη Σαραντίτη,

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 21.12.2007

Ένθετο «Βιβλιοθήκη»

«Όποιος έχει ζήσει τα χρόνια του πολέμου και της Κατοχής, τότε που η σοκολάτα
ήταν ένα ασύλληπτο όνειρο, ένα δυσεύρετο αγαθό, μπορεί να καταλάβει καλύτερα το
συμβολισμό της σοκολάτας στο βιβλίο της συγγραφέας. Όσο περιεργο κι αν φαίνεται,
τα στερεότυπα παιδικά της Κατοχής, αυτά όσον η έλλειψη της σοκολάτας ήταν μία αζε-
πείσθη παιδική πίκρα, είχαν οράματα, σκοπούς και ιδανικά. Οι ιστορίες του βιβλίου
είναι πραγματικές. Παρά το βάρος τους είναι νοσταλγικές και αξέχαστες, γιατί σφε-
ρσαν τη ζωή μας. Και είναι θαυμάσιος ο τρόπος που η συγγραφέας τελειώνει και απο-
γειώνει το βιβλίο της ταπεινότητας της σοκολάτας με την ανθρωπιά».

Αγγελική Βαρελλά,

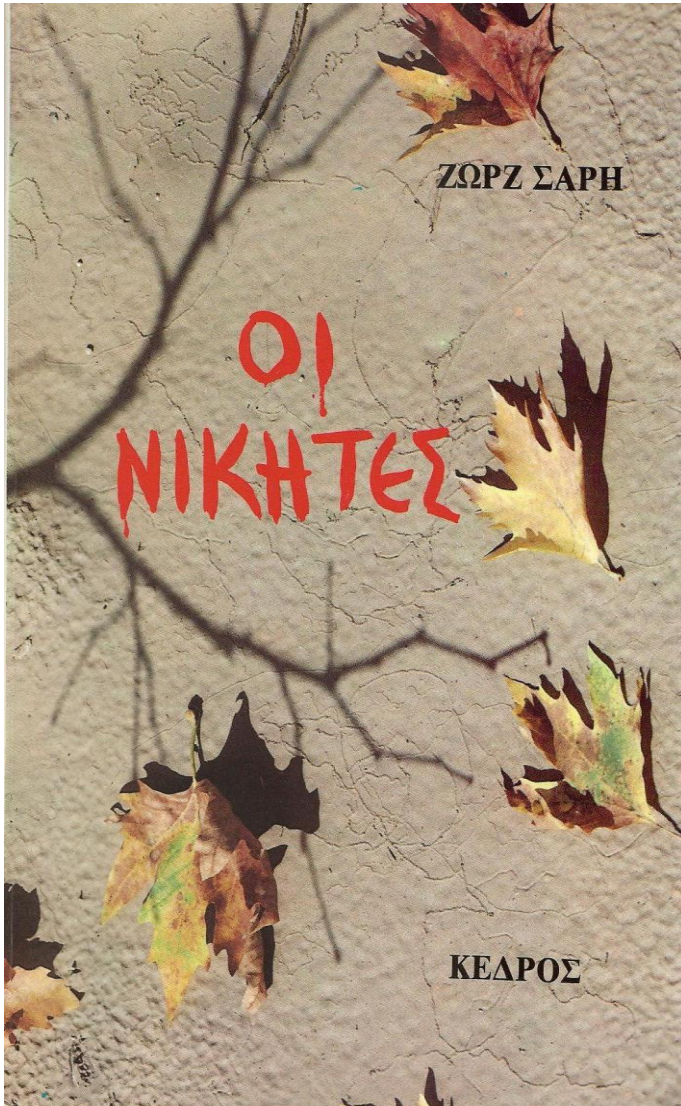
Περιοδικό ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ, τ. 88, Χειμώνας 2007

Γνώμες και κρίσεις για το βιβλίο

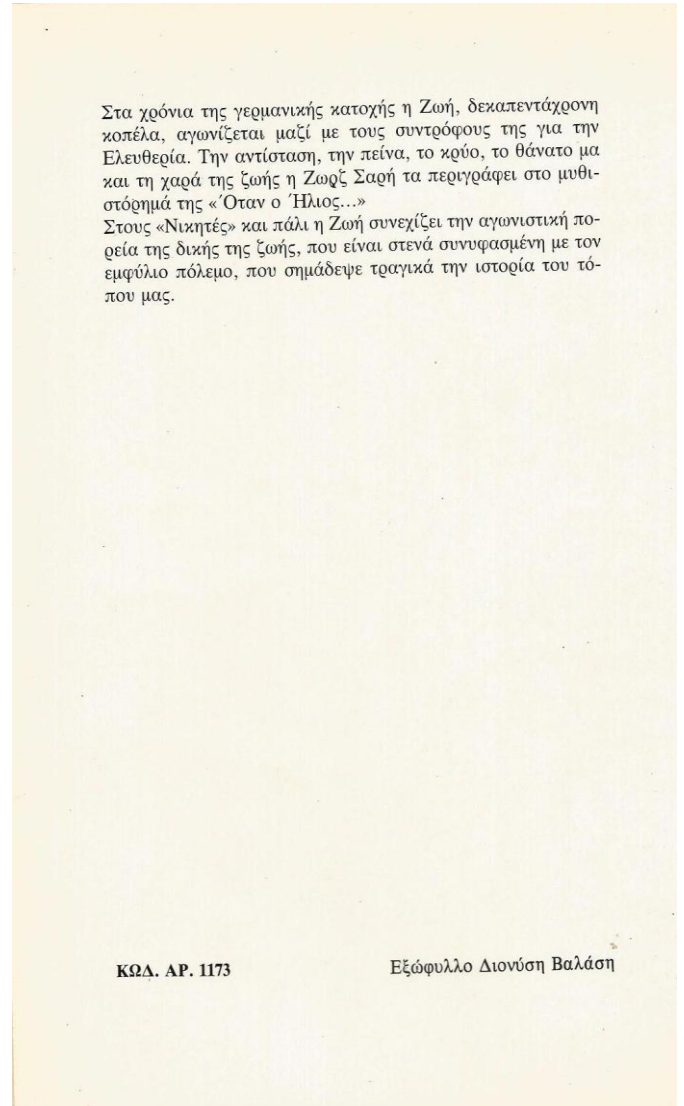
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Παρουσίαση βιβλίων:

Βιβλίο: «Οι νικητές»

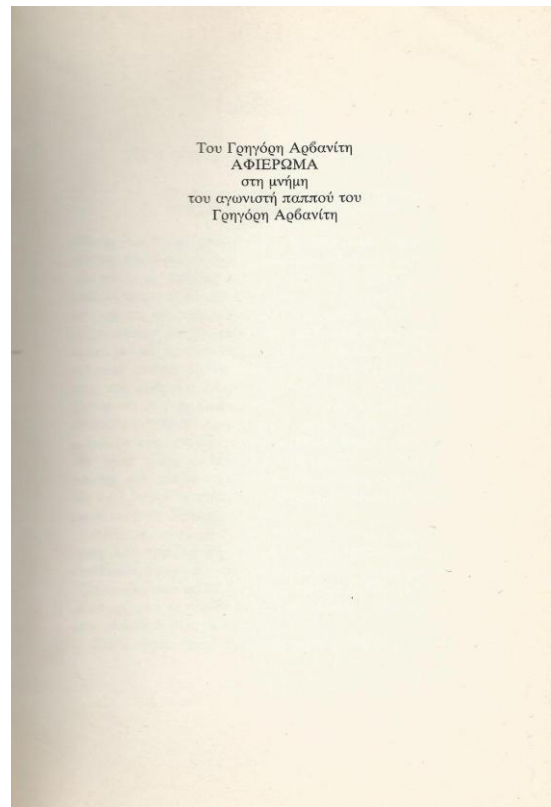

Εξώφυλλο βιβλίου

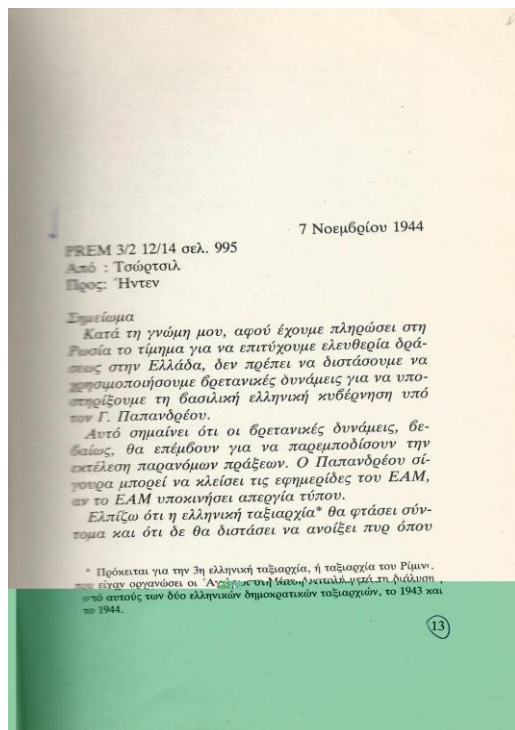

Οπισθόφυλλο βιβλίου

ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΖΩΡΖ ΣΑΡΗ	
Ο θροναυρός της Βαγίας, 1η έκδοση «Κέδρος» 1969	
24η έκδοση «Κέδρος» 1987	
Το ψέμα, 1η έκδοση «Περγαμηνή» 1970	
27η έκδοση «Κέδρος» 1987	
Όταν ο Ήλιος..., 1η έκδοση «Κέδρος» 1971	
19η έκδοση «Κέδρος» 1987	
Το γαϊτανάκι, 1η έκδοση «Κέδρος» 1981	
9η έκδοση «Κέδρος» 1987	
Κόκκινη κλωστή δεμένη..., 1η έκδοση «Κέδρος» 1974	
10η έκδοση «Κέδρος» 1987	
Ο Κοντορεθυθούλης μου, 1η έκδοση «Κέδρος» 1976	
3η έκδοση «Κέδρος» 1985	
Τα γενέθλια, 1η έκδοση «Κέδρος» 1977	
20η έκδοση «Κέδρος» 1987	
Η κόκκινη κοτούλα, 1η έκδοση «Κέδρος» 1978	
Η τουλιπίτσα, 1η έκδοση «Κέδρος» 1978	
Το γαϊτανάκι, θέατρο, «Κέδρος» 1979	
Τα στενά παπούτσια, 1η έκδοση «Κέδρος» 1979	
15η έκδοση «Κέδρος» 1987	
Η Σοφή μας η δασκάλα, 1η έκδοση «Κέδρος» 1982	
2η έκδοση «Κέδρος» 1984	
Το κονιά και το ρεθύθι, 1η έκδοση «Κέδρος» 1982	
Ο Φαντασμένος, 1η έκδοση «Κέδρος» 1980	
4η έκδοση «Κέδρος» 1987	
Ο Στρατάρχης, 1η έκδοση «Κέδρος» 1981	
2η έκδοση «Κέδρος» 1984	
Οι Νηπιές, 1η έκδοση «Κέδρος» 1983	
9η έκδοση «Κέδρος» 1987	
Η Αποθήκη, 1η έκδοση «Κέδρος» 1985	
Μεταφράσεις	
Ε. Ιονέσκο, «Ο Μόνος», Μάριον 1974	
Τομίσλο Ιβούι, «Το γαλάζιο κίτελλο», «Κέδρος» 1974	
Μαντελέν Ζιλάρ, «Το κρυφό μονοπάτι», «Κέδρος» 1979	
Εβελίνα Βελτιστόφ, «Ελεκτρόνικ», «Κέδρος» 1979	
Φρανσίς Ζανσόν, «Ζαν-Πολ Σαρτρ», «Κέδρος» 1980	
Ανδρέας Κέδρος, «Το νησί με τα ζωντανά απολιθώματα», «Κέδρος» 1981	
Ανρί Τρουαγιό, «Βισιό», «Κέδρος» 1982	
Μωρίς Ντενούν, «Τις το ο πρασινοδάχτυλος», «Κέδρος» 1983	

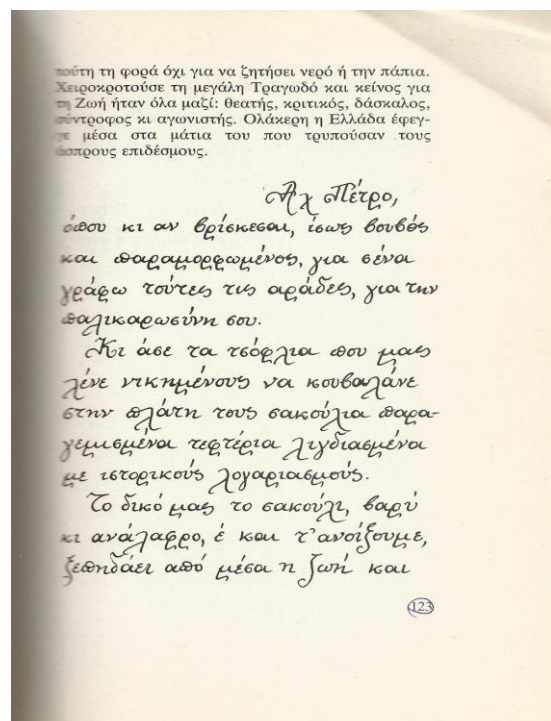

Βιογραφικό συγγραφέα

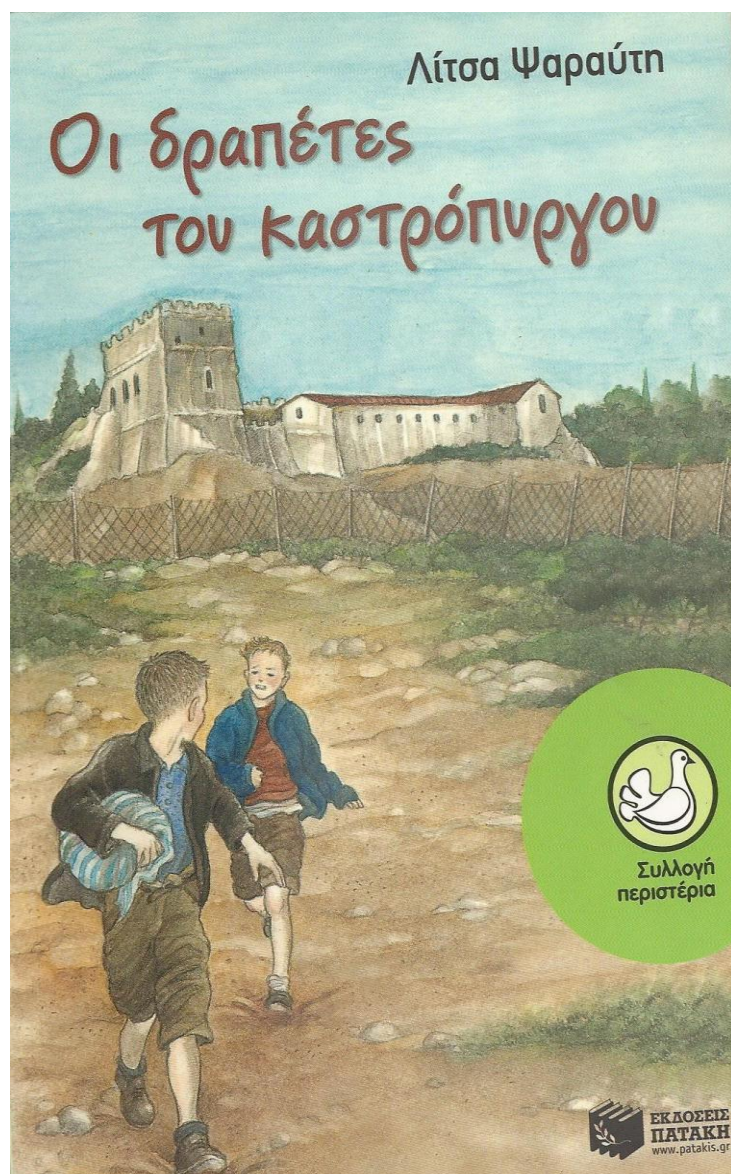
Ιστορικό σημείωμα

Αφιέρωση βιβλίου

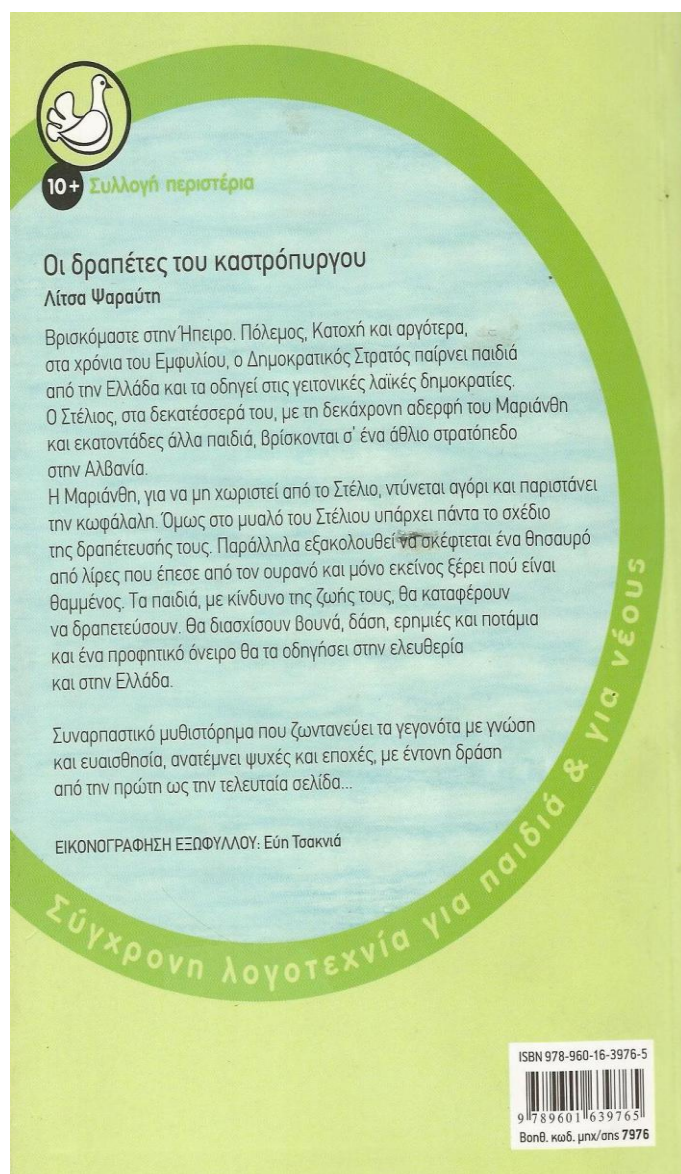

Δείγμα γραμματοσειράς και το γράμμα της Ζωής

Βιβλίο: «Οι δραπέτες του καστρούργου»

Εξώφυλλο βιβλίου

Οπισθόφυλλο βιβλίου

Στον κυρ Στυλιανό
που δεν πρόλαβε να
το διαβάσει

κρυφά τους αντάρτες στο βουνό μέσω της οικογένειας. Την άλλη μέρα κιόλας τους οδήγησαν στα Πιάννενα, πέθαναν από στρατοδικείο και εκτελέστηκαν.

Ο Δημητρουλάς είδε την κόρη του να φεύγει από το σπίτι παραλοϊσμένη, και να περιπλανιέται στα βουνά και στα λαγκάδια. Λίγες μέρες αργότερα, τη βρήκαν κρεμασμένη σ' ένα δέντρο.

Χαιρός να θυμηθώ και το φίλο μου τον Αλέκο. Ένα πρωί μαθεύτηκε ότι μια μεγάλη ομάδα από αντάρτες πλησίαζε στα μέρη μας. Το χωριό είχε μόνο πέντ' έξι χωροφυλάκες, καλά αρματωμένους, με όπλα, πολυβόλα και χειροβομβίδες. Ήξεραν όμως ότι αν έκαναν επίθεση οι αντάρτες θα τους νικούσαν, κι αποφάσισαν να το σκάσουν. Αλλά δεν ήθελαν ν' αφήσουν τον οπλισμό στα χέρια του εχθρού.

Νωρίς το άλλο πρωί, πριν βγει ο ήλιος, άρχισαν να σκαβουν ένα βαθύ λάκκο πίσω από το σταθμό για να θάψουν τα όπλα. Τα είχαν λαδώσει καλά και τα τύλιξαν σ' έναν αδιάβροχο μουσαμά για να τα προστατέψουν από την υγρασία. Τη στιγμή που ήταν έτοιμοι να τα βάλουν στο λάκκο, άκουσαν στο διπλανό περιβόλι ένα κλάδι να σπάει και είδαν το μεγάλο γιο του Κώττη, τον Αγγελή, να πέφτει στο χώμα.

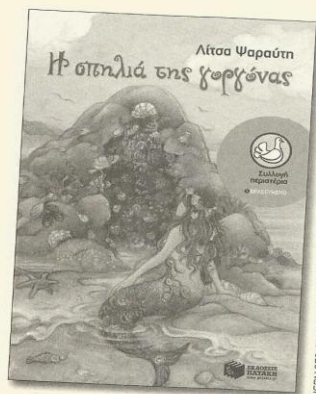
—Ο μπάσταρδος, μας είδε και θα το μαρτυρήσει στους αντάρτες, είπε ο υπενωματάρχης.

—Τι λες να τον κάνουμε; Άστραψαν τα μάτια του Ζαχαρία, γνωστού κομμουνιστοφάγου.

85

Αφιέρωση βιβλίου

Δείγμα γραμματοσειράς

Λίτσα Ψαραύτη Η σπηλιά της γοργόνας

Η σπηλιά μιας γοργόνας σ' ένα νησί του Αιγαίου και μέσα της μια εκκλησιά φτιαγμένη από θαλασσινά βότσαλα... Μια μεγάλη αγάπη κι ένας μυστικός γάμος στη σπηλιά... Η γερόντισσα γιαγιά διηγείται στην εγγονή της την αθηναϊκή ιστορία της οικογένειας όταν διώχτηκε από τη Σμύρνη, το 1922. Τα κατοπινά χρόνια στο νησί, οι περιπέτειες, οι αποκαλύψεις και τα γεγονότα που σημάδεψαν τη ζωή των πρώτων, του νησιού αλή κι ολόκληρης της Ελλάδας...

■ ΚΡΑΤΙΚΟ ΒΡΑΒΕΙΟ

■ ΒΡΑΒΕΙΟ ΚΥΚΛΟΥ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΑΙΔΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

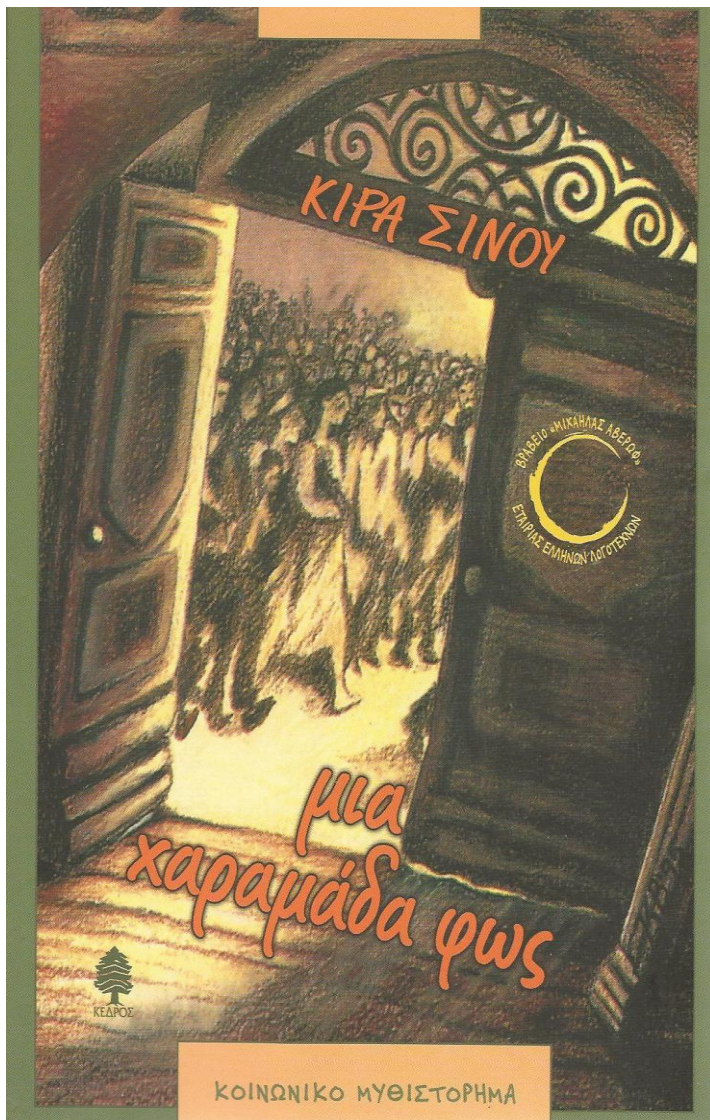

Άλλα έργα της συγγραφέα

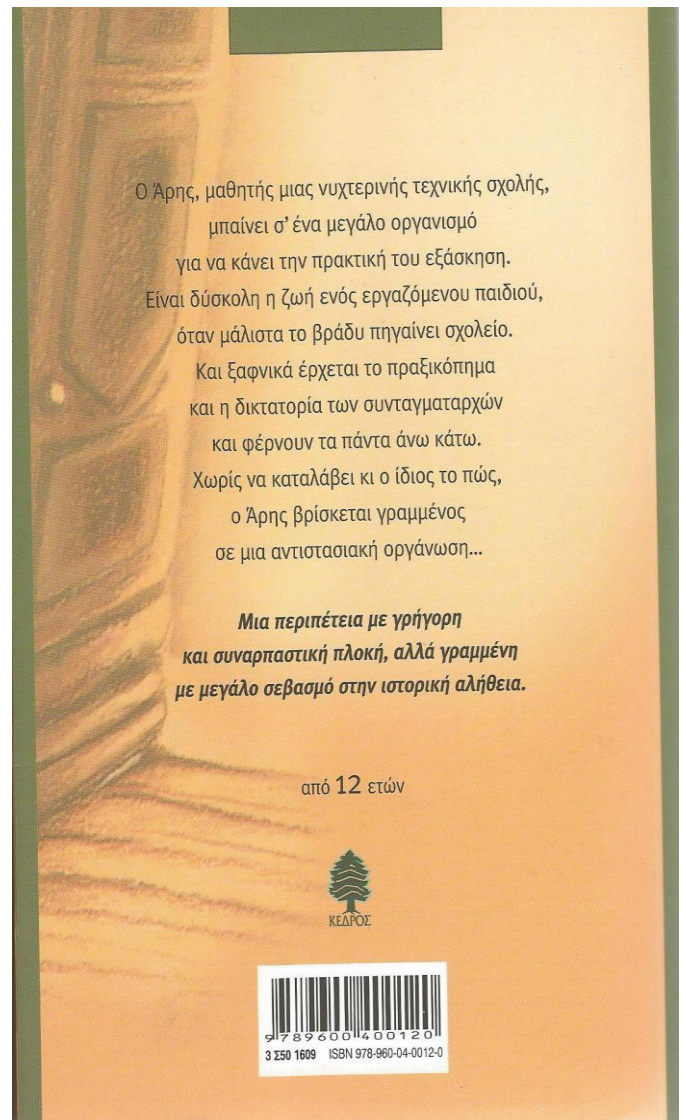
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Παρουσίαση βιβλίων:

Βιβλίο: «Μια χαραμάδα φως»

Εξώφυλλο βιβλίου

Οπισθόφυλλο βιβλίου

Στον άντρα μου που μαζί τα ζήσαμε

Αφιέρωση βιβλίου

16. Πολιτικές ζυμώσεις

Ο Άρης έκανε πολύ καιρό να συνέλθει. Το πρόσωπο της γιαγιάς του, έτσι όπως το είχε αντικρίσει εκεί στο μισοσκόταδο της καμαρούλας της, στεκόταν συνέχεια μπροστά στα μάτια του. Δεν είναι και λίγο πράγμα να πρωτοσυναντάς το θάνατο, να δεις νεκρό για πρώτη φορά στη ζωή σου και μάλιστα άνθρωπο δικό σου. Και κατηγορούσε τον εαυτό του ότι αφέθηκε τόσο εύκολα να τον πείσει εκείνη τη νύχτα η μητέρα του και δεν έκανε κάτι για να τη σώσει όσο ήταν καιρός.

– Μη στενοχωριέσαι τόσο, παιδί μου, του είπε η Μαρκέλα βλέποντάς τον τόσο πεσμένο. Σαν τι δηλαδή μπορούσες να κάνεις με τέτοια καταίγίδα; Πού θα 'τρεχες μέσα στη νύχτα; Θα πνιγίσουνε και συ και θα κλαίγαμε τώρα δυο ζωές αντί για μία.

– Έπρεπε να τηλεφωνήσω στο πιο κοντινό αστυνομικό τμήμα.

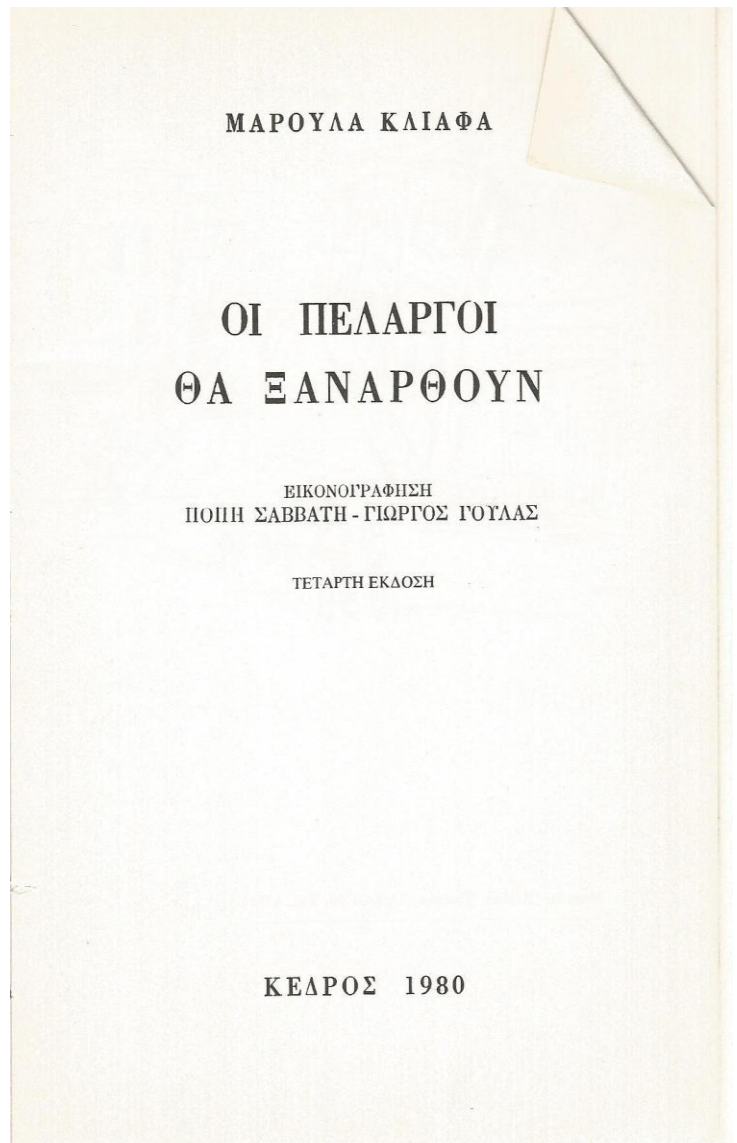
– Αυτό ίσως ναι, αλλά πάλι μη νομίζεις πως θα μπορούσαν να κάνουν πολλά πράγματα οι αστυνομικοί. Και μέχρι να φτάσουν εκεί το κακό θα είχε γίνει. Ό,τι έγινε έγινε, πάρε' το απόφαση. Και μη στενοχωρείς τη μάνα σου τώρα χρονιάρες μέρες. Κοντεύουνε Χριστούγεννα. Έτσι, μπράβο, σκάσε ένα χαμόγελο.

Δείγμα γραμματοσειράς

Βιβλίο: «Οι πελαργοί θα ξανάρθουν»

Εξώφυλλο βιβλίου

Αναφορά εικονογράφων

Οί διαφωτιστικές όμιλίες

(Από τὸ ἡμερολόγιο τοῦ Γιάννη)

Ἡ μαμὰ λέει πὼς ἂν ἐξακολουθήσουμε νὰ μαλώνουμε ἔτσι, ὁ Θεωρῆς καὶ ἐγώ, θὰ μᾶς βάλῃ νὰ γράψουμε ἀπὸ ἑκατὸ φορές τὸ ρῆμα: ἐγὼ γκρινιάζω, ἐσύ γκρινιάζεις... σ' ὅλους τοὺς χρόνους, σ' ὅλα τὰ πρόσωπα καὶ σ' ὅλες τὶς ἐγκλίσεις. Λέει πὼς ἡ αἰτία τῆς γκρίνιας μας εἶναι τὸ καδισιό.

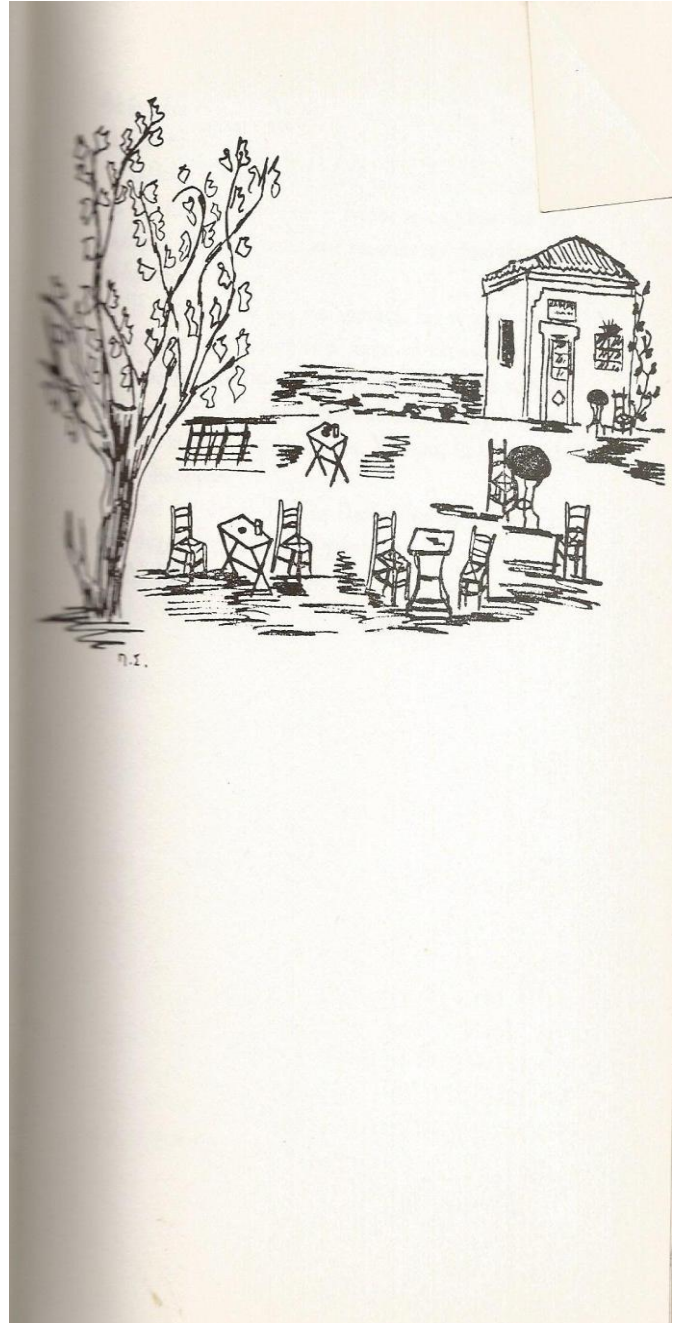
Σ' αὐτὸ δὲν ἔχει καὶ πολὺ ἄδικο. Βαριέμαι νὰ κάθωμαι ὅλη τὴ μέρα στὸ σπίτι. Καλύτερα εἶναι στὸ σχολεῖο. Εὐτυχῶς οἱ διακοπὲς τελειώνουν. Θὰ ξαναβρῶ τοὺς φίλους μου. Θᾶχω τέλος πάντων νὰ μιλάω μὲ κάποιον. Ἐδῶ στὸ σπίτι ὅλοι εἶναι ἀπασχολημένοι καὶ δὲν ἔχουν καιρὸ γιὰ κουβέντες.

Ὁ μπαμπὰς ἢ θὰ διαβάζῃ τὴν ἐφημερίδα — τὴν ξεκοκαλίζει κι ἂς γκρινιάζῃ πὼς δὲ γράφει παρὰ κονσερβαρισμένα νέα, (Ἄκου τί βρῆκε πάλι νὰ πῇ: πὼς τὰ νέα τὰ βάζουν στὶς κονσέρβες) ἢ θ' ἀκούῃ στὸ ραδιόφωνο ξένους σταδμούς.

Ἡ μαμὰ τῶχει ρίξει στὴ χειροτεχνία. Πλέκει μιὰ κουβέρτα μὲ τὸ βελονάκι κι ὅλο τῆς φεύγουν οἱ πόντοι.

Ἡ γιαγιά πῆγε νὰ κάτσει λίγες μέρες στὴ θεία μου, στὴν Ἀθήνα. Πεθύμησε, λέει, νὰ δῇ καὶ τ' ἄλλα τῆς ἐγγόνια. Δὲν ἀπομένει παρὰ ὁ Θεωρῆς. Μὰ ὁ κύριος Θεωρῆς,

Δείγμα γραμματοσειράς

Δείγμα εικογράφησης

Βιβλιογραφία

- Αναγνωστόπουλος Δ. Βασίλης, Δελώνης Αντώνης, *Παιδική Λογοτεχνία και Σχολείο*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1984.
- Αργυρίδης Ι. Μιχάλης, *Άλκη Ζέη, Η τέχνη του να μιλάς στα παιδιά με «έντιμο» τρόπο*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2012.
- Βόγλης Πολυμέρης, *Η ελληνική κοινωνία στην Κατοχή, 1941-1944*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010.
- Γασπαρινάτος Γ, Σπύρος, *Η ΚΑΤΟΧΗ*, εκδ. Ι. Σιδέρη, τόμ. Α', Αθήνα 1998.
- Γρηγοριάδης Ν. Σόλων, *ΕΠΟΠΟΙΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ. Από την Αλβανία στην Κατοχή*, εκδ. Φυτράκη, Αθήνα 1976.
- Close H. David, *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943- 1950, Μελέτες για την πόλωση*, μτφρ. Σπανδώνης Γιάννης, εκδ. φιλίστωρ, Αθήνα² 1998.
- Δελώνης Αντώνης, *Εισαγωγή στη Μεταπολεμική ελληνική Παιδική Λογοτεχνία*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1982.
- Ζέη Άλκη, *Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα³⁶ 1988.
- Καλλέργης Εμμ. Ηρακλής, *Προσεγγίσεις στην παιδική λογοτεχνία*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1995.
- Κανατσούλη Μένη, *Εισαγωγή στη Θεωρία και Κριτική της Παιδική Λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής ηλικίας*, εκδ. UNIVERSITYSTUDIOPRESS, Θεσσαλονίκη² 2007.
- Κανατσούλη Δ. Μένη, *Ιδεολογικές Διαστάσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Τυπωθήτω- Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα² 2004.
- Καψάλης Δ. Γεώργιος, *Μελέτες για την Παιδική Λογοτεχνία*, εκδ. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1998.
- Κλιάφα Μαρούλα, *Οι πελαργοί θα ξανάρθουν*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα⁴ 1980.
- Μπάεφ Ιορντάν, *Ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα, Διεθνείς διαστάσεις*, μτφρ. Σιακαντάρης Γιώργος, εκδ. φιλίστωρ, Αθήνα 1997.
- Νέτας Βίκτωρ, Μπαρτζινόπουλος Ερρίκος, Φατσήs Γιάννης, *ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ. 561 άγνωστες μέρες του, Από την νύχτα της συλλήψεως έως την νύχτα του ύστατου αποχαιρετισμού*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1974.
- Παπαδοπούλου- Μανταδάκη Σμαράγδα, *Η κοινωνιολογική διδασκαλία της γλώσσας μέσα από το παιδικό ρεαλιστικό μυθιστόρημα: Ένα παράδειγμα με*

- θεματική ενότητα «το διαζύγιο», εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2003.
- Παπαντωνάκης Δ. Γεώργιος, *Θεωρίες Λογοτεχνίας και ερμηνευτικές προσεγγίσεις κειμένων για παιδιά και για νέους*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2009.
- Παπαντωνάκης Δ. Γεώργιος, *Κώδικες και αφηγηματικά προγράμματα σε κείμενα της Παιδικής Λογοτεχνίας*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2000.
- Πέτροβιτς- Ανδρουτσοπούλου Λότη, *Ο καιρός της σοκολάτας*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα⁸ 2017.
- Πέτροβιτς- Ανδρουτσοπούλου Λότη, *Μιλώντας για τα παιδικά βιβλία*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1983.
- Ροδάκης Περικλής, *Η Δικτατορία των Συνταγματαρχών, Άνοδος και Πτώση*, εκδ. Μυκίνη, Αθήνα 1975.
- Σακελλαρόπουλος Σπύρος, *Τα αίτια του απριλιανού πραξικοπήματος: 1949- 1967, Το κοινωνικό πλαίσιο της πορείας προς στην δικτατορία*, εκδ. Νέα σύνορα, Αθήνα 1975.
- Σαράφη Μάριον, *Από την αντίσταση στον εμφύλιο*, εκδ. νέα σύνορα- α. λιβάνης, Αθήνα 1982.
- Σαρή Ζώρζ, *Οι νικητές*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα⁹ 1983.
- Σαχίνης Απόστολος, *Το ιστορικό μυθιστόρημα*, εκδ. Δίφρος, Αθήνα 1957.
- Σίνου Κίρα, *Μια χαραμάδα φως*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα⁷¹ 2017.
- Σκαρτσής Λ. Σωκράτης, *Εισαγωγή στην Παιδική Λογοτεχνία*, εκδ. ΑΧΑΪΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ, Πάτρα 1990.
- Ψαραύτη Λίτσα, *Οι δραπέτες του καστρούργου*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2011.
- Ψυρούκης Νίκος, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας (1967- 1974) (το καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου)*, εκδ. Επικαιρότητα, τόμ. Δ', Αθήνα 1983.